

ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

దశరథుఁడు—కౌసలదేవతాధిపతి.

రాముఁడు—

లక్ష్మణుఁడు—

విశ్వమిత్రుఁడు—

వశిష్ఠుఁడు—

దశరథపుత్రులు.

మునులు

నారాయణుఁడు—విశ్వమిత్ర శిష్యుఁడు.

శతానందుఁడు—జనకుని పురోహితుఁడు.

శంకరుఁడు—వశిష్ఠశిష్యుఁడు.

జనకుఁడు—మిథిలానగరాధినాథుఁడు.

శతానందుఁడు—జనకునిపురోహితుఁడు.

స్త్రీలు.

కౌసల్య—

సుమిత్ర—

కైక—

దశరథునిభార్యలు.

కావేరి—కౌసల్యదాసి.

రుచిర—కైకదాసి

తాటక—రాక్షసాంగన.

సీత—రామునినతి.

మృదుల—సీతచెలిమికత్తె.

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

ప్రస్తావన.

నాం ది.

మ. నవనీలోపమకాయుడౌబుడుతండై ♦ న, నూర్భరిశౌర్యంబుతో
సవనంబున్నెటవేర్చి, గాధిసుతుని ♦ స్సంతుష్టుఁగావించి, శం
భువుచాపంబవలీలఁగ్రుంచి, సిరియకా ♦ భూపుత్త్రిఁగొన్నట్టి, ర
ఘవరాముండు, దయాబిమికొనఁగుత ♦ న్గల్యాణముల్నిత్యమః

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు తెఱవంకజూచి)

సూత్ర—నటీ ! ఇటొక సారిరఘుశ్రీ

(ప్రవేశించిన నటంజూచి)

ప్రేయసీ ! పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహ రావుగారు పండ్రెండవ నాట
మొకటి కొత్తగా వ్రాసినారు. తత్పదార్థనకార్యమందు నీవునాఁ
పహాయురాలవగుదువను నాశతో నిన్నిప్పుడు పిలిచితిని.

నటీ—అసహాయశూరులకు సాహాయ్యము నిమిత్తమాత
మైనను నాయండలిదయచే, గౌరవముచే నన్నుదోడ్పడుమంటిరి. కా
యానాటకమేదో సెలవిచ్చెదరా ?

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

ప్రస్తావన.

నాం ది.

మ. నవనీలోపమకాయుడౌబుడుతఁడై ♦ న, నూర్భరిశౌర్యంబుతో
సవనంబున్నెఱవేర్చి, గాధిసుతుని ♦ స్సంతుష్టుఁగావించి, శం
భువుచాపంబవలీలఁగ్రుంచి, సిరియకా ♦ భూపుత్రిఁగొన్నట్టి, రా
ఘవరాముండు, దయాబిఱిమికొనఁగుత ♦ న్గల్యాణముల్నిత్యమః॥

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు తెఱవంకజూచి)

సూత్ర—నటీ ! ఇటొక సారిరఘుత్త

(ప్రవేశించిన నటంజూచి)

ప్రేయసీ ! పానుగంటి లక్ష్మీనూసింహ రావుగారు పండ్రిండవ నాట
మొకటి క్రొత్తగా వ్రాసినారు. తత్పదార్థనకార్యమందు నీవునాఁ
పహాయురాలవగుదువను నాశతో నిన్నిప్పుడు పిలిచితిని.

నటీ—అసహాయశూరులకు సాహాయ్యము నిమిత్తమాత
మైనను నాయందలిదయచే, శౌరవముచే నన్నుదోడ్పడుమంటిరి. కా
యానాటకమేదో సెలవిచ్చెదరా ?

చుటకదాత్మప్తి ! అట్టిభావనాజన్య మహానందప్రవాహంబున నో
లాచ్చునాటకముగాన “సర్వశుభప్రద” మంటిరికాబోలు.

సూ—ఓ ! గడుసుదానా ! నన్నెక్కడనుండి యెక్కడకీడ్చు
కొనిపోవుచుంటివి ! సావనగ్రంథసంభాషణము భావజానందముల
విరమింపజేసితివే ! నీవేనన్ను జయించితివి. పోనిముక్త. ఈప్రపంః
మందాడు వారి కోడనివా రెవరు?

గీ. కూరనారాచవితతికి, ♦ ఘోరకదన
రవములకు, జంకనట్టివీ ♦ రపురుషుడును,
గలికికొవ్వాడిచూపుదూ ♦ పులకు, జిలుక
పలుకులకుఁబోలిదానుఁడై ♦ పడునుగాదె !

నటి—మీరుమాత్రమాడువారుకారా? కల్లమీసములతో
గట్టికత్తుతోనామవారాఁడువారికోడిరి. దానికేమిగాని, యీశ్వంగార
ప్రసంగమింతటితోఁ గట్టిపెట్టి, కథానాయకుఁడును బతితపావనుండు.
నగు శ్రీరామచంద్రమూర్తిగూర్చి యొకింతచెప్పఁ ; డదివిని నాటక
ప్రదర్శనమునకుఁ బోయెదను.

సూత్ర—ప్రియరాలా ! మంచిఠోవకు వచ్చితివి. శ్రీరామ
మహిమ యడుగుటకుం జెప్పుటకుఁగూడఁ దగినది. కానిపూర్ణముగఁ
దృష్టికరముగ వర్ణింప నా కశక్యము.

గీ. అవనిరక్షింపదయతోడ ♦ ననతరించి
వట్టియాసచ్చిదానంద ♦ మైనతండ్రి,
రామచంద్రుఁడుమనయంత ♦ రంగములకు
లొంగని యమేయుఁడెట్లు ప ♦ యులకులొంగు !

గీ. కానిపూర్వపుణ్య ♦ కర్మ ఫలంబున
 ననుభవింపఁ గలిగి ♦ రామహాతుడు
 పైనిగల్గు భక్తి ♦ వలన జనించిన
 యమృతమంజనా సు ♦ తాదు, లింతి !

నితీయు, నాబహిఃస్రాణమా ! ఒక రహస్యముఁజెప్పెద వినుము.

సీ. జనకాది బంధు నా ♦ శనవిపనక్రగున్నలై
 దిక్కులేకేడ్చెను ♦ దీనులకునుఁ
 బట్టినదెల్లను ♦ భస్మమైపోయెడు
 భగ్నసంకల్ప ని ♦ రాభిగ్యులకును,
 వచియింపరాని దు ♦ స్పృతకంబులుసల్పి
 కుశ్చికుశ్చి తపించు ♦ కుజనులకును
 జదివినకొలఁదిని ♦ సందేహదిత్తులై
 యూఁగులాడువిపశ్చి ♦ దుద్భములకు.
 అవె, నట్టియిట్టివారి ♦ కననేల? నానా, భ
 వార్తులై నవారి, ♦ కమృతసౌఖ్య
 కాములెల్లరకును ♦ గనకాంగి ! గట్టిగా
 నమ్ము ! దిక్కురామ ♦ నామమొకఁడు ॥

స—జౌను, నాథా ! ఈయనరామాయణ నాటకములాడు
 చోనాకుఁ గాయకష్టములుగూడ నగపడుటలేదు.

నూత్ర—ప్రియురాలా ! అదియొక వింతగాదు.

గీ. మనసునకు దేహంబునకు స ♦ బంధమున్న
 యంతదాఁక నెతను బాధ ♦ లంటు సరుల ;
 భక్తిభరితాత్మ తనువును ♦ బాసియెపుడు
 వేఱగునొ, తనుబాధలు ♦ న్నీడునపుడె.

నటి—అహా! పాపాణేనా? ఈ రామాయణనాటకము లుభయ
తారకములుగదా!

సూత్ర—నిన్నును నన్నే కాదు. లేఖక పాఠక ద్విష్ట ప్రదర్శ
కాదులనందఱు దరింపజేయ సమర్థములు.

నటి—నిజముగా నే నెంతో ధన్యురాలను.

గీ. దశరథక్షాత్ర లేంచుగ్రాండు ♦ తనసతులకుఁ

దెచ్చిపాయస మురిశ్చిలి ♦ నీచ్చినట్లు

నాకుఁ గరుణించి యిడితిరి ♦ నాథ! యిపుడు

పరమపావనమా రామ ♦ భక్తిసుధను.

(శిర్దలు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణ రాఘవము.

ప్రథమాంకము.

(ప్రవేశము—దశరథుడు, కౌసల్య, సుమిత్ర, కైక.)

దశ—సతులారా! ఋశ్యశృంగునార్తివ్యజ్యమునఁజేసినజన్మము
దైవకటాక్షమునఁబూర్తియైనది. ఇదిగో పాయసము. యజ్ఞదేవ
దత్త ప్రసాదము. దీనిని మీరు భుజియించి గర్భముల ధరింపుడు.

కౌ—మేమండలము మడుగుబట్టలధరించి శుచిగ నున్నా
రము. తామే మాకొసఁగుడు. భుజింతుము.

దశ—కౌసల్యా! ఈపాయసమున నీకెంత కావలయును?

కైక—ఏమైన మధురపదార్థమితరులకుఁ బంచియిచ్చుచో
ముందుగాఁ జిన్నవారిముచ్చటఁ దీటుట పంచిపని కావున నాథా!
మీరు మాయక్కగారి నొనర్చినప్రశ్నమును నన్నెయ్యెనర్చినయెడల
సంతకంఁబె బాగుగ నుండునేమో?

దశ—కైకా! కేవల రుచిప్రధానమై కడుపు నిండించుకొను
టకుమాత్రమే పనికివచ్చు నైహిక పదార్థమునుబంచిపెట్టునపుడు
నీవనినట్లు చేయవచ్చునేమోకాని దైవప్రసాదితమగునీపవిత్రవస్తువును
గూర్చి నీవు చెప్పినయేర్పాటు పనికిరాదేమో!

కై — దైవ ప్రసాదమునకందఱునమునాద్య లేకదా! అట్లొక
దైవదీన్ని భేదమేల చేయవలయును? కావున ముగ్గులకు సమాన
ముగ్గుల బుచ్చిపెట్టుము.

సు — చెల్లెలా! వారి యిష్టానుసారము వారే యాచరింతురు.
నీబోధనమేల?

కై — నేను నీ కేమియు బోధింపలేదు. నీవు నన్ను మందలింప
వలసినవని లేదు.

కౌ — (అపవారించి సుమిత్రతో) చెల్లెలా! నీవూరకుండుము.
మనకు భర్తతోగాని చెల్లెలితోగాని వాదమెందులకు? ఏదై వ.
కటాక్షమునఁ బాయనపాత్రము నాభునకులభించినదో యాదైవకటా.
క్షముచేతనే యదిమనముగ్గురకు దైవమువిధించిన యేర్పాటు నను.
పరించియే సిద్ధించును.

సు — (అపవారించి, కౌసల్యతో) అందరకంటె భర్త కథికాను.
రాగాస్పదము ననికాఁబోలు నీతివాక్యబోధనమారంభించినది.

కౌ — (అపవారించి సుమిత్రతో) భర్తయగుదుఁగల చనవున.
వామె యేనుయినఁ బల్కినచో మన మన్యథా యెంచఁదగదు.

కై — నాథా! ఊరకుంటిదేల? ముగ్గులకు మూఁడుసమభాగ
ములుచేసి యిచ్చుటయే న్యాయముకాదని తోచినదాయేమి?

దశ — కై కా! అట్లు తోచినఁ దప్పగాదని తోచుచున్నది.

కై క — అటులైన నాకందరకంటె దక్కుపనిచ్చెదవా?

సు — చెల్లెలా! ఈపాయనముతో వాకలిదీర్చుకొనఁదల
తిమా? ఇది దైవదత్తముగు పదార్థము. కొంచెము భుజించిననేమి?
విశేషముగ భుజించిననేమి? గింజెడు సాలగ్రామతీర్థముఁ ద్రాగినఫల
మొకయుద్ధరిణెడుతీర్థము ద్రాగిన ఫలముకంటె నెక్కుఁడగునా?

కౌ—(అపవారించి) చెల్లలా! అడుగనిదే నీవేలమాటలాడెదవు?

కై—అబ్బ! మీరిద్దఱు జ్యేష్ఠదేవులు. మీకు పెద్దవంతులు వచ్చునుగదాయను ధైర్యముతో నెన్నిశ్రీరంగగీతులయినఁ జెప్పఁగలరు. నేను గనీయసురాలను. కనిష్ఠురాలను. అధమగారిను. సీచురాలను. పాపాత్మురాలను. మీరిద్దఱు గారగింపఁగా నేదయిన నొక్కయుచ్చిష్టబిందావుమిగిలిన నది మీయిద్దఱునాదమనియెంచి కన్నల కద్దుకొని తినవలసినదానను.

దశ—కై కేయి! ఎందులకీకీషము? చూడు. (చేయి పట్టుకొని) నేనుఁ జెప్పినమాటవినుము.

కైక—ఒక్కసీవు చెప్పినమాటల వినుతోడనే నాబ్రదుకు తెల్లవారునా? ఈయక్కగారి చెప్పినమాట విసవలయును. ఆయక్కగారు చెప్పినమాట విసవలయును. కనిష్ఠురాలనై నీయింటఁ బ్రవేశించిన దోషమునకు సాకేచిన్నతనముతప్పను? అనురాగములలోఁజిన్నతనము. ఆదరణములలోఁ జిన్నతనము. ముచ్చటలలోఁ జిన్నతనము. ముడుపులలోఁ జిన్నతనము. మాటలలోఁ జిన్నతనము. పుర్యాదలలోఁ జిన్నతనము. బ్రదుకఁతలోఁగూడఁ జిన్నతనము. పరమలోఁగూడఁ జిన్నతనము.

సుమి—(తనలో) కానిచు అచు అచూపులలోఁ బెద్దతనము. నూడుమాటలలోఁ బెద్దతనము. బుడిబుడియేడుపులలోఁ పెద్దతనము. బూకరిలిపులలోఁ పెద్దతనము. గయ్యాళితనములలోఁ పెద్దతనము. గడుసుదనములలోఁ పెద్దతనము. కాదుమాటలలోఁ పెద్దతనము. కాటులాటలలోఁ పెద్దతనము.

దశ—(అపవారించి) కౌసల్యా! నీకెంతవంతు కావలయునని యడిగితిని. చెప్పనెతివేమి?

కా — (అపవారించి) హూచెల్లెలు కై కేయి కోరినంతవఁ
నామెకిచ్చి మిగులుదానిలో మీకుఁ దోచినంతనాకుఁ గటాక్షింపుఁ
కై — అక్కా ! నాకు వంతు నీయవలదని భర్తతో రహ
ముగఁ జెప్పుచున్నావా?

కా — చెల్లెలా ! నీకే పెద్దభాగము నీయవలసివదని చె
చున్నాను.

కై — నాకంత యాన లేదమ్మా ! నాకట్టిపేరాన లేదమా
నాకట్టిగురాళ లేదమ్మా ! పెద్దవారైన మీకే పెద్ద పెద్దయాశలుండు
గాని —

సు — చెల్లెలా ! ఎందులకునుమ్మరిందింతువు? భాగములగు
భర్తగారితో మేమేమైనఁ బ్రస్తావించితిమా ? పెద్దవంతులని చి
వంతులని సమభాగములని లేనిపోని రాద్ధాంత పూర్వపక్షముల
నీవేచేయుచున్నావుకదా ! మేమేమైన మాటలాడితిమా ?

కై — అబ్బో ! మీరు నంగనాచులు. నాల్గిముచ్చలు. -
చీమలు. సన్నసన్న సొన్నాయినొక్కులజాణలు. నన్ను భగవంతు
పెద్దగొంతు, పెద్దకడుపు, పెద్దయాశతో సృష్టించినాఁడు. పాత
లోని పరమాన్నమునంతయు నేనే భక్షింపవలయుననియేడ్చుచున
ననుకొంటిరేమో ! నాకేమియునక్కఱలేదు. మీరిద్దరే భుజింపుఁ
మిరిద్దరే పుత్తులఁగనుఁడు నాథా ! నేను బోవుచును.

(పోబోవును.)

దశ — (ఉస్సరనుచు) అబ్బ ! కై కేయీ ! ఆగుము. ఎప్పుడ
గోపమేనా ?

సుమి — (తనలో) బెదరింపులేగాని యెక్కడకుఁబోవును ?

కా — (కై కనుబట్టుకొని) చెల్లెలా ! పోకుము. బెదపనిసా

పదార్థమును నిరాకరించుటదోషము. అమాత్ర! నీయిష్టముపచ్చినంత భాగమును నీవు తీసికొనుము. మిగిలినదే మేము భక్షింతుము.

కై — నన్నాఁపకుము. అమాత్ర! అంతయు మీరేతీసికొనుఁడు. నాకేమియునక్కఱలేదు. మీకుఁగలుగు పుత్తులు నాపుత్తులు కాక పోవుదుగా?

సుమి — చెల్లెలా! నీకుఁగలుగు పుత్తులు మాకుమాత్రము పుత్తులుగాక పోవుదురా? నీకింతకోపమెందులకు? నీవైక్కతేనే భుజింపుము.

దశ — (చేయిపట్టుకొని) కై కా! పుత్తభిక్షకై నేనుదేవునెంత బ్రార్థించితినో పాయసమూడిని పుత్తునిగవలసినదని నిన్నంతకంటె నెక్కువగఁ బ్రార్థింపవలయునా?

సుమి — (తనలో) నాథా మీకేలాగుననుదప్పదు. విశేష మేమన మేముగూడఁ బ్రార్థింపవలసినచ్చినది.

కై క — నాథా! పొడిపొడిమాటలచే సంతోష పెట్టఁ బ్రయత్నింపకుము. నేనెంత బేటమనసు గలదాననయినను నీవియగునై ప్రార్థనములు. లోనితూష్టింభావములు, పైకిచకిచలు, లోని ధుమధుమలు, పై మమకారములు లోని వెటకారములు, పైగోడు, లోని సూడు, తెలియలేనంతమందబుద్ధినిగాను. పాయసమిచ్చుటలోనీకుఁబక్షపాతముదయించినది.

దశ — పక్షపాతముగగాక సరిగఁబంచియిచ్చెదను.

కై క — సెబాస్. సరిగనిచ్చెదవుకాదా? ఇమ్ము. వలదనిన వారెవరు?

దశ — “సరిగ” ననఁగ నీయభిప్రాయమేమి?

కైక—ఇదిగో ఏ పెద్దల కధికభాగములనిచ్చి యధికలజేసినన్నన్నివిధములఁ జిన్న సేయఁ దలఁచితివో యట్టి మాయక్కలఁ యడుగుము.

దశ—ఏమి? సుమిత్రా! నీయభిప్రాయమేమి?

సుమి—నేను బెద్దనుగాను; చిన్ననుగాను. నడిమిదానను. నన్నడుగ నేల?

దశ—సతులారా! మీలోమీరు నిష్కారణముగ పైరమొదలవలదు. నేను సరిగఁ బంచియుచ్చెదను.

కైక—“సరిగ” ననఁగ సమభాగములుగ నడిమియభిప్రాయమును నేడలఁ గానిండు.

దశ—సరిగ ననఁగ న్యాయముగ.

కైక—న్యాయమనఁగ నేమి? మీబుద్ధికి న్యాయమా? మా అక్కలబుద్ధికి న్యాయమా? నాబుద్ధికి న్యాయమా? దైవబుద్ధికి న్యాయమా? ఎవరుచెప్పినన్యాయము? ఏకిన్యాయము? పాయస ప్రదాతయగు యజ్ఞదేవుఁడీ పదార్థమును మామగ్గుర కొనఁగొమని నాఁడా? లేదా?

దశ—అట్లే సెలవిచ్చినాఁడు.

కైక—అంతేకాని బుద్ధిచేతనాలోచించి న్యాయమనితోచినాత్మన్యాయము ననుసరించి కొందఱును సంతోషపెట్టి కొందఱు నేడ్చింది యిప్పుని యిన్నిమాటలు చెప్పినాఁడా? ఏమి? మాటలాడరేమి?

దశ—అట్లు సెలవీయలేదు.

కైక—లేనియెడల నింత సందేహమేల? ఈయోజనములేల? ఈతొట్రాపాటేల? నానోరు డైటవేయనేల? మీరన్నన్యాయము

న్యాయముకాదు. పెద్దభార్యకొక్కన్యాయము. మాయక్కచెప్పినట్లు. నడిమిభార్య కొక్కన్యాయము చిన్నభార్య కొక్కన్యాయమునా ? దైవప్రసాదమున కందఱునమానార్థులను లోకన్యాయము ననుసరించి పంది పెట్టుము.

దశ—కై కా ! బ్రాహ్మణుల కనేకపర్యాయములు నీవుదాన. దక్షిణాదుల నిప్పిందితివికదా ! పెద్దలకు చిన్నల కొకరీతినే యిప్పితి. చితివా ?

కైక—బ్రాహ్మణులకట్టిచ్చినదినాసొమ్ము. నాసొమ్మును నాయుష్టాసుసారముగఁ బంచియిచ్చెదను. నాయనుగ్రహము ననుసరించి యిచ్చెదను. నీభండారములోని సర్వధనమును మాయక్కలకిచ్చిన నై న నేను నోరెత్తునునా ? నీవు నన్నునిరాకరించి మాయక్కలతోడనే కాలక్షేపముచేసిననయిన నేను దైవమునుదూఱుచు నీపాదములయొద్దఁబడి యుండుదాననే కాని యిదియేమియని పలుకవలసినదాననా?

సుమ—(తనలో) అబ్బా! ఏమిశాంతచిత్తత! ఏమినహనశక్తి! అటులేనాధుఁడు చేసినయెడలయీసాకేతపురినిసమూలముగాననుగ్రహమునగలుపకమానుమవా? కైకమ్మతల్లీ! నాధుఁడునీయెడల నత్యనురాగుఁడై మాయెడల నొకరీతిగనున్నను మాకు నాధునికిఁ గూడఁ జీవాట్లుతప్పలేదయ్యెను.

కైక—నీయనుగ్రహమును గనఁబఱచుటకు నీయిష్టమునుఁ జూపుటకు నీన్యాయమును జరుపుటకు సంభావనగ్నవచ్చిన ముష్టిబాపశయ్యలకువలె మేము నీబంగారమపేక్షింపలేదే? నీచుఱులఁగోరలేదే? నీవస్తువేదియును దేవురింపలేదే?

దశ—ఈపరమాన్నము నావస్తువుకాదా?

కైక — ఎట్లు?

దశ — (శవ్వుచు) యజ్ఞపురుషుఁడు నాకొసఁగుటచేనాది.

కై — మిమ్ముదినుమని మీకిచ్చెనా?

దశ — (శవ్వుచు) నీవునన్నిట్లు వేపుకొని తినుటకు నాకిచ్చి నాఁడు. తెలిసినదా?

సుమి — (తనలో) మాతోపాటు.

కైక — నా నా! ఎంతభక్తశ్రీయుఁడవు! నాదిమీదియనుభేదమునుఁ జేయుచుంటివి. నీయర్థశరీరిణులమే! నీసహధర్మచారిణులమే! పుత్ర భిక్షుఁగోరి మీతోపాటు యజ్ఞము మేముగూడ జేయలేదా? మీవలెనే యజ్ఞదీక్ష మేముగూడ నెఱవలేదా? మీవలెనే మేముగూడ యజ్ఞదేవుఁ బ్రార్థింపలేదా? అట్టియజ్ఞఫలమగు నీవంత్రవస్తువు నీకొక్కని కీయఁ బడినదా? అందుచేనీదా? అటుకాదు. అదిమాకొఱకు నీచేతికీయఁ బడుటచే నీదికూడనయినది. కాని నీకీయఁబడుటచే నీదయి నీవుమా కిచ్చుటలేదు. మాకిచ్చినది యజ్ఞపురుషుఁడే, నీకున్న జ్యేష్ఠా మధ్యమా కనిష్ఠా భేదమాయనకు —

దశ — సరే. ఆయనకు లేదు. మీకట్టిభేద మున్నదందువా? లేదందువా?

కైక — మీప్రశ్న మునాకు బాగుగఁ జెలియలేదు.

దశ — సుమిత్రా! నాయభిప్రాయమునునీ చెల్లెలికిఁ జెప్పుము.

సుమి — చెల్లెలా! నీవందఱకంటఁ జిన్నదానవనియు నీకంటఁ నేనుఁ బెద్దదానననియు నీమె సర్వజ్యేష్ఠురాలనియు భేదము మనలో నున్నదా లేదా యని యడుగుచున్నారు.

కైక — అట్లు వ్యత్యాసములేకేమి?

దశ — కావున నేనొక్కసంగతినిచెప్పెదను. విను: ఒక వాపు గడియ నేపు మీగు సనతులనునుమాట వఱి పొండు. మీరొక్కతల్లి బిడ్డలనియెంచుకొనుడు. అన్యోన్య ప్రేమాభివ్యమానలవారని యనుకొనుడు. కైకా! ఈపాయసపాత్రము నీచేతికిచ్చెదను. నీవేవచ్చి యిచ్చుటకు నేనంగీకరించెదను. ఎట్లు పంచియిచ్చెనో చెప్పుము?

కైక — మేమా ముగ్ధుగము సమముగఁబంచుకొందుము.

దశ — అట్లుచేయునెడల నీయక్కలయందేమి మాభివ్యమాను గనఁబడినదానవగుదువు. అదితప్పు. కౌసల్యా! నీవు పంచునెడల నెట్లు చేసెదవు?

కౌ — అందఱకంటెఁ జిన్నచెల్లెలగు కైకకుఁ పెద్దభాగమిచ్చి సుమిత్రకునంగీకంటెఁ దక్కుననిచ్చి యంతకంటెఁ దక్కునభాగము నేను దీసికొనెదను.

దశ — సుమిత్రా! నీవు పంచునెడల నెటుచేసెదవు?

సుమి — (నవ్వుచు) నాకేమియునుంచుకొనకుండ నీయిద్దఱకుఁ జెఱియొక సగమిచ్చెదను.

దశ — సీకో!

సుమి — పిదప వారిభాగములలోఁ జెఱియొక సగమును బుచ్చుకొందును. (నవ్వును.)

దశ — ఎంతగడునుదానవు! సతులారా! ఇదివఱకే వృధగ నాలస్యమయినది. ఇక నీపదార్థమును శీఘ్రముగ మీరినుభవింప వలయును. పెద్దభాగముఁ దీసివదానికిఁ బెద్దకొడుకునుఁ జిన్నభాగమును దీసివదానికిఁ జిన్నకొడుకును బుట్టినా? కౌసల్య చిన్నభాగము దీనినను నామెకుఁబుట్టుకొడుకు పెద్దకొడుకె. కైకా! నీవు పెద్దభాగమును దీనినను నీకుఁబుట్టుకొడుకు చిన్నవాడే. అందుచేనీవు పెద్ద

కల్పాని రాఘవము.

భాగమువేక్షింపఁగదాఁచెక్కిందినలాభమును లేదు. కౌసల్యవయస్సుచే
యోగ్యతచేఁగూఁడఁ బెద్దది. చిరకాలము కాపురముచేసిరిది. పుత్రులు
లేరని మీఱురువురకంఠె నెక్కువకాలము తప్పించినది. మీయక్క
యగుటచే మీకుఁ బూజ్యురాలు. ఇందుపై మీయందు సిగత
రానురాగముగలది. ఎన్నఁడునుస్వలాభమును గోరుకొనియుండ లేదు.
అట్టియీ కౌసల్యదేవిని నేను మీయతప్పక శౌరవింపఁదగినది. మనల
లోకులు మెత్తురు. మనతరువాతివారు మనలఁగొనియాడుదురు. కైకా!
మనసులో నేమియుంచుకొనకుము. పపితమైన మహర్గము దాటి
పోవుచున్నది. అట్లు తలవంచుకొనుటకాదు. నీచేయి నిటుదెముట
కౌసల్యచేయి పట్టుకొనుము.

కైక — (అట్లుచేయును.)

కౌ — చెల్లెలా! నేను వయస్సుచేఁబెద్దదాననయినను నీవే
వాకంఠఁ బెద్దదానవుగ భావించినిన్ను శౌరవించుచున్నసంగతి నీ
వెఱుఁగుదువుకదా! అట్టిచో ననవసరమగు నీగాధయేల? నీయిట్లు
మెట్లో యశ్లేకానిమ్మా.

కై — నేను దొందరపడి యేమియుననిన్ననిసయెడల క్షమిం
పుము. (కౌసల్యను గొనిలించుకొనును.) అక్కా! సుమిత్రా! నిన్నుఁ
గూడ నిట్లే కోరుచున్నాను.

దశ — సెబాస్! కైకా! నీకు కోపమెంత శీఘ్రముగఁగల్గునో
ప్రసన్నతకూడ సంత శీఘ్రముగనేకలుగును. వెట్టికోపమెటులో వెట్టి
వయయునటులే. ఈపాయసకలశము నీచేతిలోనుంచుకొనుము. ఇదిగో
పంచుచుంటిని. కౌసల్యా! నీకు దీనియం దర్థభాగము.

కౌ — మహాప్రసాదము.

దశ — మిగిలిన యర్థభాగము రెండుభాగములు చేయుచున్నాను.

క్రీ

కల్యాణరామము.

ద్వితీయాంకము.

(ప్రదేశము—వీధి. ప్రవేశము—కావేరి, రుచిగ.)

కావే—రుచిరా! వేగరా! అట్టు లడుగులో నడుగు పెట్టెద
వేల?

రుచి—చూయుచు కైకమ్మకుఁ గడుపుచేత మందగనునము
వచ్చియుండ నాకుఁ గాల్చిపెనుచుచే వచ్చియున్నది.

కావే—ఇట్టివిధి నేల తిరుగుచున్నావు?

రుచి—కురుపుకంటె వొంసాని యెక్కువ నుచుచున్నదమాత్ర

కావే—చూకొనల్యకుఁ గడుపురా లేదా? సుమిత్రకుఁ గడుపు
రా లేదా? కైకమ్మ వీటిక్రితకంటె నెక్కువనుకుమారియా? తానంత
“అస్సు ఉప్పు” బడుచున్నదటేము?

రుచి—కావేరమాత్ర! చెప్పిననమ్మవేమోకాని చూడు! ఎవరి
కోడ నయినఁ దిరుగ ననఁజోకునుమా! నాతోఁజేసరి. ఇదిగో! ఆ
పాయసముఁ దిన్నమరునాఁటియుదయమారంభము. ఒక్కటే వేదిల్పు!
నిశి, విరామములేదు. ఇటుగుటక. అటు “పీక్కు” వెలుతురుకంటఁ
బడుటకు వీలులేదుగదా! ఎవ్వరిని జూచిన నసహ్యతగదా! ఇదిగో

మగడనగ నాలాగునఁ బొగలంజెడిదిగదా ! ఇప్పుడతఁడనఁగ వట్టి
గొంగళి పురుగు. గోకఁలిబండ. ఆనుహఁ గాజు—పాపము. ఆనెట్ల
జూచిన జూలియగును —తన్నభార్యదగ్గరకు రానిచ్చు నట్లు చేయువాని
నన్ను బతిమాలుచున్నాఁడు.

కావే—ఇదేమి చోద్యమమాత్ర ! నెలలుసిండినతరువాతఁగూడ
వేవిశ్చేయిటి ? మా మేనత్త కేడు నెలలుండునదికే యూరునాడుకూడ
నూనె కెత్తి పోయినది. ఇది మాటియుఁ జెల్లిగూగున్నది. ఏమి కాన
ల్యమత్తగారమాత్ర ! ఇదివఱకాలాగునఁ దులుకుమనలేదుగదా ! కాని
నీవిప్పుడెక్కడకు వెళ్ళుచున్నావు ?

రుచి—సెనగపులుసుకంటెఁ బుల్లనిచేదయినఁ జూయి తెన్ను
న్నది. ఎవరినిందుగుగూర్చి యడిగినవాఁలే నవ్వెచున్నారు. చూడు !
మనలోనునమాట. నన్నుఁ జేరఁదీసిన యయ్యవారలేమనెనోపొందువాఁ ?
కైకమ్మకంటె గయ్యాళిలభిఁచినప్పు డదికూడ చొరకుననినాఁడు.

కావే—నానదికంటె పరసుడుండినయెడల ననిచూడఁజెప్పినాఁడా ?
ఆతనిచూటలేనిదె యెఱుంగదు ? కాని సెనగపులుసుకంటె బుల్లని
వస్తువేదో నేనుజెప్పెదను, ఉండు. నోటిచివర నాడుచున్నది. ఏదో
ఘృతమమాత్ర ! త్రీలకొఱకు ముఖ్యముగఁజేయఁబడినదంట ! మిగుల
రుచిందునంట ఆండుమ నూరిలో నమ్మకకల్పనలు చెప్పకొనినా
రమ్మా ! ఏదోఘృతము. ఊ-ఊండు ! పుల్లకవిఘృతము.

రుచి—అబ్బే ! అది ఘృతముకాదు. వేవిశ్చేయి మాదొర
సాని రుచిగ్రహణశక్తి యెట్లున్నదోవిద్యావిహీనతచేత మూలయ్యాచు
రాలి గుణగ్రహణశక్తియట్లున్నది. అదిపుల్లకవిఘృతము. పుల్లకవిచేఁ
జేయఁబడిన వైద్యగ్రంథమో వల్లకాడో. అది తెచ్చి మూడవరాతి
గారి మూతికిఁ గట్టదనంచువేమి ?

కావే — చదువుకొన్నవారు మీరెక్కడ గట్టుకొనినఁ గట్టు
కొందురు; నాకెందులకవత్తా! నేను బోయెదను.

రుచి — వదినా! కోపమా! ఎచ్చటకుఁ బోదలఁచితివో చెప్పువా!

కావే — చెప్పుటకు రహస్య మేమిన్నది? మాయమృత వసిష్ఠ
భగవానుని యాశ్రమమునకుఁబోయి వారచ్చటనున్నారేమో కను
గొనిరమిత్తును.

రుచి — ఎందులకో!

కావే — నాకుఁ దెలియలేదు.

రుచి — పురుషు శీఘ్రముగ రానై యున్నదని సందేహముచే
నుగురుగఁ దింటున్నారోలేదో కనుగొనుమన్నదేమో?

కావే — పురిటికిఁగొవలసినదిమంతరసానియా? మహర్షియూ?

రుచి — అదేమిమాట! శిశుజన్మకాలనిర్ణయము మొదలగు
పనులకు నుగురుగారుండవలదా? కానిమీయమృతగారప్పుడేమిచేయు
చున్నారు?

కావే — నేరటు వచ్చుచుండఁగనే మాచెల్లెలిని బిలిచి “రాజు
గారి నిటకురమ్మని కోరితిని చెప్పుము.” అని దానితోఁ జెప్పెను.

రుచి — సరి! ఇకనేమి నేననినదే నిజము. ఈస్థరికిరాజుగారి
రామయౌద్ధకు వచ్చియుండును. కావున నీవువేగపొమ్మా. నేనును
బోయియేదియో యొకపుల్లని వస్తువును దీసికొని పోయెదను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్ణుభము.

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము—కౌసల్యాంతఃపురము.

ప్రవేశము—దశరథుఁడు, కౌసల్య.

దశ—ఏమి ?

కౌస.—వంగి మీపాదములను శిరమున నద్దకొనుటకు నాకు.
మిగుల గష్టముగనున్నది. అందుచే దయచేసి మీపాదములను నా
తొడలపైనుంచుఁడు. చేతులనెత్తి కన్నుల కద్దకొందును.

దశ—ప్రాణప్రియా ! నీవిష్టడటులు చేయకున్న నేమి ?

కౌస.—నాథా ! (గద్గదికతో) ఏమియు లేదు.

(కన్నుల నీరుంచుకొనును.)

దశ—ఆ ! ఆ ! అదేమి కౌసల్యా ! ఎందులకు ? (మొగము
నెత్తి కొఁగిలిచుకొని) హా ! ప్రాణప్రియా !

గీ. చెప్పవా ! చెప్పవా ! నీకు ♦ గొప్పకనులు

కొలుకులను వేడి కన్నీళ్లు ♦ లొలుక నేల ?

చెక్కు లెఱుపెక్కనేల ? ♦ నీతక్కువులఁ బె

దవు లొడులనేల నుండెల ♦ దడయు నేల ?

కౌస.—(దైన్యముతో) నాథా ! నాకేమియుఁదోచుట లేదు.
లోపలనేమియో యావేదనముగనున్నది. గర్భమున నేదియోతలుక్కు
మని ప్రవేశించిపట్టునునది. కనులు చీకటులుగ్రమ్మినవి. ఆమితముగ

భయము వయచుచున్నది. నాథా ! నేను సిగ్గుపడి చిచ్చెప్పుచున్నాను. లోనల నేమో యట్టెయట్టె యంతయు న్యాయించుకొనిన నెదిగుచున్నట్లున్నది. నాప్రాణము లెట్లుగనునోకోచెదా. నానిర్భయమనున్న మీ తేనెమ్ము నెట్లుకానికొందుకో ! అంగుచేమింతో నాలుగు నూటలు చెప్పి మీకు నాకడసారి నమస్కార మర్పించుకొనఁదలచి —

(వచ్చును.)

దశ — ఓసి వెళ్ళిదానా ! ఇదిగో ! ఇటుచూడు.

కౌస — నానూటలున్న రాకుండు. విశేషముగ నూటలాడ లేను. నేను గాపురమునకు వచ్చినదిమొదలు మీయెడల బహుభక్తి విశ్వాసములతో నడుచుచునుచున్నది. మిమ్ము నాభూలోకదైవముగఁ బూజించుకొనుచుగోసరి నానమ్మకము. పొరబాటువలన నేమైనఁ దప్పలొనరించి యుండినయెడల దయాద్రుబుద్ధిగోక్షమింపఁగోరుచున్నాను. ఇదిగో నమస్కరించుచున్నాను.

దశ — చాలులే. ప్రాణప్రీతి! చాలు. ఇటురా! నాతోడఁబైగ గూర్చుండుము (భార్యనట్లుకూర్చుండఁబెట్టుకొని) నీట్లులాడదగునా? భయమేల ?

(తనలో). ఆత్మజుండు గల్గునేమో య ♦ టంచు నాన
వలనఁ బడని బాములులేవు ♦ పట్టనట్టి
కాల్లులేవు మ్రొక్కనియట్టి ♦ రాల్లులేవు
మూర్ఖులట్టి ననులులేవు ♦ మున్నుమరియు.

గీ. విసవిభక్త్యాధలులేవు ♦ కననితీగ్ధ
మూలునులేవు, చేయనిత్ర ♦ మూలును లేవు
బొగగునని దానమాలులేవు ♦ పొక్కి-పొక్కి
యెల్లను కులలి యేడుచనియే ♦ శువులులేవు

గీ. యజ్ఞదేవ ప్రసాద మా ♦ హత్యమునను
జింతలకుగంటెనంచు నెం ♦ చితినిగాని
సతులు గర్భధారణకళా ♦ వతులు గాఁగ
నిప్పుచొకనూత్నచింత వే ♦ ధించునన్ను.

సీ. అంతంత మొగములై ♦ యంతంత తొమ్ములై
యంతంత యుదరంబు ♦ లైన వింత
యాకారములతోడ ♦ నేకు ముక్కలఁబోలె
పలుచపల్చని వెల ♦ వెలలతోడ
నిదుర మబ్బులతోడ ♦ నిట్టూర్పుబుసతోడ
నీరుపట్టినకాళ్ళ ♦ బూరతోడ
మెలమెల్లనెదురీత ♦ యలపులసొలపుతో
గాజుకాయలవలెఁ ♦ గాగఁబడుచు
గుత్తుకుత్తును నిల్లాండ్రీ ♦ గోడుచూడ
గుండెలు పటాలుమనుచుండు ♦ రెండుతలలు
నెప్పుడేర్పడు నెప్పుడు ♦ గుప్పుచప్పు
సనుబయటఁబడువారమో ♦ యనెడువగను.

గీ. ఏకనతియున్నవానికే ♦ యంతబాధ
యనఁగ ముగురున్ననాబదు ♦ కడుగనేల?
ఉవిదలెందరున్ననుసౌఖ్య ♦ మొకటెకాని
కుడుచు కష్టంబులెన్నియో ♦ నుడువనగునె?

గీ. ఇదియె తొలిచూలు నయను గి ♦ తించువెనుక
రాకరాక యబ్రముగాగఁ ♦ బ్రాప్తమయ్యె
నేమగునొయంచుఁ గౌసల్య ♦ యిట్లువగచు
గోల ! యెఱుఁగదు ; సుకుమారి ♦ కోమలాంగి.

గీ. యజ్ఞదేవ ప్రసాద మా ♦ హత్యమునను
జింతలకుగంటెనంచు నెం ♦ చితినిగాని
సతులు గర్భధారణకళా ♦ వతులు గాఁగ
నిప్పుచొకనూత్నచింత వే ♦ ధించునన్ను.

సీ. అంతంత మొగములై ♦ యంతంత తొమ్ములై
యంతంత యుదరంబు ♦ లైన వింత
యాకారములతోడ ♦ నేకు ముక్కలఁబోలె
పలుచపల్చని వెల ♦ వెలలతోడ
నిదుర మబ్బులతోడ ♦ నిట్టూర్పుబుసతోడ
నీరుపట్టినకాళ్ళ ♦ బూరతోడ
మెలమెల్లనెదురీత ♦ యలపులసొలపుతో
గాజుకాయలవలెఁ ♦ గానఁబడుచు
గుత్తుకుత్తును నిల్లాండ్రీ ♦ గోడుచూడ
గుండెలు పటాలుమనుచుండు ♦ రెండుతలలు
నెప్పుడేర్పడు నెప్పుడు ♦ గుప్పుచప్పు
సనుబయటఁబడువారమో ♦ యనెడువగను.

గీ. ఏకనతియున్నవానికే ♦ యంతబాధ
యనఁగ ముగురున్ననాబదు ♦ కడుగనేల?
ఉవిదలెందరున్ననుసౌఖ్య ♦ మొకటెకాని
కుడుచు కష్టంబులెన్నియో ♦ నుడువనగునె?

గీ. ఇదియె తొలిచూలు నయను గి ♦ తించువెనుక
రాకరాక యబ్రముగాగఁ ♦ బ్రాప్తమయ్యె
నేమగునొయంచుఁ గౌసల్య ♦ యిట్లువగచు
గోల ! యెఱుఁగదు ; సుకుమారి ♦ కోమలాంగి.

నీవు రేపటివఱకుండనక్కఱలేదు. ఈదినముననే శుభప్రసవమగు దావుగాక ! నీదాసి యెవతెయ్యిన నక్కడనున్నదా ?

కౌ—అందఱను బంపివయిచితిని. ఏల ?

దశ—ఏలయందు వేల ? పిలిపింపవలసినవారిఁ బిలిపించి, వలసిన నన్నాహమంతయుఁ జేయింపనక్కఱలేదా ?

కౌ—తొందరపడకుఁడు. ఎవ్వరిని బిలిపింపవలదు. ఇంక గొంత నేపు మాతము.

దశ—ఇంకఁ జూచునదేమి. (గట్టిగ) కావేరీ !

(నేపథ్యమున) బాబూ ! వచ్చుచున్నాను.

కౌస—దానితో నిందుకొఱకని చెప్పెదరామేమి ? వలదు.

దశ—దాసికయినఁ దెలియకుండ నెటులు ?

కౌ—ఇప్పటినుండియునా ? ఈదాసుల చెవినిఁబడిన ముక్క నీటిపైఁబడిన నూనెచుక్క.

దశ—అటులయిన యిప్పుడేమిచేయుమంటివి ?

(నేపథ్యమున) అమ్మా ! లోనికిరావచ్చునా ?

కౌస—కావేరీ ! రావచ్చునుకాని నీవిచ్చటకువచ్చి చేయునదేదియులేదు. జపమగు నెడలఁ బూజ్యురాలగు నరుంధతీదేవిగారిటఁ కొకసారి దయసేయుదురేమో కనుఁగొనెదవా ?

దశ—(నిమ్మళముగ) జపము వదలియయిన శ్రీఘముగనని చెప్పరానా ?

(నేపథ్యమున) అమ్మా ! పోయి చెప్పెదను.

కౌ—సరే.

దశ—వసిష్ఠభగవానునకెప్పుడు వార్తనంపుదము.

కౌస — ఆమె పెద్దది. మిగులఁ దెలిసినది. వచ్చినతరువాతనన్నియేర్పాటులును సందడి లేకుండ నామెయే చేయును.

దశ — సంతోషమే. నీకింక భయమేమియు లేదుకద.

కౌస — లేకేమి! ఇప్పుడంత బాధ లేకుంట చేస్థిమితతగనున్నాను. ఇదియంతయుఁ గడచి గట్టెక్కి తిరుగమితో సుఖింపఁగలనా?

(నేపథ్యమున) ఆ! ఆ!

దశ — ఆహా! వింటివా? ఎట్టి సదుపశ్చ్రుతియైనదో.

కౌ — కావేరీ! ఆ. ఆ. యనుచున్నావేమి?

(నేపథ్యమున) దేవిగారు మహారాజుగారియొద్దనేయున్నారా? యని రెండవరాణిగారిదాసిగంగచేసిన ప్రశ్నమునకు ఆ. ఆ. యనుచున్నాను.

కౌ — భగవతియగు నామెతోమనవిఁజేసితివా?

(నేపథ్యమున) ఆ, వచ్చెదననినారు.

కౌ — తొందరగ దయసేయుమని చెప్ప లేదుకద.

(నేపథ్యమున) ఉ. హు.

కౌ — సరే. పొమ్ము నాథా! నాచెల్లెలు సుమిత్ర సన్నుఁజూచుటకయి రాఁదలచి దాసిచేవార్తసంపియున్నదికాఁబోలు. నేను సెలవు తీసికొనివెళ్ళనా?

దశ — నీవు వెళ్లుటయేల? ఆమెయేయిక్కడికురాఁగూడదా?

కౌ — సరి. సరి. చాలులెండు. నాథా! నేనొకరహస్యపుమాట నడిగెదను. చెప్పెదరా?

దశ — తెలిసినయెడల.

కౌ — సుమిత్రగర్భము కైకమ్మ నాగర్భములనలెలేదేమి?

దశ—లేక ?

కా—మిగులఁ బెద్దదిగానుంటయే కాక యాకృతిచేఁజూడవంతగ నున్నది. ఈప్రక్కను బెరిగియున్నది. ఆప్రక్కను బెరిగియున్నది. బొంతయరఁటిపండువలె నడుమగొంచెమువెలితిగనున్నది. ఎందుచేత?

దశ—ఆమె కవలపిల్లలను గాంచుననితోఁచుచున్నది.

కాస—అమ్మయ్యో ! ఇద్దఱుపిల్లలే. నాకొడలు జలదరించు చున్నది. ఏమండి నేనడిగిన ప్రశ్నమునకుత్తరము చెప్పకపోయితిరి ?

దశ—ఉఁశ్రుతియే చెప్పినది.

గీ, నీదు నునుటొమ్ము తలగడ ♦ మీఁదఁదలయు
నాదు నెదపైనఁ గాళ్ళుంచి ♦ నీదు సుతుఁడు
పండి యెడ నెడఁగుయికు యం ♦ చుండఁ గలసి
యతని జోకొట్టుచును సుఖ ♦ మందగలము.

అంతకంటె మనకికఁ గావలసినదేమి ?

కా—అంతవారమగునెడల నికఁ గావలసినదేమి? నాకుఁ గొంచెము కష్టముగనున్నది. నేనింకఁ బోవుదును. (పోఁబోవుచు)
వైకుంఠవాసా ! నాహృదయముననుండుము. గురు వసిష్ఠ భగ వానుడా ! నమస్కారము.

(కన్నులనీరు పెట్టుకొని) ప్రాణనాథా ! నమ—స్కా—

దశ—ప్రాణకాంతా ! వలదు. నీవు నమస్కరింపఁదగదు. నేనే నీకు నమస్కరింతును. (తనలో)

గీ. కష్టములకోర్చి మృతికిజం ♦ కక యపార
సర్వసృష్టి మహాతంత్ర ♦ సారసరణి
ఁన్నతన బొజ్జనిముడుచు ♦ కొన్న గర్భ
వతియె ప్రత్యక్ష పరమదై ♦ వంబుగాదె?

శ్రీ శేషశయన పరబ్రహ్మణేనమః (నమస్కరించును.)

కా—(మోమెత్తి తేరిపాటఁ జూచును.)

దశ—సతీ ! అట్లు నిశ్చలముగఁ జూచెదవేల ?

(తనలో)గీ. కసరినను దీండ్రపడినను ♦ గైకయాజ్ఞ
భీతిమన్నించి తనమాట ♦ వినకయుండి
నను జలుపచూపు వలపుల ♦ నవ్వుపూలఁ
జల్లు నీమె జ్వాలలవెదఁ ♦ జల్లు నేల ?

(చేయిఁ బట్టుకొని) కాసల్యా ! మాటలాడవేమి ? ఇట్లు రోజెదవేల !

కా—(దశరథునిద్రోసివయిచి) ధనుస్సు ! ఏదీధనుస్సు—
హా! హా! హా!

(చేయి విదల్చుకొని అట్టహాసముచేయును.)

దశ—హాహాహా ! ఇదియేమి ?

గీ. మోవికెలకుల దాటిపైఁ ♦ బోనిచిన్న
మొలక నవ్వుల సను, కతి ♦ గొలుకులెడలి
పోని చూపులముగ్ధ ని ♦ ప్పులను గురిసి
యట్టహాసముసేయు, వీ ♦ రాగ్రణివలె,

గీ. అగుళుల యుంగరములె బ ♦ ర్వంచునోలుచు
నబల, యిల్లాలు, చూలింత ♦ రాలు, నన్ను
భీక రాసురహారుని ను ♦ వ్యేత్తుగాఁగ
గోటికొన మీఁపె నిదియేటి ♦ పాటవంబా!

గీ. వీణయో! కేళికాబ్జమో ? ♦ ప్రాణనాథు
పాదయుగ్మకమో! చిత్ర ♦ ఫలకమొక్కొ
యాషుదానికి ధనుసేల ! ♦ యక్కటకట!
ఇంతికింతలో మతి చలి ♦ యింపఁగలదె?

ఇది సమాసన్నప్రసవసూచక మగు తొట్ట్రపాటుకాదు. ఏదయినభూత
మావేశించి యుండవలయును, లేదా పెద్దలో పేరటాంకో మ్రొక్కు
కొందును. ఏదయిన మీఁదుఁ గట్టవలసినయెడలఁగట్టుకొందును. శిశు
వున కెనరిపేరు పెట్టుకొనుమన్న వారిపేరు పెట్టుకొందును. ఓకుల
దేవతలారా ! ఓపితృదేవతలారా ! మీయారాధనమున నేమయిన
కొఱతగావించియుండినయెడల నన్నుక్షమింపుఁడు. మీకోరిక లేవ్రా
దయచేసి స్వప్నరూపమున వెల్లడింపుఁడు. అంతేకాని

గీ. అరువదగువేలయే పలుఁ మొఱుడుగాఁగ
నున్నకట్టై మాధవుకృపఁ ♦ జన్నిచిగురు
పెట్టనున్నది, తతదయా ♦ వృష్టిగుఱిసి
పొంచుకొనుఁడు, మీయదిమీరు ♦ పెరుకదగునె ?

(ప్రకాశముగా) కాసల్యా ! (దరిఁజేరఁబోయి) ఆహా ! తిరుగఁ ద్రోచి
వయచిన నెక్కడఁ బడిపోచునో ?

గీ. అసురరణ రంగములను బా ♦ కారి వెన్నొ
సంగుపట్టుల ప్రబలర ♦ క్షుఃపిశాచ
ఖండనోద్దండతాభి ము ♦ ఖ్యంబుగాంచు
నేను సతిఁ జూడఁ జాల మో ♦ మెత్తి యహహా !

ఆహా ! నాసతియేమి దివ్యదర్శనమిచ్చుచున్నది !

గీ. పరమగుచు, నగాధమగుచు ♦ ప్రవిమలంబు
నగుచు, దుర్నిరీక్ష్యమగుచు ♦ నమితమగుచు
వర్ణనాతీతమగుచు దు ♦ ర్భరమునగుచు,
నొకమహాతేజసుఁడగుగ్రావి ♦ చున్నదహహా !

కావేరీ ! కావేరీ !

(నేపథ్యమున) బాబూ !

దశ — పసిష్ట భగవానుని శీఘ్రముగ దయసేయుడని చెప్పి వెంటబెట్టుకొనిరా ! వెళ్ళితివా ?

(నేపథ్యమున) ఆ !

దశ — నాకు మతి లేదు. చైతన్యమే లేనట్లున్నది. నైకుంత నిలమా ! పన్నగశయనా ! నాతండ్రి ! ఏమియిమ్మాయ ! ఏమియుఁ దోచకున్నది. ఎవరిదోకాలిచప్పుడగుచున్నది. గురువులవారువిచ్చేయు చున్నారుకాబోలు. (కొంచె మెదురుగబోయి) మహాత్మా ! దయ సేయుఁడు.

[వశిష్ఠుఁడు ప్రవేశించును.]

దశ — మహానుభావా ! నమస్కారము. మహాసముద్రమున బడియున్నాను. కౌసల్యవంకఁజూడఁడు. అదేమి ?

వసి — (నవ్వుచు) మహాసముద్రమున నీవుబడియుండుట కాదు. మహాసముద్రమునః బడియున్నయీతఁడు మనయింటికింకవిచ్చేయును. ఈదినమేనుదినము నీబ్రదుకంతయునిందుకొఱకే ! నాజప మంతయు నిందుకొఱకే !

దశ — మహాత్మా ! కౌసల్యకేమియు నాపత్తులేదుకదా ?

వసి — (నవ్వుచు) దేవతలయాపత్తులింక నణఁగిపోవును. ఋషుల యాపత్తులింకదీటును. లోకములయాపదలు మాయమగును.

కౌ — (ప్రీతిముచుండి దుమికి) రే ! సకలసురనికరసుఖరమా సమాగంభ విమర్దనా ! రే ! సకలపవిత్రమహర్షిజాల జపతపోభంగ సమాచరణ సాహితీసనాధా ! సామసాధ్వీయాంధ బాధాచరణ విదగ్ధా ! సత్యదయాశౌచ ధర్మశూన్యా ! మహామాయావీ ! రే ! లోకకంటకా ! రాక్షసాపశదా ! కుంభకర్ణాగ్రజా ! రావణాధమా ! శాచికో ! నీయరణమింక నిశ్చయము ! పుత్త్రప్రాత్రకళత్రబంధుమిత్ర

వరివారసహితముగ నీచావు సమీపించినది. ధనుస్సేదీ! తమ్ముడా! ధనుస్సు—

వసి—సెబాస్! విసదగినమాటలువినఁబడినవి. ఈకర్ణములు పవిత్రములయినవి.

దశ—మహర్షి చంద్రమా! ఇదియేమిటి? అయ్యయో! ఆ పీఠముపైనుండి క్రిందకు దుమికెను. గర్భమేమగునో? గుండెలదటి పోవునట్లీ మాటలేమిటి?

వసి—రాజచంద్రమా! ఏమియుఁ జెడియకుము. ఒక గడియలో నింక భగవంతుఁ డవతరింపఁగలఁడు. ఆతనిముందు చర్యయే యిప్పుడు వెల్లడింపఁబడినది. అదృష్టవంతులలో నగ్రగణ్యుడవునీవే! నింద్యమగు పురోహితవృత్తి నవలంబించి నీయుంటనింతకాలమునుండి పడికాపులుపడుచు నేనుండుట యీమహాసుదినముకొఱకే.

దశ—తానేయింకఁ బుట్టలేదుకదా! తమ్ముడా! ధనుస్సేదీ యనుచున్నాఁడేమి? రావణు నీతఁడు వధియించునా?

కౌ—(పండ్లుకొఱచుచు, గట్టిగ) వధియింపక—ఇంకనుపేక్షయా! ధనుస్సు. ధనుస్సు. హా! హా! హా!

(విఱచుకొని (కిందఁబడును.)

దశ—అయ్యో! అయ్యో! (కౌసల్యనుబట్టుకొని) కౌసల్యా! కౌసల్యా! మహర్షి చంద్రమా! ఇదియేమి?

వసి—మరేమియు జెడువకుము. గర్భముననున్న మహాతేజ మామె భరియింపలేక పోవుటచేనట్లయినది. తొందరలేదు.

దశ—కౌసల్యా! కౌసల్యా! ఇంకనుసత్ప్రతిరాలేదు. గురూత్తమా! ఏమిగతి?

వసి — నాక మండలూదకము నీమెపై కొంత చల్లెదను. (అట్లు చేసి) కౌసల్యా !

(కౌ సల్య లేచును.)

(కౌసల్య అటునిటు తొట్టుపాటుతోఁజూచి)

దశ — ప్రాణకాంతా ! నీకిపుడెట్లున్నది? ఇదిగో అటుచూడుము. వారైవ్వగు ?

కౌస — గురూత్తమా ! నమస్కారము. నాథా ! అట్లడిగెద రేమి ?

వసి — (అపవారింది) రాజోత్తమా ! ఆమెకిప్పటివృత్తాంతము తెలియనీయకపోవుటమంచిది. వెంటనే సూతికాగృహమున కామెను బంపుము.

దశ — కావేరీ !

(నేపథ్యమున) బాబూ ! వచ్చుచున్నాను.

వసి — రాజా ! నీవుకూడ లోనికిఁబోయి తద్గృహసమీపమున నుండి శీఘ్రోదయమగువెంటనే యొకగంట వాయింపఁబంపుము. నే నిచ్చటనేయుందును.

దశ — తామొక్కరే యిక్కడ దయచేసియుందురా ?

వసి — నాశిష్యునిరమ్మనిచెప్పి వచ్చితిని.

దశ — కావేరీ ! ఇంకరావేమి ?

(నేపథ్యమున) అరుఁధతమ్మగారువచ్చినారు. ఆమెకుఁ బూజా మందిరములోనికిఁ దారిచూపుచున్నాను.

దశ — సంశోషమే ! నీవిక్కడకు రానక్కఱలేదు. నేను కౌసల్యనటకుఁ దీసికొని వచ్చెదను. మహానుభాషా ! సెలవా ?

వసి — మంచిది.

దశ — (కౌసల్యనుబట్టుకొని) దేవీ ! నీగర్భమున కెక్కడను దెబ్బతగిలినట్లులేదుకద. అంతయు సరిగనున్నదికద ?

కౌస — (అపవారించి) ఏమియు లేదు. ప్రాణప్రియా ! నీకుమహా తేజస్సంపన్నుడగు పుత్రుఁడు కలుగునని గురువుగారుమంగళాశాసన మొనర్చిరిసుమా !

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

వసి — రెండుయామముల వేళకావచ్చినది.

గీ. తనకులంబునఁ దనకంటె ♦ ఘనసమగ్ర
విమల తేజోవిరాజిత ♦ విగ్రహంబు
పుట్టివంశంబునకు వన్నెఁ ♦ బెట్టుననుచుఁ
బద్ధబంధుఁడు నడునింగిఁ ♦ బ్రబలియుండు.

శిష్యుఁడు — (ప్రవేశించి) ఇడుగో శిష్యుఁడు, గురువుగారు నా కొఱకుపైకిఁ జూచుచున్నారేమి ?

వసి — ఓరీ , శుంతా ! నీవు వచ్చితివేల ? వాఁడేఁడీ ?

శిష్యుఁడు — నేను మాత్రము శిష్యుఁడనుగానా ?

వసి — సరే. కూరుచుండుము. ఈదిన మేతిథియో యెఱుఁగు.

దువా ?

శిష్యుఁడు — ఏదయిన గొంచెమాధారమున్నగాని చెప్పలేను.

వసి — ఏయాధారము ?

శిష్యుఁడు — ఈసంవత్సరము పంచాంగముచేయుటకుఁ గ్రిందటి సంవత్సరపుఁ గణితముకొంత యావశ్యక మగునట్లీనాఁటితిథి తెలిసి, నీనుటకు నిన్నటితిథి తెలియుటఁ గొంతయావశ్యకము.

వసి—నీకికక జరుపురాదు. నీకు నావలన నేమియు నుపయోగించునట్లుతోచదు.

శిష్యు—ఆసంగతి నేనెఱుంగకపోలేదు.

వసి—అటులయిన మఱియొక్కడకయినఁ బొమ్మ

శిష్యు—అన్ని స్థలములు చూడనిదే యిక్కడకు రాలేదండి. నాపూర్వగురువులందఱు తమరుగట్టివారనిచెప్పిరి. నాదురదృష్టమున నన్యథాయయ్యెను. నేనునింకఁ జరుపుమానివై చి తపమోకవిత్వమో మొదలు పెట్టవలయుననియేచూచుచున్నాను. కాని యీమహారాజు గారి పుత్రోత్సవాదులలో నేమయినలాభించు నేమోయనియాస బెట్టుకొనియున్నాను. రాజభార్యలకుఁ దొమ్మిదిదాఁటినది. పదిపదునొకండు దాఁటినది. పండ్రెండవమాసము నడుచుచున్నదని తెలియుచున్నది. మూడు తొమ్మిదులు కాఁబోలును. అందుచే నింతట దేలునట్లు తోచదు.

వసి—అక్కరలేదు. కాసల్యాదేవి గర్భమున మహాతేజశ్శాలియగు పుత్రుఁడిక పాపుగడియలో జన్మింపనై యున్నాఁడు. శుద్ధనవమి పునర్వసూన క్షత్రము. అన్ని యుభాగుగనున్నవి.

శిష్యు—నవమినిఁగూర్చి నాకుఁ గొంచెము సందేహముగ నున్నది.

వసి—ఎందుచేత?

శిష్యు—జన్మమునఁగా నింటిలోఁ బ్రవేశముకాదా? ప్రవేశ నవమి నిషేధముగదా?

వసి—నీమొగము! ఆమహాతేజ మిదివఱకే దేవీగర్భమునఁ బ్రవేశించినది. ఇప్పుడు ప్రత్యక్షమగుటయే జరుగనై యున్నది.

శిష్యు—ప్రత్యక్షనవమిమాత్రము నిషేధముకాదా ?

(లోనగంటవినఁబడుచున్నది.)

శిష్యు—అదీ ! సత్యము, నేను జెప్పినమాట సత్యము.

వసి—ఆగంట నీకుపశ్రుతికాదు. అది శీర్షోదయమగువెంటనే వాయించినగంట. దీనినిఁబట్టి తరువాత జాతకచక్రము వేయుదును.

శిష్యు—శీర్షోదయసమయము మనకుఁ బ్రధానము కాదు. మూడుదినమాలక్రింద శీర్షోదయము కాసిండు. అదిమనకు లెక్క కాదు. భూపతన సమయమే ముఖ్యము.

(నేపథ్యమున) ఫిరంగులధ్వనియు ఢంకాభేరీవాద్యములధ్వనులు వినఁబడును.)

వస—ఆహా ! మంగళవాద్యములు వినఁబడుచున్నవి. భగవానుఁడవతరించినాఁడు. లోకమునకెట్టి శుభదినము సిద్ధించినది ?

గీ. చైత్రమందునశుద్ధ ప ధి తుముననవమి

తిథిఁ బునర్వసూ తారను ధి విధుగురుయుత

గర్కటక శుభోదర్క ల ధి గ్నమునను బుధ

వారమునను శ్రీహరి యన ధి తారమందె.

(నేపథ్యమున) జనులారా ! సందడిసేయవలదు. మీకందఱకు సంతృప్తికరమగుఁ బంచిపెట్టించెదను.

శిష్యు—సుమంత్రుఁడు సేవకులచే ఖండశర్కరజనులకుఁబంచి పెట్టించుచున్నాఁడు. నేనుగూడఁ బోయి తెచ్చికొందునా ?

వసి—పో—

శిష్యు—(పోవును)

(నేపథ్యమున) సుమంత్రుఁడా ! యధేష్టముగ నిష్కములఁ

బంది పెట్టింపుము.

వసి — రాజేంద్రుడగునో! యిటకు వచ్చుచున్నాడు.

దశ — (ప్రవేశించి) సమస్కారము.

గీ. అంధునకు నేత్రసంపత్తి • యమరై బుల్ల
పిరిగి మోడై న చెట్టు పు • స్పించె గడుపు
కలవగు దరినునకు • రత్నఖనిలభించె
దాసునకు దొడ్డగతిగల్గె • దాపనేంద్ర.

వసి — దాసున కేగాదు దేశమునకంతకని చెప్పము.

దశ — బాలుడు బహు తేజస్వియైయున్నాడట.

వసి — నీవింక జూడ లేదా !

దశ — నాకు దై వసములగు మీరుచూడకుండ నేజూచెదనా?
వత్సకు శుభస్సా సమయినది. నేను గూడస్సానమొనర్చి పరిశుద్ధుడ
నయియున్నాను.

వసి — జాతక రాశి కృత్యములింక నిర్వర్తింపవలసి యున్నవి.

దశ — కావేరీ ! బాలునిట్లు తీసికొనిరమ్మా మహర్షి సత్తము
లకుఁ జూపింతును.

(కావేరీ పొత్తులలోనుంచి వత్సను దెచ్చును)

దశ — పిల్లవానిని ముందు గురువుగారికిఁ గానఁబఱపుము.

వసి — రాజేంద్రా ! నీవుకూడ జూడుము.

దశ — (చూచుచు) ఎట్టులున్నాడు ?

వసి — ఇదికన్నా. ఇదిముక్కు. ఇది చెవియని నా కేమియువిస్వప్త
ముగఁ గానఁబడుటలేదు.

గీ. కనులు మిఱుమిట్లుకొల్పి పు ధి ల్కలనొసంగి
మోదబాష్పములను వేల్చు ధి పూర్ణ విమల
శాంతగంభీరతేజంబు ధి స్వల్పపూర్వ
పరిచయముగల యదియె చూ ధి ప్పట్టెనాకు.

దశ — గురువర్యా ! అదియేమి? ఇంతపిల్లవాఁడు విష్వస్థముగఁ
గానరాఁడనుచున్నారేమి ?

అ. వె. అరగమూయునపుడే ధి యంతంతలొకనుల్
విష్పినప్పుడెంత ధి గొప్పలగునొ ?
మూట గాఁగ బాడు ధి బుడుతఁడింతగనుండ
సాగియుండ నెంత ధి సోగయగునొ ?

గీ. మెఱుగుఁ జామనచాయల ధి హొరఁగుతోడ
డంబుమీరెడు గుండ్ర గ ధి డ్డంబుతోడ
మాడ్చులనుమూట గట్టు నె ధి మొగముతోడ
నితఁడు నయనాభిరాముడై ; ధి యెసఁగునాకు.

గురువర్యా ! ఈతనికేమిపేరు పెట్టిన బాగుగనుండునో తెలిపెదరా ?

వసి — సీవు నూ చించుచునేయుంటివికాదా ? ఈతఁడు సర్వ
జన నయనాభిరాముఁడు. కావున రాముఁడని పేరు పెట్టుము.

దశ — తగినపేరు సెలవిచ్చితిరి.

వసి — ఈతఁడు ముందుచేయు శోకోచకారక కృత్యములను
బట్టి యాపేరింతకంటఁ దగియుండఁదలఁచియున్నది.

దశ — అంతయు దమ యనుగ్రహము. సుమిత్రీయుఁడై కయు
బాలునిఁజూచిరా ?

కావే — సుమిత్రీమ్మగారు చూచినారు, కైకమ్మగారుచూడ
లేదు.

దశ—ఎందుచేత ?

కావే—ఆమె బద్ధకముగా నున్నారు.

వసి—రేపటిదినమున నీనరికిరెండవపుత్తునెత్తికొనియందువు
జాతకర్మాదు లాలసింపదగదు. లోనికి మీరు పొందు. నేను న్నా
మొనగ్చివచ్చెదను.

దశ—చిత్తము !

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణ రాఘవము.

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము—నరయూనదియొడ్డు.

ప్రవేశము—విశ్వామిత్ర శిష్యుఁడు నారాయణుఁడు.

వసిష్ఠ శిష్యుఁడగు శంకరుఁడు.

శంక—నారాయణుడా ! మనముగలసియెంతకాలమైనదో?

నారా—శంకరా ! శ్రీరామ జనోత్సవములకు మహారాజా
హుతులగుమావిశ్వామిత్రగురువుగారితో నేనిటకువచ్చినప్పుడునిన్నుఁ
గలసితిని.

శంక—ఎన్ని వత్సరములైనదో — ఇరువది వత్సరములై
యుండునా ?

నారా—అబ్బే ! పదుమూడువేడలి పదునాలుగు జరుగు
చున్నదో—పదునాలుగు వేడలి పదునయిదు జరుగుచున్నదో?

శంక—ఇంతే—కాలము నాచదువువలె నింతమెల్లఁగ నడచు
చున్నదే.

నారా —

గీ. బాలుకంటఁ గాలంబుతాఁ ♦ బేలువలెను

బ్రాఁకు ఘనతయందలి యాస ♦ బాలుఁడుంటఁ ;

వృద్ధుకంటఁ గాలంబు వ ♦ ర్వేత్తులేడె

రీతిఁ జావునందలి భీతి ♦ వృద్ధుఁడుంట.

శంక — నీవనుమాటకొంత నిజములాగున నేయున్నది. మా గురువుగారయిన వసిష్ఠుని రాముఁడు జన్మించి యెంతకాల మయినదని యడుగ “నేదీ ! మొన్న మొన్న నే కాదటరా!” యని యాతఁడ నెను.

నారా — కానియప్పటియుత్సవములుబహుదివ్యముగ జరిగినవి.

శంక — దై వవశముచే రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నుల జన్మోత్సవము లొక్క సమయమున నే వచ్చినవికావున నంత వేడుకగ జరిగెను. దేనిమట్టినకదివేలుగ జరిగియుండునెడల నీవేడుక జరిగి యుండునా ?

నారా — వీరిలో భరతలక్ష్మణులిద్దఱు కవలలా !

శంక — తెలివితేటలలో మనవిద్వజ్జము కవలలవలెనున్నాము. లక్ష్మణశత్రుఘ్నులిద్దఱు సుమిత్రాపుత్రులు — కవలలు. కేకేయా పుత్రుఁడు భరతుఁడు.

నారా — అలాగా ! ఆదినములలో మీగురువుగారి యొద్ద నేదియో చదువుచుంటివికాదా ?

శంక — ఇప్పటికి నక్కడనే సరిగ నదియే యేడ్చుచున్నాను.

నారా — అంతవిసుఁగుడలతోఁ జెప్పెదవేమి ? చదువువచ్చు నుంటలేదా ?

శంక — ఉపనయనములగువెంటనే రాజపుత్రులను నల్వారను

మోగురువుగారికి విద్యాభ్యసనార్థమై రాజుగారింట్లోనికి అప్పటికి నేనొక యర్థపుష్కరమునుండి జందెముమడతవై చిరువ్వులువేయుచున్నాను. వారు నాక్రింది తరగతిలో నొకవారముండిరి. తరువాత నొకమధ్యాహ్నము సహపాఠకులుగనుండిరి. ఇప్పుడునాకుగురువులుగనుండిరి. వారికి నాలుగు వేదములువచ్చినవి. ధనుర్వేదమువచ్చినది. ఉపనిషద్విద్యవచ్చినది. వేయే ? అటువది నాలుగువిద్యలునువచ్చినవి.

నారా—నీకేమివచ్చినవి?

శంక—నెత్తికిఁ జేతులు—కంటికి నీళ్ళు—ఒడలికిఁ బేవబెత్తువుఁ దట్టులు.

నారా—రాకపోయినప్పటింతకాలము కష్టపడి చదువనేల?

శంక—వచ్చుచున్నదికావుననే చదువుచుంటిని.

నారా—వచ్చుచున్నదేమి?

శంక—కోటలో సంభావన—ఊరిలో దొడ్డిదక్షిణ.

నారా—“నీకుఁ జదువురాదు—నీవుపో”యనిగురువుగా రెప్పుడు విన్ననులేదా?

శంక—అనేక పర్యాయములు.

నారా—అట్లయిన నాయన నిన్నేల వడలుకొనలేదు?

శంక—వినఁతుకుట్టుటలోను వీవు గోకుటలోను విశేషవిద్వాంసుడ నగుటచే విడువలేకుండ నున్నారుకాఁబోలు. కాని యిప్పుడేమియు నుత్సవములు లేవుకదా! మోగురువుగారేలవచ్చిరి?

నారా—అదినాక్లాలు తెలియఁగలదు?

శంక—పోనీ—నీవిట్లు వీధివెంట నేలతిరుగుచున్నావో యిదియనున దెలియునా?

నారా—మాగురువుగారు రాజుగారినిఁజూడఁ గోటలోనికిఁగిరి,
నాకేమియుఁ బనిలేక తిరుగుచున్నాను.

శంక—మాగురువుగా కిదిసమునఁ గోటలోనికి వెళ్ళరని నేనను
కొంటును.

నారా—ఏల ?

శంక—వారికి వీరికినష్టమచంద్రుఁడు, నైధనతారకాదా ?

నారా—ఐసనేమి ?

శంక—ఏమియు లేదు. సడువుఁడు.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

అనంతపురమున నున్నది.

ఇది విష్కంభము.

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము—రాజసభ.

ప్రవేశము—దశరథుడు, విశ్వామిత్రుడు.

విశ్వా—అట్టులాడుటన్యాయమా?

దశ—కాకేమి? దయయున్నవారయినయెడల నింతకాలము
నకు దయచేయుదురా?

గీ. కృపగలయెడకుఁ గాళ్ళు ♦ కేళ్ళుదాటు
కన్నులుజూటటూరుచు ♦ గంతులిడును
భరణికలరునాకర్షణ ♦ ద్రాక్షిమకంటే
దయకుఁగల దెక్కువగుఁ గాదె ♦ తాపసేంద్ర!

గీ. కాలమునుబట్టి యవకాశ ♦ కలనఁబట్టి
యితరికర్షణ శక్తుతా ♦ నెగుడుదిగుడు
దయయె సర్వదా తదబాధి ♦ తంబటండ్రు
దయయెనరులోని దైవత ♦ త్వంబుగాదె?

విశ్వా—(నవ్వుచు) సమీచీనముగఁ బలికితివి. సంతోషించి
తిని. నీవుగూడ నాయెడల దయగలవాడవగుటచే నీవుచేసినదయా
తత్త్వోపన్యాసార్థము సీకుఁగూడ వర్తింపవచ్చునేమో!

దశ—(నవ్వుచు) మహర్షిచంద్రమా! మీకు నాయెడలఁగలి

గినదిదయ — నాకు మీయెడఁ గలయది భక్తి. అందుచేత —

(సందేహించును.)

విశ్వా—(నవ్వుచు) నీయుత్తరము నీకేసంతుష్టికరముగ లేనట్ల కనఁబడుచున్నదేమి ?

గీ. ఈతవాలైన నెదురైన ♦ నీతగాదె ?

చూపుక్రిందైన మీఁదైన ♦ జూపుగాదె ?

కొండ నెక్కుటనైనది ♦ గుఱునునైన

గమనకలనా ప్రిసక్తి, యొ ♦ క్కటియెకాదె ?

గీ. శివునిబూజించు పూలకు ♦ జెలువసిగను

ముడుచుపూలకు భేదంబు ♦ నుడువనగునె ?

ఘగులయందలి యనురాగ ♦ కలనభక్తి ;

యదియె యితరులపైఁ గల్గ ♦ నగుచుదయఁగ.

గీ. క్రిందిమీఁది పోకడలను ♦ జెందియుంట

బట్టి రాగము భేదత ♦ త్వంబుఁగనునె ?

యాపగానీరపూరవే ♦ గాధికతకు

దానిలో మాటువడికి భే ♦ దంబు గలదె ?

దశ — (నవ్వుచు) మౌనిసత్తమా ! అందువలన నేనే మిమ్ముఁ దరిసింతుటకు రావలసియుండెను, త్నమింపుడు.

విశ్వా—అట్లుకాదు.

గీ. కృతనమస్కృతియానప్పు ♦ డీకరంబు

దీనినైనను నిదిదీని ♦ నైనగలియ

వచ్చు ; వర్షోదయమున, ♦ నబ్దంబులందు

జానినిదిదీనినదిచేరఁ ♦ దగునుమింట.

దశ — మహాత్మా! యథార్థముగ నేనేవచ్చి మిమ్మునేవింప
వలసియుండెను. కాని — ఒక్కయంశము తమతోమనవి చేసికొనక
తప్పదు. నిజము మనవిచేసెదను.

గీ. శ్రీరఘూద్వహుఁడి బవెలఁసినది మొదలు
కనులకటవుదీర సతఁగఁ గొనుటయందు
వీనులలరఁగఁ బలుకులు • వినుటయందు
నునుబులకలూరఁ దొడఁ బెట్టి • కొనుటయందుఁ
దనివిదీఱఁగఁదలమూరు • కొనుటయందుఁ
గొంజివులుదేర ముద్దిను • కొనుటయందు
మురువుమురువుగఁ జెక్కిలి • వుడుకుటందుఁ
దనువు హాయిగఁ శాఁగిలి • గొనుటయందుఁ
ఒక నిముసమాతనిని గాన • కూడు నపుడు
రామ ! రఘువీర ! రాఘవా ! • రామచంద !
యనుచు నోరారఁగాఁ బిల్చు • కొనుటయందు
నటునిటును నాతనివెదకు • లాడుటందు
తెరపి లేదు, టిటిక లేదు ; • విరతి లేదు ;
ఆపుదల లేదు ; తుద లేదు • హద్దు లేదు ;
అలపు లేదు ; సొలపు లేదు ; • నిలుపు లేదు ;
చాలు చాలులే ; దిశ సరి • సరియు లేదు
సర్వరాజ్యతంత్రాబులు • చప్పఁబడియె ;
గొఱకొఱనుచు సుమంతుఁగిండు • గొణఁగుకొనియె
వహ్ని తంత్రంబులును జల్లఁ • బడియె ; మాని

విభుని యకారుపు కాసంత ♦ వేచ్చబడియె.
 ఇన్నియేల? రామునిగాంచి ♦ యంతగాగఁ
 బ్రాకులాడెడు నేనెట్లు ♦ రామునిడిచి
 దివికిఁ బోదునో యనుచు సం ♦ దియముదోచు
 నెవరు లేరుకావున నంటి ♦ నిట్లుమీకు.

కన్నరాముని మొగముదాట లేకుంటచేఁ గాలుగుమ్మము దాటలేద
 య్యెను. ఊమింపుడు.

విశ్వా—(అదరిపడి—వెంటనేనిమగ్రపడి) రాజా! మహాదృష్ట
 వంతుడవు.

గీ. పూర్ణవిజ్ఞానమే తప ♦ మునకు ఫలము
 విద్యభ్యు ఫలంబు వినయంబు ♦ వితరణంబు
 సిద్ధికిఫలమ్ము; తేజోహూత ♦ గురుగుణాడ్య
 సుతపరిష్వంగ సుఖమె సం ♦ సృతికిఫలము.

దశ—అందఱు సామాన్యముగఁ బుత్తులఁ గాంతురు. ఈ
 రాముఁడు నావయః కాలములోనే పుట్టియుండినయెడల నాకింత వెఱ్ఱి
 యుండదేమో?

గీ. యువకుఁ డబలాబలిష్టుఁడు ♦ నోవధాన
 మున శిరముఁ జేర్చి మోదాబ్ధి ♦ మునుకలిశును
 జ్యేష్ఠపుత్రాంకవిన్యస ♦ శీర్షుడగుచు
 బోవలయువేగనని చీకు ♦ మ్రొక్కుకొనును
 లీలకొఱకుఁ జేకట్ట యు ♦ వాలికగును;
 నద్ది లేకుండినను వృద్ధుఁ ♦ డవనిరబడును.

విభుని యకారుపు కాసంత ♦ వేచ్చబడియె.
 ఇన్నియేల? రామునిగాంచి ♦ యంతగాగఁ
 బ్రాకులాడెడు నేనెట్లు ♦ రామునిడిచి
 దివికిఁ బోదునో యనుచు సం ♦ దియముదోచు
 నెవరు లేరుకావున నంటి ♦ నిట్లుమీకు.

కన్నరాముని మొగముదాట లేకుంటచేఁ గాలుగుమ్మము దాటలేద
 య్యెను. ఊమింపుడు.

విశ్వా—(అదరిపడి—వెంటనేనిమగ్రపడి) రాజా! మహాదృష్ట
 వంతుడవు.

గీ. పూర్ణవిజ్ఞానమే తప ♦ మునకు ఫలము
 విద్యభ్యు ఫలంబు వినయంబు ♦ వితరణంబు
 సిద్ధికిఫలమ్ము; తేజోహూత ♦ గురుగుణాడ్య
 సుతపరిష్వంగ సుఖమె సం ♦ సృతికిఫలము.

దశ—అందఱు సామాన్యముగఁ బుత్తులఁ గాంతురు. ఈ
 రాముఁడు నావయః కాలములోనే పుట్టియుండినయెడల నాకింత వెఱ్ఱి
 యుండదేమో?

గీ. యువకుఁ డబలాబలిష్ఠుఁడు ♦ నోవధాన
 మున శిరముఁ జేర్చి మోదాబ్ధి ♦ మునుకలిశును
 జ్యేష్ఠపుత్రాంకవిన్యస ♦ శీర్షుడగుచు
 బోవలయువేగనని చీకు ♦ మ్రొక్కుకొనును
 లీలకొఱకుఁ జేకట్ట యు ♦ వాలికగును;
 నద్ది లేకుండినను వృద్ధుఁ ♦ డవనిరబడును.

సతనిమది చలించును రావి • గూకు రీతి;
నింశ్రిధనువట్టలట్టె థే • దించుసతము.

అదియుగాక—

చీటుకు చీటుకున నెప్పుడు • చెవినిబడెడు
నిమాసములదెబ్బ నెవరుగ • జొతురయ్య
గంట కంగుల లెక్కింతు • కర్ణ మొగ్గి;
అతిగ దొరలెడువాని మ • ర్యాదయంతే.
అట్టివానికి సర్వం స • హాధినాథ
ధర్మదాక్షిణ్యగాంభీర్య • ధైర్యశౌర్య
ముఖగుణంబులు మదికెక్కి • ముద మొసంగవు
పల్లెవాని కంబుధి హోరు • ప్రమదమగునె ?

దశ—అందుచేత నాయొద్దకుఁ దఱచుగరాక మీమర్యాదను
గాపాడుకొనుచుంటిరా ? ఉదరపోషణార్థమై యర్వీధవుల నాశ్ర
మించు సామాన్యజనులయెడ మీరు సెలవిచ్చినమాట లొకప్పుడు
చెల్లవచ్చునుగాని—ఆఁ! ఇదియేమి ? ఇవియేటిమాటలు ? మీరు
మాకుఁ బ్రభువులుగారా ?

సీ. ఆరభి దీక్షులై • యాగముల్సేయ నా
సురబాధలేకుండఁ • జూచుసేవ
నిశ్చలసత్తపో • నిష్ఠులైయుండ జు
తులబాధలేకుండ • సలుపుసేవ
దానప్రతిక్రియా • నూనులైయుండ స్వ
ల్పపు పేత్తమునఁ దోడు • పడెడుసేవ

తీర్థమూత్రాలదూర ♦ దేశాలనుండ నా
 శ్రమశాలికా రక్ష ♦ జరుపునేన
 నేయవలయువాడను గానె ? ♦ నేయకొఱకె
 శతమునకుఁ బడునార్వరు ♦ సగడపఁ ఘ
 లాలినిచ్చుచుందురు గాదె ? ♦ యందావలన
 నేనె మీ నేవకుడగాదె ? ♦ యిద్దచరిత !

ఏమి సెలవు,? నేవకునకిప్పుడేమియాజ్ఞ ?

విశ్వా—రాజేంద్రా! నేనుజీతికిమాటికొకనిశ్రమమిచ్చువాఁ
 డనుగాను. ఎన్ని శ్రమములయినను నేనే సహించి యూరకుం
 దునుగాని పానినిఁగూర్చియేమియుఁ జింతించువాడనుగాను. ఒకసితో
 బెదవిని గడపువాడనుగాను. నాస్వభావమును నీవుబాగుగ నెఱిగియే
 యుందువు.

దశ—అయ్యయ్యా! సామాన్యశ్రమములనయిన సహించి
 యూరకుండవలసిన యావశ్యకత నీకేమి కలిగెను? తామిచ్చుటకు
 దయచేయవలయునా? శిష్యునిచేవార్త నంపినబరుగుబరుగున రానా?
 మీకష్టనివారణమునకై యుపయోగింపని నాతనువుతో నేమిధలము?
 అదిగాక—సాధుశిఖామణులగుమీరు బాధపడుచుండ నేను దెలిసి
 యయిన తెలియకనయిన యుపేక్షించియుండుట నాకెంత యశ్లేష
 కరము?

విశ్వా—ఇక సహనశక్తికి మితి ప్రతీకారసమర్థులు మీరి
 నిత్యతపోవిధ్వంసకారియయి సతతహృదయశల్యప్రాయమై నేధియ
 మహాపద యేదియయిన సిద్ధించినప్పుడే ముఱక దప్పదుగదాయని.

యీస గతి పరిపాలకునిచేవిని వయివ పోయిన నాతఁడేమి చిన్ప
బుచ్చుకొనునోయని—చెప్పుకొనుటకుమాకుఁ బ్రభునికంటెభూలోక
గతి మరియెవ్వరు లేకుండుటఁబట్టి—“చెప్పుదునా ? మానుదునా ?
ఆతనికిబ్బాది కలుగఁజేయుదునా ? నేనే యీబాధ పడుదునా ?
యని నాలోనేను దొక్కుదులు పడుచుఁబూర్వపక్ష రాద్ధాంతము
లొనర్చుకొనుచు ముందుకు వెనుకకూగులాడుచుఁ దుదకుఁ జెప్ప
కుండినయెడల లోకులు నన్నేదూషింతు రేమోయని—సంశయిం
విధి లేక—

దశ—మునిచంద్రుమా ! నీకంతసందేహమేల? తొక్కులాట
లేల ? ఎంతమాట ?

విశ్వా—రాజేంద్రుమా ! “దేహి ” యనుటకంటె హైన
మున్నదా ? అంతకంటె గష్టమున్నదా ? అంతకంటె మహాప
యున్నదా ? అంతకంటె నోరురానిమాట మఱియొకటియున్నదా
దేహి మానసాగ్రాముల సంతలో హరింపఁగల రెండక్షరములకూర్చు
మఱి యేదయిననున్నదా ? దేహి యనుటకంటె దేహత్యాగమ
మంచిదికాదా ? నేనేమి యధముఁడనా ? నీచుఁడనా ? తపస్సా
ధ్యముచేనిప్పుడు బ్రహ్మార్పణయినను వెనుక రాజేంద్రుఁడను గానా
రాష్ట్రపరిపాలనము నిరంకుశముగ నొనర్చినవాఁడనుగానా ? సక
రాజభోగముల ననుభవించినవాఁడనుగానా ? విశేషవితరణ విదా
శీలుఁడనయి వెలసినవాఁడనుగానా ? నేను—అట్టినేను “తీసికొ
యనిననోటితో “దేహి ” యనఁగలనా ? “ఇదిగో” యనిన మొ
ముతో “నిమ్మ ” నఁగలనా ? ఇచ్చినచేతితో పుచ్చుకొనఁ గలనా
సందేహమే ? తొక్కులాటయే ? ” యని యందు వేల ?

తృతీయాంకము.

దశ—తాపసేంగారి! “దేహి” యనుటయెందులకండీ ? మీఁ దేహియనువారుమీరుకారు ; వారు నాయాశ్రితులు. మీరాజ్ఞాసించు వారు; నేనువీరాయాజ్ఞను దలఁదాల్చి మారుమాటాడక నిర్వహించు నేవకుఁడను.

విశ్వా—నాయనా! శబ్దములు మృదువులైన సర్థములు మృదువు లగునా? శుంత దొడ్డిసంభాషనకుఁ బండితుని పాఠితోషికమునకుఁ బ్రధానుని బహూకృతికి శబ్దభేదమేకాని యంతకంటె నేమున్నది? పరమాస్థముననంతయు ముష్టిమేకదా? తపస్సంపన్నుఁడనుగాననన్నుఁ గూర్చి “యాజ్ఞ” యని గొప్పమాటగ నంటివి. భాగుఁడఁదలఁచిన ప్రభుఁడవుగావున నిన్నుఁగూర్చి నేనకుఁడ ననుకొంటివి. అంతేకాని యథార్థముగనీవు ప్రభుఁడవు. —నేనర్థిని. దేహి యనుటకే తెగించి తెగించి వచ్చితిని. కాని, నోరు వచ్చుటలేదు. చేయిసాగుటలేదు. మనస్సువంగుటలేదు.

దశ—(చేతులు జోడించుకొని తొందరతో) అయ్యయ్యో! అట్లనుచున్నారేమి? అట్లనుచున్నారేమి?

విశ్వా—అడుగుటకే వచ్చితిని. యాచించుటకే వచ్చితిని. కాని నీసంభాషణ వై ఖరినిఁజూడ నామనస్సు విమూఢమగుచున్నది. అడుగుటకుఁ బెదవులు విడకున్నవి. పడనీ! కష్టములఁబడనీ! ఎన్ని కష్టములనయినఁబడనీ! తాటకయజ్ఞశాలదగ్గమునేయనీ! మాత్రీమఁడు రక్తమాంస వర్షములుహోమకుండమునఁ గురికియనీ! సుబోహుఁడు ద్వాహుఁడై నా మొగమున నిప్పులు కుప్పలు పూయనీ! తలపెట్టి యజ్ఞములు ధ్వంసములుకానీ! దీక్షలు మాంటఁగలియనీ! ఏమిరానీ! ఏమి రాబోవనీ! దేహి యనిననివొక్కట లేదనియందువేమో? రాజేంద్రా! నేనుఁ బోయివచ్చెదను. (లేచుచున్నాడు)

దశ—తాపసేంద్రా! “దేహి” యనుటయెందులకండీ ? మీఁ
దేహి యనువారు మీరు కారు ; వారు నాయాశ్రితులు. మీరాజ్ఞాసించు
వారు; నేనుమీయాజ్ఞను దలఁదాల్చి మారుమాటాడక నిర్వహించు
సేవకుఁడను.

విశ్వా—నాయనా! శబ్దములు మృదువులైన సగ్ధములు మృదువు
లగునా? శుంత దొడ్డినంభావనకుఁ బండితుని పాఠితోషికమునకుఁ
బ్రధానుని బహూకృతికి శబ్దభేదమేకాని యంతకంటె నేమున్నది?
పరమార్థమున శుంతయు ముష్టియేకదా? తపస్సంపన్నుఁడనుగాన నన్నుఁ
గూర్చి “యాజ్ఞ” యని గొప్పమాటగ నంటివి. శాగుఁడఁడలఁచిన
ప్రభుఁడవుగావున నన్నుఁగూర్చి సేవకుఁడ ననుకొంటివి. అంతేకాని
యథార్థముగనీవు ప్రభుఁడవు. —నేనర్థిని. దేహి యనుటకే తెగించి
తెగించి వచ్చితిని. కాని, నోరు వచ్చుటలేదు. చేయసాగుటలేదు.
మనస్సువంగుటలేదు.

దశ—(చేతులు జోడించుకొని తొందరతో) అయ్యయ్యో!
అట్లనుచున్నారేమి? అట్లనుచున్నారేమి?

విశ్వా—అడుగుటకే వచ్చితిని. యాచించుటకే వచ్చితిని.
కాని నీసంభాషణ వై ఖరినిఁజూడ నామనస్సు విమూఢమగుచున్నది.
అడుగుటకుఁ బెదవులు విడకున్నవి. పడనీ! కష్టములఁబడనీ! ఎన్ని
కష్టములనయినఁబడనీ! తాటక యజ్ఞశాలదగ్ధము సేయనీ! మాత్రీమఁడు
రక్తమాంస వర్షములు హోమకుండమునఁ గురియనీ! సుబోహుఁడు
దృహుఁడై నా మొగమున నిష్పాలు కుప్పలు పూయనీ! తలపెట్టి
యజ్ఞములు ధ్వంసములుకానీ! దీక్షలు మాంటఁగలియనీ! ఏమిరానీ!
ఏమి రాఁబోవనీ! దేహి యనిసనిమాట లేదనియందువేమా?
రాజేంద్రా! నేనుఁ బోయివచ్చెదను. (లేచుచున్నాడు)

విశ్వా—సరే! నీవు కూర్చుండుము.

దశ—(కూర్చుచుండి) నుబాహు మారీచులంత ప్రబలులై,
దుర్మదాతిరేకులై మిమ్ముబాధించుచున్నారా!

విశ్వా—(సాగింపుగా) బాధించుచునే యున్నారు.

దశ—ఇంత కాల ముపేక్ష యేలచేసితిరి?

విశ్వా—వారిని ముక్తయొక మహావీరునిచే జంపింపఁ దలఁచి
యిట్లునహించియుండవలసివచ్చినది.

దశ—(తొందరతో) ఆమహావీరుడెవ్వఁడు?

విశ్వా—మతెన్వరున్నారు?—రాముఁడు.

దశ—(అసూయతో) జామధర్మిరాముఁడా?

విశ్వా—ఆతనికొక కిక్కడి కేలవత్తును? దాశరథిరాముఁడే.

దశ—(అదరిపడి) ఆఁ! ఆఁ! ఎవరు?

విశ్వా—మన రాముఁడే. సర్వజన నయనాభిరాముఁడయిన
మనరాముఁడే. సుగుణసూనారాముఁడయిన మనరాముఁడే.

దశ—(సందేహించుచు) ఊఁ! ఊఁ!

విశ్వా—మారీచ సుబాహు వధార్థమై—మదీయ సవనరక్ష
ణార్థమై—మన రాముని నాతో నివును పంపుము. ఇదియే నాకోరిక.
ఇందుకొక పచ్చితిని.

దశ—(గడగడలాడుచు) ఆలా—స—రే—కాని—

విశ్వా—ఇంకఁగానియేల? ఆతని బంపుము.

దశ—(గద్గదికతో) అ అ అటులే —మీ—సె—ల వగు
నెడలఁ దప్పనా?

విశ్వా—నాసెలవుమాత్రమేనా? నీవాగ్దానముకూడ నయి
పదికాదా?

దశ — ఆలాగే — ఊరి — అటులే — ఊరి — మీయిష్ట మటు
లుండఁ దప్పనా ? మాటనరుస కడుగుచుంటినిను హతాత్మ!

విశ్వా — రాజేంద్రా! ఏల ?

దశ — మన రాముఁడే — ఏది? మన చిన్న రాముఁడే — మనయిత
రాముఁడే — మాంసలనుదమత్త మహాసురమారణమొనర్చుట — ఆ!
పసివాఁడు ! ఏది ? కుట్టవాఁడు — బాలుఁడు —

విశ్వా —

గీ. అంతనగముకంటె ♦ నింతహీరముమేలు

ఘనమనంటి పూవు ♦ కంటె జాజి ;

బూరుగునకుఁ దులసి ♦ మొక్కపూజ్యంబౌను

చిన్న పెద్దచింతఁ ♦ జేయుదేల ?

దశ — విలువలో, గౌరవములో, బూజ్యతలో, ఘనమేకాన
చ్చును. కాని, యెరుకుకొనుటకు దేహద్రోహినియేది ? బూరుగొక్కటి
విలుదుకొనిపడినయెడల నెంత తులసివనము దగ్గమెపోవును ?

విశ్వా — రాజేంద్రా! అట్లనుడువేల ?

గీ. పూజ్యతాతీక్షణతాది సం ♦ స్ఫూర్తిగల్గు

చిన్నయెడనైన సత్త్వంబు ♦ జేరుఁబ్రాయి

కముగ, నలుసత యంగార ♦ కణము దండ

కామహాకుజరాజము ♦ ల్గాల్పలేదె ?

కన్నతండ్రినగుటచే రాముని మహత్తైఱుగక యట్లనుచుంటివి. సందే
హింపకుము.

దశ — ఊమింపుఁడు. కన్నతండ్రి నగుటచేతనే యాతనిశక్తి
యుక్తులు బాగుగ నెఱుఁగుదుననుకొనుచున్నాను. ఆశీర్వాదింపవలసిన
మీరు చిన్నబిడ్డను బట్టుకొని మహత్తుమహత్తు నెడలేల ?

సీ. పొడుగువాఁడేకాని ♦ పొడుగున కనునైన
యొడలింకఁ జేయని ♦ బుడుతవాఁడు ;
ఘనముతా నిడుదతా ♦ కనుల వాఁడేకాని
బెదరింకఁదీరని ♦ పిన్నవాఁడు
కఠుకుతా గడుసుచె ♦ క్కిఱులవాఁడేకాని
పాలింకఁ జిలికెఁడు ♦ పాపవాఁడు
పొడవుతా వంకతా ♦ బొమలవాఁడేకాని
చిట్టించుటికరాని ♦ చిన్నవాఁడు.

గీ. చిన్ననవ్వులచెన్నుల ♦ వన్నెలాఁడే
కాని యట్టహాసముసేయ ♦ లేనిచిటుత
సొగసు నెఱి వెంట్రుకల నిగ ♦ న్నిగలవాఁడే
కాని పిల్లజుట్టుననింకఁ ♦ గ్రాలువాఁడు.

గీ. వెనుక సామిత్రి ముందు నై ♦ పునను భటుఁడు
నెనసియుండనియెడ నడు ♦ గిడనివాఁడు
తల్లియొకవంక నొకవంక ♦ దండ్రిచేతఁ
బొదువకుండిన యెడ నిద్ర ♦ పోనివాఁడు.

గీ. గోటివిశ్వయేనూటిగ ♦ గొట్టజాల
నట్టి యతఁ డముక్తునుజిమ్మ ♦ గొట్టుపెట్లు ?
కుండబంతియే గుఱిపెట్టి ♦ కొట్టలేని
బొట్టెడసురవీరుల తలల్ ♦ గొట్టుపెట్లు.

సీ. క్రుద్ధయై తాటక ♦ గుద్దెను గుద్దులు
కూర్చినముక్తయొసంగు ♦ కుశములగునె ?

దశ — ఆలాగే — ఊఁ — అటులే — ఊఁ — మీయిష్ట మటు
లుండఁ దప్పనా ? మాటవరుస కడుగుచుంటినినుహతాత్మ!

విశ్వా — రాజేంద్రా ! ఏల ?

దశ — మనరాముఁడే — ఏది ? మనచిన్నరాముఁడే — మనయింత
రాముఁడే — చూంసలనుదమత్త మహాసురమారణమొనర్చుట — ఆ!
పసివాఁడు ! ఏది ? కుట్టవాఁడు — బాలుఁడు —

విశ్వా —

గీ. అంతనగముకంటె ♦ నింతహీరముమేలు

ఘనమనంటి పూవు ♦ కంటె జాజి ;

బూరుగునకుఁ దులసి ♦ మొక్కపూజ్యంబాను

చిన్న పెద్దచింతఁ ♦ జేయుదేల ?

దశ — విలువలో, గౌరవములో, బూజ్యతలో, ఘనమేకాన
చ్చును. కాని, యెరుకుకొనుటకు దేహద్రోణినుయోది ? బూరుగుక్కంటె
విలుదుకొనిపడినయెడల నెంత తులసివనము దగ్గమైపోవును ?

విశ్వా — రాజేంద్రా ! అట్లనుచువేల ?

గీ. పూజ్యతాతీక్ష్ణతాదిసం ♦ స్ఫూర్తిగల్గు

చిన్నయెడనైన సత్వంబు ♦ జేరుఁబ్రాయి

కనుగ, నలుసత యంగార ♦ కణము దండ

కామహాకుజరాజము ♦ ల్గాల్పలేదె ?

కన్నతండ్రినగుటచే రాముని మహత్తైఱుగక యట్లనుచుంటివి. సందే
హింపకుము.

దశ — యమింపుఁడు. కన్నతండ్రి నగుటచేతనే యాతనిశక్తి
యుక్తులు బాగుగ నెఱుఁగుదుననుకొనుచున్నాను. ఆశీర్వాదింపవలసిన
మీరు చిన్నబిడ్డను బట్టుకొని మహాత్ముమహాత్త నెడలేల ?

సీ. పొడుగువాఁడేకాని ♦ పొడుగున కన్నునైన

యొడలింకఁ జేయని ♦ బుడుతవాఁడు ;

ఘనములొ నిడుదలొ ♦ కనుల వాఁడేకాని

బెదరింకఁదీరని ♦ పిన్నవాఁడు

కలుకులొ గడుసుచె ♦ క్కిఱులవాఁడేకాని

పాలింకఁ జిలికెఁడు ♦ పాపవాఁడు

పొడవులొ వంకలొ ♦ బామలవాఁడేకాని

చిట్టించుటికరాని ♦ చిన్నవాఁడు.

గీ. చిన్ననవ్వులచెన్నుల ♦ వన్నెలొండె

కాని యట్టహాసముసేయ ♦ లేనిచిఱుత

సొగసు నెఱి వెంట్రుకల నిగ ♦ నిగలవాఁడె

కాని పిల్లజుట్టుననింకఁ ♦ గ్రాలువాఁడు.

గీ. వెనుక సొమిత్రి ముందు వై ♦ వునను భటుఁడు

నెనసియుండనియెడ నడు ♦ గిడనివాఁడు

తల్లియొకవంక నొకవంక ♦ దండ్రిచేతఁ

బాదువకుండిన యెడ నిద్ర ♦ పోనివాఁడు.

గీ. గోటివిశ్వయేసూటిగ ♦ గొట్టజాల

నట్టి యతఁ డముక్తునుజిమ్రు ♦ గొట్టుపెట్లు ?

కుండబంతియే గుఱిపెట్టి ♦ కొట్టలేని

బొట్టెడసురవీరుల తలల్ ♦ గొట్టుపెట్లు.

సీ. క్రుద్ధయై తాటక ♦ గుద్దెఁగు గుద్దులు

కూర్చినముక్తయొసంగు ♦ కుఁకుములగునె ?

అలసుబాహుఁడు వేయు ♦ బలుచ పేటరులులా

మురిపించి నేఁబెట్టు ♦ ముద్దులాగునె ?

మూరీచఘోరాగ్ని ♦ నారాచవారంబు

మామయిచ్చిన రత్న ♦ దామమగునె ?

రణదేవత యొసంగు ♦ రక్తార్ద్రవననంబు

తాతయిచ్చిన పట్టు ♦ తాపితగునె ?

బాలుఁడెక్కడ ? యంజన ♦ శైలకాల

కఠిన దంష్ట్రాకరాళ వి ♦ గ్రహ విసర్భ

రాక్షయ బలాఢ్య రాక్షసా ♦ ధ్యక్షులేడ ?

పూల వ్రేటులఁబగులునే ♦ పులులతలలు.

మహాత్మా! అట్లు యోచించుచున్నా రేమి ?

విశ్వా—ఇకముందేమి చేయవలయునోయని—

దశ—(గుండె కొట్టుకొని)

గీ. ఈతఁడెవఁడు ? దాసుఁడు మహా ♦ హీనదేహ

దానవానూనజన్య సం ♦ తానమునను

కసికు, కఱకు, కంగుల కాఁగి ♦ గడినిదీటు

గండ్రొడిదె వచ్చుచున్నాఁడు ♦ గానఁ బదుఁడు.

(నమస్కరించును.)

గీ. తాటకామహామాయోద్ధ ♦ నాటికకును

భరతవాక్యముఁ జెప్పించి ♦ ప్రబలబాహు

బలసుబాహు మూరీచాది ♦ ఖలులకెల్ల

దర్భశయ్యలనిచ్చి ప ♦ త్తముబిరాన.

(లేచును.)

విశ్వా—రాజేంద్రా! కూరుచుండుము.

గీ. వాదమున శిష్యుడే జయ • పత్రమొంద
గురుని ఘనత వేమడుగులు • మెరియకున్నె ?
శిష్యు నెడచేసి గురుడట • సిద్ధపడిన
గురు ఘనతయేది ? శిష్యుని • గురుతయేది ?
అధిపులాత్మశక్తిని మంతు • లందునిల్పి
యవనిబాలింతురనుట నీ • యనుభవంబై.
కాచగోళంబుగుండఁ బ్ర • కాశమొందు
దీపమునకుఁ దేజంబెంతో • తెలియవాక్కో!

దశ—(దైన్యమున) రామచంద్రుడు వయఃపరిపాక సంపన్నుడేయైనయెడలమీరన్నమాటలు చెల్లఁదగినవే. ఆయ్యయ్యా! వట్టి కసుగాయవలన మీకేమి యుపయోగమండి ? మహాతాత్ర నేనురావలదా ? రావలదా ?

గీ. పిన్నపామునైన • బెద్దకట్టను గొట్టి
వలయునంచు జనుల • పలుకులుండఁ
బెద్దయహులఁ గొట్టఁ • జిన్నకట్టనుగోడ
దేల ? గోలలీల • మేల మేల !

విశ్వా—తేజమే ప్రధానమగు వస్తువులగుర్చి చిన్నపెద్ద చింతచేయవలసిన పని లేదని నేనిదివఱకే చెప్పితిని. ఆమాటను నీవు పాటింపక యిట్లు పలుకుచున్నావు. నేను గోలనో, కొంటెనో, కుమతినో, గురుడనో, రాముని గోరితిని. ఇచ్చెదనంటివి. అంతేకాదా?

దశ—(ఉస్సురనుచు, సాగుడుగ) అంటిని. ఆ ! అంటిని.

ఇదిగో ! ఇటుచూగుడు మహాత్మా !

విశ్వా—ఏల ?

దశ—నేనే నాకొడుక్కనె— నానుగుణాభిరాముడై నచిన్న
రాముడనై యుద్భవించితినిగాదా? ఆతఁడే నేనైనప్పుడు నేనవచ్చిన
నైన నాతఁడు వచ్చినట్లేకద!

విశ్వా—అటులే నాకును నాకొడుకునకు భేదము లేదుకావున
నాకొడుకుతో నీకొడుకును ముందెప్పుడైనఁ బంపవచ్చును. లెమ్ము.
నీవుసుఖమున నుండుము. నేఁబోయెదను. (లేచును.)

దశ—మహానుభావా ! కూర్చుండుడు. తొందరగా లేచి
పోవుటన్యాయమా?

గీ. ఇమ్మనఁగనె 'ఉఁ' యిదెఱిసి ♦ కొమ్మనుటకు
ఫలముకాదు; బంగరుకాదు ♦ ప్రభుతకాదు
ఆఱుపదివేల యేండ్లేడ్చి ♦ ప్రాణమునకు
బ్రాణమగునట్లు కాంచిన ♦ ప్రథమసుతుడు.

తొందరయేల ? ఆలోచించుకొననిండు. శాంతిపడనిండు. శాంతి పడ
నిండు. ప్రాణములు కుదాటఁ బఱుచుకొననిండు. ఆత్మమిక్కిలికలఁత
నొందినదినుఁడీ ! మీరు రామాని గోరుదురని స్వప్నముననయిన నెఱుఁ
గను జూడీ ! అయిననేమి ? అంటిని, అన్నమాట సత్యముకాదనఁ
గలనా ? ఆహా ! మహాత్మా ! మీయజ్ఞభంగమునకు, నాయసుభంగ
మునకుఁ చాటక యెక్కడదాపురించినదండీ ! మహాత్మా ! అట్లేమి
యాలోచించుచున్నారు ?

విశ్వా—ఏమియు లేదు.

దశ—ఏమియు లేనేలేదా ! “కావలసినది యసురఖండనము కదా ? అది యీతనివలన యగునప్పు డీతనిబాధించిరామునిదీసికొని పోవుటొదలుకు? చిరకాలమునకుసంతతిగవినవాఁడు. అందుపైనెలదు వలదని కన్నతండ్రి యపశకునముగ నాందోళనపడుచుఁ బ్రాకులాడుచుండ నెటుపోయి నెటువచ్చునో ? జూయాపజయంబులు దైవాధీనములు. అందులో రాక్షసులు మహాప్రబలులు. రాముఁడు వట్టి కసుగాయ. ఏమో ! ఎందులకయిన మంచిది. దశరథునే తీసికొనిపోద” మని మీరాలోచించుచున్నారేమో యని నేననుకొనుచుంటిని. మీముఖవై ఖరిచూడ నాకట్లుతోఁచినది. మహానుభావా ! ఈయాలోచనములలో నొక్కటి యయిన మీహృదయమున నట్టెమెఱపు మెఱసి నట్లయినఁ దళుక్కని యడఁగిపోలేదా ?

విశ్వా—లేదు. సీకట్లుతోఁచుటభ్రమము.

గీ. కాతరుఁడు మదిఁగలపాము • గాంచు నెదుట ;

విరహి యెదుటఁ జూచునులోన • వెలయు ప్రియను ,

మెదడులోని స్వర్గముకవి • యెదుటగాంచు ;

మనసుచూడు మన్నట్టు లే • కనులుగాంచు.

దశ—అటులయినఁ బోనిండు. కాని—ఒక్కచిన్నప్రశ్నమడిగెదను. ఊమియింతురా ?

విశ్వా—అడుగుము.

దశ—సందగ్భశూన్యములగు వాక్యములున్న ఊమింపుఁడు. మీరే దశరథుఁడనుకొనుఁడు. నేనేవిశ్వామిత్రుఁడను. నేనేమీరామునడిగితిని. ఎఱుగక యిచ్చెదనని మీరుపలికితిరి. ఇట్టిస్థితిలో మీరిట్లు మనసులో గుబ్బెటలు పడుదురా లేదా ?

విశ్వా—ఎట్లు ?

దశ—కన్ను తెఱువనిరాము నీమునియడిగినాడేమి? యడిగి
సంతమాత్రమునఁ బ్రత్యక్షమృత్యు దేవతలగురాక్షసులనోటఁబడవై వ
వలసినదే! అంతే! రాక్షసశక్తియెఱిగి, రాముని యశక్తియెఱిగి
చూచుచుఁజూచుచుఁ జేతులార రాముని గట్టుకట్టి సర్వనాశకులపండ్ల
క్రిందఁ బెట్టవలసినదే. కాసంత వెనుకముందు నాలోచించుకొననక్క
రలేదా? రామునే తీసుకొనిపోవలయునను నిరంతరదీక్ష యా మునీ
శ్వరుని కెందులకు ♦ నేనుపోయి రాక్షససంహారమొనర్తును; లేదా
రాక్షసులచేఁ జచ్చెదను. రాముఁ డందుచేఁ నిరపాయుడై యుండును
గాదా? తనముందుగతికైన యజ్ఞమును గాపాడుకొనుట కీతఁడాత్రీ
పడుచుండగా, నాముందుగతికై నారామునిగాపాడుకొనఁ జూడగూడ
దా? ఇదితప్పా? ” అను నిట్టియూహలు తండ్రియైన నీమనస్సునఁ
గలుగునా లేదా? అట్లు గలుగుట సహజమగునాకాదా?
సెలవీయఁగోరెదను.

విశ్వా—ఐహికలంపటతా శూన్యఁడనగునేను—జీరకాలము
నకు సంతానలాభ మొందుటచే నూతనసంసార సౌఖ్యమును ససాస్త్ర
గుణాధికముగా ననుభవించు నీమనస్థితి నెట్లుఁ హించుకొనిసానుభూతిచే.
నీస్థానమున నెట్లు నిలువఁగలను? నీమనస్థితిసీదియే. ఏసంసారియు
దానిననుకరింపలేనప్పుడు సన్యాసినయిననేనట్లు సేయఁగలనా?

దశ—మీరు సేయలేకపోవుటయేమి? సామాన్యముగ నాటక
పాత్రములు హరిశ్చంద్రాది పురుషులను జంద్రమత్యాది కాంతలను
గూడ ననుకరించుటలేదా?

విశ్వా—అదెంతపాటి యనుకరణము! ఛాయ వస్తువగునా?
చిత్రపటము మానిసియగునా?

దశ—కంకపోనిండు. ప్రధానపస్తువును జ్వప్తి చేయుటకయినఁ జూలియున్నవికావా? అందుచేమీరు రెండు నిమనములు నేనని భావించియట్టి నన్ని వేశమున మీహృదయవిధ మెట్టులుండునోకాసంత సెలవిండు.

విశ్వా—ఈనాటకము నాకుఁ దప్పదా?

దశ—నాయెడల మీదయ తప్పనటులే.

విశ్వా—అటులై నవినుము. “ ఈముని రాము నడగినాఁడుఁ జెచ్చెదనని బాసచేసితిని. నేను వచ్చెదనన్న వలదనుచున్నాఁడు. రాము నీకుండినయెడలఁ బోయెదననుచున్నాఁడు. ఈముని మతిలేని వాఁడుకాఁడు. మహాధీమంతుఁడు. ప్రబలబలశాలి. అనేకాస్త్రశస్త్ర కళాకాశలకర్కశుఁడు. అందుపై దివ్యతపోరాశి. రాముఁడు కేవలము నిరుపయోగుఁడైయెయుండు నెడల నిట్టివివిధమహాశక్తిసంపన్నుఁడేల యావ్యర్థునిఁ గోరుకొని కార్యమును ధ్వంసమును జేసికొని బ్రదికి యుండినంతకాలమేల నగుబొటొందుటకు సాహించును. రాముని యందుమహారాక్షసశిక్షణవిచక్షణతయుండి తీరవలయును. తండ్రినగుటచే నాకాతనిమాహాత్మ్యము తెలియకపోవచ్చును. ఒకవేశమాట వరుస కాతనిలో మహాత్మ్యము లేదనియే నిశ్చయింతును. అయిన నేమి? విశ్వామిత్రుఁడు మహనీయ మాహాత్మ్యసంపన్నుఁడుకాఁడా? సృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి చేయఁజూలిన భూతలవిధాతకాఁడా? అట్టియూతఁడు మనరామునకెన్ని దివ్యాస్త్రయులొసఁగునో? ఎన్ని యఖండశక్తులు ప్రసాదించునో? వానిచేరాముఁడు రోక్షసులను నవలీలగ గెల్పు నేమో? ఎవఁడెఱుఁగును? ఇంక నేయేశుభములా మునివలనఁ కలుఁగునో? ” యని దశఁడభ శైలూషుఁడనైన నేననుకొందును.

దశ—(తనలో) ఇంతపని చేయుటకీతనికి నమర్థతగలదు. కాని

యిష్టమున్నదో లేదో యెవనికిఁ దెలియును? యాగార్థము హరిశ్చంద్రునియొద్ద ధనముఁజేసికొని, దాని నాతనియొద్దనేయుంచుట కొప్పించుకొని, మాయచే రాజ్యమును ధారపోయించుకొని దానినసామ్రాజ్యమైన భార్యాభర్తలనమ్మించిన మహానుభావుఁడు! లోహితాస్యుని జంపించిన యాతఁడు రామచంద్రునేమిచేయునో! ధారాశతయున్నది; మాయయున్నది. కరుణయున్నది; క్రౌర్యమున్నది. రాజత్వమున్నది; బ్రహ్మత్వమున్నది. తామసమున్నది; సాత్వికమున్నది. సమస్తముగని వాఁడు; సమస్తముగని నవాఁడు. ఎట్లులయిన రామునిదనతోఁబంపుటకై యిన్నియాశలు కల్పించినాఁడేమో? ఎవఁడు చెప్పఁగలఁడు? వసిష్ఠభగవానుని నూర్లులు పుత్తులను బూడిదనేసిన పుణ్యాత్ముఁడు! నాపైనాతనికేమియుఁ గోపము లేదనుకొందును. ఏమో! ఉండిననుండఁ గూడదా? వసిష్ఠమహర్షి యిచ్చటనుండునెడల నీతనికి నాతనికి మాటపై మాట కలుగునేమోయని యీతనికి రహస్య సమావేశమొసఁగితిని. ఇప్పుడాతని నిటకు గమమనుపెట్లు? రానియెడల నాకీ సంధిని గర్తవ్యముపదేశించువారెవ్వరు? ఇంతసేపు తనతో మాటలాడఁ నాలో నేనేదియో యాలోచించుకొనుచుంటినని కాఁబోలు నప్పుడే యాతఁడు దుమధుమలాడుచున్నాఁడు. ఏమి చేయుదును? (ప్రకాశముగ) మహానుభావా!

విశ్వా—ఏల?

నశ —మీమాటలు హేతుపటిమచేబింకములై యున్నవేకాని యర్థకానురాగ రసార్ద్రములుగ లేవు. మఱియొకమాట. రాముని మీవెంట దీసికొనిపోండు; కాని, రామునితో నేనుగూడ వచ్చుట కనుగ్రహింపవలయును.

విశ్వా—(వికటముగ నేవ్వుచు) రామునకు సాహాయార్థము

గనా?

దశ—అందులకు మీరుండ నేనట్లందునా ?

విశ్వా—మఱి యెందులకు ?

దశ—(తనలో) నేనుగూడవచ్చుట కీతఁడ ంగీకరింపకుంటయే యీతని మా యోద్దేశముఁ బ్రకటించుచున్నది. తనకుఁ గావలసిన రాముఁడుండినప్పుడు పైగ నేనుండినపుడు తనపుట్టియేమిమునిఁగెను ? నమ్మదగదు (ప్రకాశముగ) రామునకు సాహాయ్యమునకై కాకుండు నెడల మఱి యెందులకనుచున్నారా?

గీ. అమ్మయెడఁజూపునిల్పిమా ♦ టాడుచుండ
నట్లుమాటాడి ననుఁ జూడు ♦ నయ్యయిట్టు
లనుచుగడ్డము గ్రహియించి ♦ యతనిమొగము
నాయెడకుఁదిప్పుకొను వెట్టి ♦ నయ్య నేను.

ఓక్కటేమాట! రామునివిడిచి నేను బ్రదుకఁజాలను.

గీ. ముగురుభార్యలు కాపుర ♦ మునకువచ్చు
పిదపదివ్యమహానంద ♦ పదవిగొన్ని
వత్సరములొందినాఁడత ♦ ర్వాతనంతె
కాని యేమొ; యేమున్నదీ ♦ కంపతొడుగు
నందనుచు గొంత విసుగును ♦ జెందినాఁడఁ
గొడుకులిఁకఁబుట్టరను చింత ♦ వైడముపిదప
బ్రదుకనఁగరోత; చావనఁ; ♦ బరమముదము
గాఁగఁజూపు చావో యంచు ♦ వేఁగినాఁడ
రామచంద్రుఁడు తల్లిగ ♦ గృహమునఁబడఁగఁ
దిరుగనరులలోఁ బడినాఁడ ♦ మఱలబ్రదుకు

కొలఁదిగాఁ దియ్యఁబడెనార్చు * కొనుచుఁబోవు
 నాసఁగోఁ నొన్నిదలపడె * నయ్యవినవె.
 మనసుపుష్పింపరాముఁడు * కనులఁబడఁగఁ
 బొల మున్నీరుగాఁ బొంగి * పాపరత్న
 మలలయుద్రదేకమునమీఁద * నట్టెపడియె ;
 నార్చి గిగిబడె, మృతమాట * యడుగుఁబడియె
 శాత హేమంతమునను వ * సతమయ్యె
 తరణి గుఱికువేళను భర * ద్వాజపక్షి
 మేలుకొల్పుపాడెను దర్శ * రేలఁ బొడ మెఁ
 బూర్ణచంద్రుఁడు నేనురా * మునిఁగనంగ.

మహాత్మా

గీ. బ్రదుకుకొఱకు నేను * బ్రదుకుటలేదు నా
 కొఱకు నేను బ్రదుకుఁ * గోరనయ్య
 రామచంద్ర కొఱకె * బ్రదికియుంటిని రాముఁ
 గనసిక్తణముగాల * గతినిగాంతు.

మీయిష్టమువచ్చినట్లు నేయుఁడు

విశ్వా—నీమాటలు వింత గఁగనఁబడుచున్నవి. ఇంతకుముందు
 నీవేనా వెంటవచ్చి యాసుర శిక్షణ మొనర్చెద నంటివి. రాముని
 బాసిన నిముసముననే సిగ్గేయముగ మరణించువాడవయిన రాముని
 విడచి నా వెంటనెట్లువచ్చెదనంటివి.

దశ — (తెల్లవ్రాయి) మహర్షి చంద్రమా! అట్లు మొదట
 నంటిని. స్థూలముగ నంటిని. తరువాత కొంచె మాలోచించుకొని
 సమీక్ష—అ! అందుమీఁదనే కాబోలు—అట్లు చేయుట కేనాకు

శక్తి లేదనితోచుటచే నాతోరాముని వెంటబెట్టుకొని వచ్చెదనంటిని.
నాఁబోలు.—నునను కుదురులేదు. ఆ! అట్లుకాదనితోచుచున్నది.
నేను మీవెంట వచ్చెదనన్న మీరురాముని దీసికొనిపోవుట మాని
వైచెదరేమోయని మొదటనటులన్న మాటసత్యము! రామునిమీరు.
విషవదలఁచుకొననియట్లు నాకుఁదోచరామునితో నన్నుఁగూడఁ దీసి
కొనిపోమ్మని మిమ్ముఁబ్రార్థించియుండును.

విశ్వా—ఇంతటితో సరియా? మఱియొక కల్పన మున్నదా?
ఇంకఁ గొంచెమాలోచించు. మఱియొక చిత్రమయిన యల్లిక మన
సునకుఁ బొడకట్టునేమో? రాజా! ఏమి? మొదట స్థూలముగ ననుట
యా? అటుపైఁ దిరుగ నాలోచించి సూక్ష్మముగ ననుటయా? దాని
పై మఱింతనాలోచించి సూక్ష్మతరముగ ననుటయా? సత్యమున
కెట్టి స్థూల సూక్ష్మ నిర్ణయమొనర్చితో? మొదటిమాటరెండవదాని
వలనఁబడనమా? రెండవది మూడవదానివలనఁబడిగదాదుపా? సెబాస్!
సత్యాధారమైన సూక్ష్మ డాదిపురుషుఁడగు పంచమన నుద్భవ
వించిననీవు—ఒడలు ముక్కలుగఁగోసి యర్థకిచ్చిన మహానుభావుని.
కులములోబుట్టిన నీవు—నలుసంతయసత్యమాఁడ వెఱచి రాజ్యముఁ
గోల్పోయి, భార్యాపుత్రులను విక్రియించుకొని! తన్ను మూలవాని
కమ్ముకొని, మరణించిన పుత్రుని దహించుటకువచ్చిన యిల్లాలిఁజేతి
మీఁదుగ ఖండించుటకు సిద్ధపడిన సర్వ జగద్వికాంత యశస్సం
పన్నుఁడగు సత్య హరిశ్చంద్రుని శాఖ కుపశాఖనైన నీవు—తన
యిల్లాలినే యొకనికి దానమిచ్చిన యనన్య సామాన్య వదాన్యాగ్రణుఁడ
యిన రఘుమహారాజుగద్దెపై నెక్కిననీవు—మీకులమున కాధార మ
యిన సత్యమును—సర్వప్రపంచమున కాధారమయిన సత్యమును—
దైవస్వరూపమయిన సత్యమును—ఆ!

దశ—మహానుభావా! తమియింపుఁడు; అట్టిసత్యమును బరి

గణింపకపోలేదు!

గీ. ముందు నెడకు సత్యము, రామ ధీమూర్తి పేరు
వెనుకలాగ నడుమగొట్టు ధీకొనుచునుంటి
బీసముముందునకును, గాళ్ళు ధీ బేసయునాచు
వెనుకలాగ సుక్రేడ్డు హంస ధీ విధముగాగ.

విశ్వా— (ఈమాటలు వినిపించుకొనక) ఈనీతి నీకేడు
చెప్పిరి? మీగురువుగ వసిష్ఠుని నిచ్చటకుఁ బిలిపింపుము. ఆయన
యెదుటఁ జెప్పవలసిన నాలుగుమాటలఁ జెప్పెదను. సత్యమువదలు
కొనుమని మీగురువుగా రుపదేశింతురేమో చూచెదను.

దశ—(తనలో) అనుచు! బ్రదికితిని. గురువుగారు కర్తవ్యము
సెలవీయఁగలరు. (ప్రకాశముగ) ఎవరక్కడ?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

దశ—వసిష్ఠ భగవానునిటకుఁ దయచేయఁ బార్థివచిత్తినని
చెప్పుము.

విశ్వా—త్వరగ—

దశ—మీకాగ్రహమువలదు. నేను సత్యమును వదలుకొను
వాడనుగాను. అంటిని. రామునిచ్చెదననియంటిని. అలాగే! ఇచ్చెద
నని బాసచేసినతరువాత నీయవలదా? (తనలో) వసిష్ఠుడేమి యాస
తీచ్చునో?

(వసిష్ఠుఁడు ప్రవేశించును.)

(దశరథుఁడు విశ్వామిత్రుఁడు లేతురు.)

వసి—బ్రహ్మర్షి వతంసనూ! తపముబాగుగ వర్ధిల్లుచున్నది

విశ్వా—మీదయవలన—

దశ—గురుత్తమా! నమస్కారము.

వసి—కళ్యాణమస్తు.

విశ్వా—రాజేంద్రా! గురువుగారితో జెప్పము.

దశ—నేనేల? మీరే సెలవిండు.

విశ్వా—మహర్షి చంద్రమా! నాకును మీశిష్యునకొక వివాదము కలిగినది. అదిమీమాధ్యస్థమునఁ దేలవలసియున్నది.

వసి—అదియేదియో సెలవిండు.

విశ్వా—మీరేదియడిగిననిచ్చెదననియీభూపుంధింతకుమారుడు నాకు బాసచేసియున్నాఁడు. మారీచసుబాహు వధార్థమై నేను రాముని నాతోఁ బంపుచుని కోరితిని. రామునిచ్చుటకు సందేహపడుచున్నాఁడు. ఈయకతప్పదని నేను జెప్పుచున్నాను. మీయిష్టానుసారముగఁ దీరుమానింపుఁడు.

వసి—రాజేంద్రా! నీవు విశ్వామిత్రుని మాహాతమ్యమెఱుంగనిదికాదు. అద్వితీయ తపఃప్రభావాధికతగలవాఁడు. అతఁడుతలఁచుకొనినయెడల మారీచాదుల నొక్కతెప్పపాటులో భస్మము చేయఁగలఁడు. తపస్సు వ్యయమగునని యుపేక్షించియున్నాఁడు. ఈరాక్షసులఁ జంపినకీర్తిని రాక్షసహరణముకొఱకే పుట్టినవనరామమూర్తికిఁ దక్కింపగ నీతఁడిటకువిచ్చేసినాఁడు. గంధగంధ లేశమైన నేనందేహమును బొందక రాము నాతనితోఁబంపుము.

గీ. అర్థి బ్రహ్మర్షి ; దాత మహాప్రభుండు ;

పనియసురమారణము ; దత్త • వస్తునఖిల

జగదుదంచి తానంద తే • జస్వరూప ;

మింతకంటె గావలసిన • దేమియిలను ?

విశ్వా-ఇమ్మని చెప్పిన మాతఁడుగూడ మహాతపశ్శాలియేయని
మీయానతికిఁ గానంత చేర్చితిని.

వసి—(నవ్వుచు) రాజేంద్రా! వింటివా? విశ్వామిత్రుఁడీ
మాటలన నన్ను స్తుతి నేయుట లేదు. ఇమ్మని చెప్పకుండ నీయలేక
పోయితివిగదా యని నిన్నెత్తి పొడుచుచున్నాఁడు. ఇప్పుడై న వేగిర
పడుము. రామునిటకుఁ బిలిపింపుము.

దశ—ఎవరక్కడ?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

దశ—రామలక్ష్మణుల నిటకుఁ దీసికొనిరముక్త

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

(రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించి వసిష్ఠునకు నమస్కరింతురు.)

దశ—రామచంద్రా! (విశ్వామిత్రునిఁజూపి) తాతగారికి
నమస్కరింపుము.

రాము—మహర్షి సత్తమా! నమస్కారము.

విశ్వా—వత్సా! కల్యాణమస్తు.

దశ—లక్ష్మణా! నీవుఁగూడఁదాతగారికి నమస్కరింపుము.

లక్ష్మ—నేను నమస్కరింపను. ఈయన మాతాతగారు

కారు.

దశ—అటులనుటతప్పు. నమస్కరింపుము.

లక్ష్మ—ఁజూపి. మాతాతగారికింత పొడుగుగడ్డము లేదు. ఈ
నడుమ నేను జూడలేదా?

దశ—ఆతాతగారు మగధ దేశ మహారాజుగారు. ఆయన మీ
మమ్మకుఁ బితృతుల్యుఁడు. ఈతాతగారు మరియొకరు. ఈయననాకు
తృతుల్యుఁడు.

లక్ష్మ — మహర్షి చంద్రమా ! నమస్కారము.

విశ్వా — (నవ్వుచు) వత్సా ! కల్యాణమస్తు!

దశ — గాఢినందనా ! లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులద్వఱు కవలలయిన రామునితో లక్ష్మణుఁడు జోడు. భరతునితో శత్రుఘ్నుఁడు లంకె. కావున లక్ష్మణునిగూడ వెంటఁబెట్టుకొని పోనేడు చున్నాను.

విశ్వా — అడిగినంత నిచ్చువాఁడే మహాదాతయగుచో సంతకంటె నధికముగ నిచ్చు నీకేమిపేరు తగునో !

దశ — నాకును నాపిల్లలకుఁ దమ యశశ్చిర్యాదము తక్కు వేఱ క్కఱలేదు. (రామ లక్ష్మణులతో) మీరీమహర్షి తోఁ బోవలయును.

రామ — చిత్తము.

లక్ష్మ — నేను మాయన్నగారితోఁబోవుదును.

దశ — మహాత్మా ! బాగురు. తప్పులు గలిగిన దిద్దికొనుఁడు. (అలోచించికన్నులొత్తుకొని) ఇప్పుడు వెట్టిపడఁదగదు. నాయనలారా. నన్నొక్కవారి కౌఁగలించుకొనుఁడు.

(రామలక్ష్మణులు కౌఁగలించుకొందురు.)

గాఢినందనా ! తిరుగ శత్రుఘ్నుగఁ బిల్లలతో దయచేయుదురు కాదా?

విశ్వా — సందేహ మేమి? (లేచి) రాజేంద్రా ! నేనుబోయెదను.

దశ — చిత్తము. నమస్కారము.

రామ — లక్ష్మ — గురూక్షమ ! మాకు సెలవొసంగుఁడు నమస్కారము.

వసి — కల్యాణమస్తు!

దశ — సేవకా ! ఈపిల్లల నొక్కసారి తెల్లుల యెదుటఁ గట్టి పెంట నేమహర్షి కప్ప జెప్పుము.

వసి — (లేచి) రాజేంద్రా ! నేనుబోవుదును.

లక్ష్మ — మహర్షి చంద్రమా ! నమస్కారము.

విశ్వా — (నవ్వుచు) వత్సా ! కల్యాణమస్తు!

దశ — గాఢినందనా ! లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులద్వఱు కవలలయిన రామునితో లక్ష్మణుఁడు జోడు. భరతునితో శత్రుఘ్నుఁడు లంకె. కావున లక్ష్మణునిగూడ వెంటఁబెట్టుకొని పోనేడు చున్నాను.

విశ్వా — అడిగినంత నిచ్చువాఁడే మహాదాతయగుచో సంతకంటె నధికముగ నిచ్చు నీకేమిపేరు తగునో !

దశ — నాకును నాపిల్లలకుఁ దమ యశశ్చిర్యాదము తక్కు వేఱ క్కఱలేదు. (రామ లక్ష్మణులతో) మీరీమహర్షి తోఁ బోవలయును.

రామ — చిత్తము.

లక్ష్మ — నేను మాయన్నగారితోఁబోవుదును.

దశ — మహత్తా ! బాగును. తప్పులు గలిగిన దిద్దికొనుఁడు. (అలోచించికన్నులొత్తుకొని) ఇప్పుడు వెట్టిపడఁదగదు. నాయనలారా. నన్నొక్కవారి కౌఁగలించుకొనుఁడు.

(రామలక్ష్మణులు కౌఁగలించుకొందురు.)

గాఢినందనా ! తిరుగ శత్రుఘ్నుగఁ బిల్లలతో దయచేయుదురు కాదా?

విశ్వా — సందేహ మేమి? (లేచి) రాజేంద్రా ! నేనుబోయెదను.

దశ — చిత్తము. నమస్కారము.

రామ — లక్ష్మ — గురూక్షమ ! మాకు సెలవొసంగుఁడు నమస్కారము.

వసి — కల్యాణమస్తు!

దశ — సేవకా ! ఈపిల్లల నొక్కసారి తెల్లల యెదుటఁ గట్టి టెంట నేమహర్షి కప్ప జెప్పుము.

వసి — (లేచి) రాజేంద్రా ! నేనుబోవుదును.

నపనిధవునకుఁ గాసంతయైన లేదు.
 చాదరక్షలతో నన్న ♦ పాటితాట
 నడుగిడుచు గాలిలోపల ♦ నడునవలయు
 ప్రాణమెంతదాకను బిగ ♦ బట్టికొనుచు
 హృదయమెందాఁకఁజెర, బిగి ♦ యించుకొనుచు
 నాకనపు వింత నాట్యంబు ♦ నాడఁగలఁడు
 త్కూఢపుఁడుగూడ మనుజుఁడు ♦ గాఁడె? యకట
 అలయికనొ, తాల్మిలేకయో ♦ యాత్రముననొ,
 భ్రమముననొ యాతఁడినుమంత ♦ పట్టుతూలి
 చిటు నటునునూఁగ “ నిహిహిహి ♦ హి” యటంచుఁ
 గోటిజనములు చప్పటల్ ♦ గొట్టు వారె.
 అందఱును జేయు మంచుకొం ♦ డంతతప్పు
 కరఁగి యావిరియైపోవు ♦ క్షణములోన ;
 భూపుఁడు ప్రమాదమునఁజేయు ♦ ముత్తైమంత
 నెఱుసు శతశతాబ్దములైన ♦ నిల్చికాలు
 రాముపైఁ బ్రేమచేఁ జాల ♦ ప్రాగులాడి
 వాడనేకాని, సత్యంబు ♦ వీడలేదు
 కనుబొమలుపండు తరువాతఁ ♦ గడుపుపండు
 వాతఁడె గ్రహించు నాదేవు ♦ లాటయెంతో !

(నేపథ్యమున) మహాప్రభూ ! భోజనవేళ యతిక్రమించినది.

దశ—ఇంక భోజనమా ? కడుపు నిండుగనే యున్నదికాదా?
 కావేరీ !

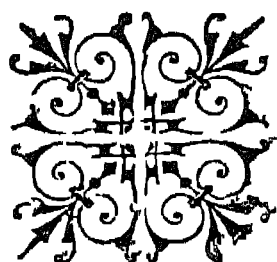
గీ. ఏను భుజియించునప్పడెడి • మృదులముగను
 గమ్రముగఁను బూర్వరాజుల • కథలనాకు
 భరతఁడూ కొట్టఁ బల్కు నా • ప్రాణమిటకుఁ
 దిరుగవచ్చిన తరువాతఁ • దినెద మఱల.

(నేపథ్యమున) అట్టులనుట స్యామమా ! కాసల్యాదేవిగారు చాల
 ఖిన్నులైయున్నారు. మీరువచ్చి యామె నోదార్తురుగాక !
 దశ—

గీ. జ్ఞానవాసిష్ఠముఁ బఠించి • జగముమిథ్య
 యనితలఁచు నాగతియె యిట్టు • లగుడు నెపుడూ
 పదమొలకుఁ జేతులకు నడ్డు • పడెడుబిడ్డఁ
 డగుపడని యాఁడు ప్రాణపు • ట్టారియెంతో !

హా! రామచంద్రా ! హా! లక్ష్మణా ! హా! విశ్వామిత్రా !

(నిష్క్రమించును.)

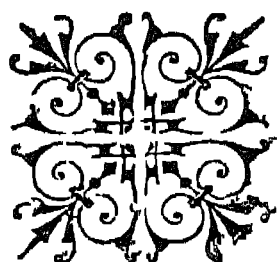
గీ. ఏను భుజియించునప్పడెఱు ♦ మృదులముగను
 గమ్రముగఁను బూర్వరాజుల ♦ కథలనాకు
 భరతఁడూ కొట్టఁ బల్కు నా ♦ ప్రాణమిటకుఁ
 దిరుగవచ్చిన తరువాతఁ ♦ దినెద మఱల.

(నేపథ్యమున) అట్టులనుట స్యామమా ! కాసల్యాదేవిగారు చాల
 ఖిన్నులైయున్నారు. మీరువచ్చి యామె నోదార్తురుగాక !
 దశ—

గీ. జ్ఞానవాసిష్ఠముఁ బఠించి ♦ జగముమిథ్య
 యనితలఁచు నాగతియె యిట్టు ♦ లగుడు నెపుడూ
 పదమొలకుఁ జేతులకు నడ్డు ♦ పడెడుబిడ్డఁ
 డగుపడని యాఁడు ప్రాణపు ♦ ట్టారియెంతో !

హా! రామచంద్రా ! హా! లక్ష్మణా ! హా! విశ్వామిత్రా !

(నిష్క్రమించును.)

వశ్యా—విత్సా! ఈ సానినీపు చెప్పినది నిజము. మఱియొక సారి యీ
తఁడు చెప్పినది నిజము కావచ్చును! ప్రకృతి సహస్రముఖి కాదా? నారా
యణుఁడు నవనవసాహిత్యద్రోణి మచే, నూత్న యశావతోచిత శృం
గార రసగరిమచే నటులు చెప్పినాఁడు. అది తప్పు. శిష్యునకు—

గీ. గురులతో శాస్త్రచర్చను ♦ గోరఁదగును,
కలికి గండచందనచర్పఁ ♦ దలఁపఁదగదు,
వేదములవల్లె పలుకులు ♦ వినఁగఁదగును.
వెలఁది మట్టె లగిలుకులు ♦ వినఁగఁదగదు
ఈశ్వరిని ముక్కుచివరనీ ♦ క్షింపఁదగును,
కన్ను కెలఁకుల నింతిని ♦ గానఁదగదు
జగమసత్యంబలుకఁ ♦ జనునుగాని
చాననడుమ సత్యంబనఁ ♦ జనదు చనదు.

అదియుఁగాక,

వృద్ధులైనను బఠితుల ♦ యొద్దనెపుడు
పరుష శృంగార వాక్యముల్ ♦ బలుకఁదగదు;
ఫలకమును బైట చెఱఁగునఁ ♦ దుడువఁదగదు;
రవికలోనొంటెను దుర్జే ♦ ర్పంగదగదు.
మసినిఁ దాంబూలరక్తితో ♦ మార్పఁదగదు;
దూప్తితోలున జాజులు ♦ గుప్పఁదగదు;
ఒంటెపోచను మృగమద ♦ మాప్పఁదగదు;

గారాయణా! రాజబాలురయెదుట నీవట్టి శృంగారవాక్యములాడుట
తప్పు.

రామ—మహానుభావా ! ఆతనిక్షమియింతురుగాక !

లక్ష్మ—తాతగారూ ! వసిష్ఠశిష్యులమగు మేమామాత్రము
నకే చెడిపోవువారముగాము.

రాము—తమ్ముడా ! అట్లు పలుకఁగూడదు. తప్పు.

విశ్వా—రామచంద్రా ! తప్పుకాదు. లక్ష్మణుడట్లు పలుకఁ
దగును. ఆతని నేను బాగుగ నెఱుఁగుదును;

గీ. గాత్రముననంటి యెంత శృం ♦ గారమహిమ

వెలసినను, గన్నులును, గర్జ ♦ మాలునులేక

మదిమొదలెలేక స్థాణువై ♦ మనఁగఁదగిన

మహితవిజ్ఞానుడగును ల ♦ క్ష్మణుఁడురామ;

ఆతని పైవాడనయిన నీసంగతి యింకనవర్ణ్యముకాదా !

రామ—మహాత్మా ! మీదయకుఁ బొత్తులము.

నారా—(తనలో) శృంగారవాక్యములచే శిష్యులు చెడుదురు
కాని, స్తుతివాక్యములచే జెడరుకాబోలు ! ఎవనివెట్టి వానికివేడుక.

విశ్వా—నారాయణా ! ఘాతల్పముల బాలురకుఁ గల్పిం
పుము.

లక్ష్మ—గురువుగారియాజ్ఞ యనుల్లంఘనీయము ; కాన నీవు
నాకును గురువుగారికిని శిష్యులఁ గల్పింపుము. శ్రీరామమూర్తికి
నేనే వై చెదను. (అట్లుచేయును.)

విశ్వా—(శిష్యులైఁగూర్చుండి) వత్సలారా !

సీ. గంధసింధుర బద్ధ ♦ బంధురస్యందనా

నందవిహారమే ♦ నడకలయ్యె

ద్రాక్షారసాయన • గోక్షీరపానంబు

నిర్ఘ్నర నిస్సర • స్నీరమయ్యె
స్వర్ణమంచస్థ పే • శలతూల తల్పముల్

వట్టి నేలను గడ్డి • బణిపులయ్యె
బహురుచ్య శాక సం • భార సారాహార

భక్షణంబులుపర్ణ • ఫలములయ్యె
మాతృమాన్యత్వమాంగశ్య • మహితమంది
రస్థలావాస ముద్ధతా • రణ్యమయ్యె
బూలలోఁ బెట్టెదగు పుణ్య • మూర్తి యుగము
ముండలోఁ బెట్టి బాధించె • మునియితండు.

రామ—స్వామీ ! మీరట్లా సతీయఁదగునా ? మీరుగటాక్షిం
చిన బలాతిబల విద్యలవలన మాకు ఝుత్పిపాసాబాధలులేవు. బడలి
కయులేదు. అదిగాక—

గీ. అడవిశారికకును బెంపు • డైనశారి

కమలతాదులనున్న వ్య • త్యాసమెంతొ
వసనమధివాస సౌఖ్య సం • వదకుఁ బురని
వాససౌఖ్యమునకును వ్య • త్యాసమంత
పురనివాసముచేమది • ముడుచుకొనుచు
నిట్టెయిట్టె దేహమునందు • నిమిడిపోవు
నాటవికవానమున మది • యట్టెయట్టె
పొంగి జగనాత్మతో నైక్య • మును లభించు
కృత్రిమ సుఖాళిమనసు మె • ప్పింపలేదు
పదయమక బంధముఖ్యకా • వ్యంబువలెను ;

పురసుఖములు మదికి బల • స్ఫూర్తిజేయఁ
జాలవర్భకునికిఁ బోత • పాలలీల.

లక్ష్మ—రామభద్రుని కేమియఁగప్టములు లేకపోవుచేవా
కేమియ లేవు.

గీ. ఇదియొ దేశాటనమునకు • సదమల ప్ర
పంచ విజ్ఞానసార సం • పాదనమున
కడవిఁ దిరుగుటకును వేఁట • లాడుటకును
దనువు గడిదేఁగుకొనుటకుఁ • దగినవయసు
దీనివృథవోవనిచ్చు భూ • జాని సుతఁడు
తెనుపు తవతవతో జగ • త్తునెదురుకొనఁ
దగని మనసు గడగడతో • ద్రాగిమలేని
పేగుగుఱగుఱతోఁ, ద్రేపు • బేపుబేపు
తోనగరులోన రాకాసి • తోలుబొమ్మ
లీల పోతుముత్తైదువై • పూలగాగ
రా గుడారములనడుమ • రోణితోడ
గచ్చకాయలరణమున • గండఁడగును.

రామ—లక్ష్మణా ! ఇక నట్టే మాటలాడక విశ్రమింపుము.
విశ్వా—నారాయణా ! ఊరకుంటి వేమి ?

(అరదలు విశ్రమింతురు.)

నారా—వచ్చుచుంటిని. (కాళుతోత్తును.)

లక్ష్మ—తాతగారూ ! ఏమైనకథఁ జెప్పెదగా ?

విశ్వా—అలాగే ! అనఁగననఁగ—సుందోపసుందులని—

వీవ్వరు “నూ” యనరేమి ?

గీ. తలఁ గదుపు వాఁడు లేనట్టి ♦ తానమట్లు
వెనుకహంగు లేనట్టి యి ♦ భినయమట్లు
రణితనిస్సాణరవ శూన్య ♦ రణమావలెను
కథనడువ దూకొనెడు వాఁడు ♦ గలుగకున్న

లక్షత్ర—నే “నూ” కొట్టుదును.

విశ్వా—సుందోపసుందులని—

లక్షత్ర—ఊ—అన్నదమ్మలా ?

విశ్వా—అవును. నీ కెట్లు తెలిసెను ?

లక్షత్ర—పేళ్ళనుబట్టి—నాకుమాతండ్రి యపరామఁడనిపేరేల
పెట్టలేదో ?

రామ—తమ్ముడా ! కథ వినవేల ?

విశ్వా—వారిరాష్ట్రభూమి యిదియే.

లక్షత్ర—ఊ—

వి—వారిద్దఱునోయ్యసహాయులై యనేకదుష్కృతులొనర్చి
దుర్జేయులైరి.

లక్షత్ర—ఊ—

విశ్వా—ఒకనాఁడొక యప్పరోనారీమని వారి బోధిబడెను.

లక్షత్ర—ఊ—

విశ్వా—నాటిద్దఱుకూడదానిస పేక్షించిరి. అదితన కేకావలయు
నని యొకఁడు లేన కే కావలయునని యింకొకఁడు సన్యోయముగఁగల
హించి పోరాడి, గుర్తిండుకొని, కఱచుకొని, పొడుచుకొని యిద్దఱుఁ
జచ్చిరి.

లక్ష్మ — (నవ్వుచున్నాడు.) సెబాస్ ! బాగుగా జరిగినది.

నారా — ఇచ్చట నారికంటిబామ విల్లే వీరునిచేతి వింటికంటెఁ బ్రబలమయినది.

లక్ష్మ — నారాయణా ! వీరుని వింటి నట్లు నిందించుట తగదు. తగినవీరుఁడప్పటికి వారితోఁ దారసింపకపోయినంతమాత్రమున వీర ధనుః ప్రకాండము నధిక్షేపించుటనుచితము. మాయన్న గారివలకెందు లకు ? ఈధనుస్సుచేఁబూని నేనే యప్పుడిట నుండినయెడల నొక్క వ్రేటుతో రెండు తలలునూడఁ గొట్టలేకుందునా ?

రామ — తమ్ముడా ! కథకడ్డువచ్చెదవేల ?

విశ్వా — వారిలో నుందుఁడనువాని భార్య తాటక.

లక్ష్మ — ఊఁ.

(నేపథ్యమున ఊఁ.)

రామ — (లేచి) మఱియెవ్వరో ఊఁ, యనుచున్నారు ?

నారా — ప్రతిధ్వనియైయుండు నేమో ?

రామ — కాదు.

విశ్వా — తాటక కిద్దఱు పుత్తులు. మారీచ సుబోహులు.

లక్ష్మ — ఊఁ.

(నేపథ్యమున) ఊఁ.

రామ — లక్ష్మణా ! ధనుస్సు ! ధనుస్సు ! (తీసికొని) గురూ త్తమా ! ఆధ్వనివచ్చు నెడకుఁబోయి చూచివత్తును.

లక్ష్మ — రామభద్రా ! నేను ముందానడచుచు పొరిచూపె దను ; రమ్ము

విశ్వా — మీరటకుఁ బోకుము. ఆమెయే యిటకురావచ్చును.

రామ—ఆమె యెవ్వరు ?

విశ్వా—తాటక—ఆ పొదచాటున 'ఊఁఊఁ' యనుచు నది గురుక వేళ్ళి నిచ్చించుచున్నట్లున్నది.

నారా—అమ్మయ్యా ! తాటక యింత చేరువ నేయున్నదా ? గురూత్తమా ! పాటిపోవుదము.

రామ—నారాయణా ! నీ కేమియు భయము లేదు.

విశ్వా—ఆమె యిచ్చటనుండుట యెరిగియుండియే మిమిట్రుటకుఁ దీసికొనివచ్చితిని. సహరించుట కింక వేశకాకుంటచే రామ భద్రా ! నీతోఁ జెప్పియుండ లేదు. ఇది నాయజ్ఞ మునకుఁ జేసిన విఘాతము లిన్నిన్నికావు. ఒక పాపుగడియూఁ నీమెను వధింతువుగాక !

నారా—అది నామెడలో నొక సారి త్రాచుపామును జట్టెను.

లక్ష్మ—నారాయణ శంకరుల కభేదమని తెల్పుటకు గాఁబోలును.

రామ—గురూత్తమా ! అబలను వధింపుమని యానతిచ్చుచున్నారేమి ?

నారా—అనేక గజ సహస్ర బలాన్వితయగునది యబల యెట్లగును ?

లక్ష్మ—నారాయణా ! స్త్రీపురుష విభాగముఁ బాగుగఁ జేయుచున్నావు. బలముండుటచేతనే యది పురుషుఁ డగునెడల బలము లేకుంటచే నీవు కాంతవగుదువా ?

రామ—లక్ష్మణా ! అట్లు తీవ్రముగ మాటాడవచ్చునా ? నారాయణా ! నీవేమియు ననుకొనవలదునుమా !

విశ్వా—లక్ష్యమిందు నారాయణుని సద్గుణేషు దినను గొంత
నత్యము నారాయణుడే వచించినాడు.

శ్లో కుడి యెడమ భేదమున్నది * పడతికిఁ బురు.
ఘనకుఁ గఠినగాత్ముఁ డతఁడు * సుమనమాంగి
యద్ది; భరియింపఁ గల్గువాఁ * డతఁడు; సేవ.
నంది భరియింపఁ బడుచుండు * నద్ది యీమె.
స్వల్ప కఠినాత్ముఁ డతఁడు; పే * శల సుధాని
భోగ్నతమనస్కు యశానది; * యన్నితనకు
చలయుననువాఁడతఁడు; కా * చలయునంత
నందఱకుఁ బెట్టి మోదించు * నట్టివామె.
కత్తి కతఁడర్హుఁడగు; నూది * గరితెలకు స
మర్హుఁడగునీమె; రాజసే * వార్హుఁడతఁడు;
అతిథికుల దేవతాదుల * కర్చసలిపి
యిల్లు స్వర్గతుల్యముఁజేయ * జెల్లునామె.
సర్వదేశంబు నతని సం * చారభూమి;
యెల్లె యీమె పాలన నీమె; * యెల్లజనులు
నతనివారు; పిల్లలగుదు * రామె ప్రజలు;
యశ మతనికోర్కి; పుణ్యహా * నామెఫలము.
పిఠికితనమును బిడియంబు * పురుషునకును
బునికిరా; చచ్చి భూషణ * చనిత కెశ్రుడు;
దేవుచేతనుదరియింపఁ * దివురునాతఁ;
డతనిచేతను దరియించు * నయ్యయామె.

అట్లుగానుండ ముద్దీయ * నర్వయైన
 యువిద పోముక్కు మొదలంట * నూడఁ గొలుకే
 గోటికొనలను గిల్గింతఁ * గూర్పఁదగిన
 పడఁతి మగవానిఁ బడగుద్ది * వధచుసేయ
 నిల్లువదలి దేశంబున * నెగచివడుచు
 సత్యమును ధర్మమును మునీ * శ్వరుల జడల
 తోడఁ గోయించి యజ్ఞము * ల్పాడుసేసి
 కుశల మెల్లఁగూర్తను గ * గ్గోలుపటుప.
 కుసుమముల చెరుడుల ఫిరంగి * గుండుగాఁగ
 మగు లకోరి భైరవమహా * మారిగాఁగ
 చక్కసగు చుక్క బలుతోక * చుక్కగాఁక.
 పున్నెములతావు పాపము * పోవుఁగాగ.
 స్త్రీశ్వమిక నేమి? యాచింత * సేయఁదగదుఁ;
 జాతికిని శిక్షగాదు; దో * పంబునకును
 భువిని బాడు సేసెడు వారు * పురుషులైన
 నేమి? స్త్రీలైననేమి? శి * క్షింపవలయు.

రామచంద్రా! లోకవిధ్వాసకారిణియగు నీరాక్షసినిజంపిలోకమును
 గాపాడుము.

రామ — (సందేహించుచు) క్షమింపవలెను. విరూపను జేసి నఁ
 జాలదా?

విశ్వా—సందేహచారిత్రయగు తల్లినే పరశురామఁడువధించి
 యుండ నిస్సందేహ నిరంకుశ దౌష్ట్యభూయిష్టయగు రాక్షసమానిని
 బరిమార్చుట కీతొట్టొపాతేల? సందేహింపకుము. లోయవలసినది

ముక్కు చెవులుగావు. గొంతు. ఖండింపవలసినవి పదకరములుకావు. పాపములు. నీచేతిలో నిది తనువుబాసితరింపవలసియున్నది. అవయవ ఖండనమొనర్చి యకారణముగ నాయాసపెట్టుటకంటె నట్టెయొక్క కోలతో ననుహరణమొనర్చుట నన్నివిధముల శ్రేయముకాదా ?

రామ—స్త్రీహంతకుడనని నన్నులోకము సిందింపదా ?

విశ్వా—

గీ. ఆత్మను గ్రసించు ప్రబలమా ♦ యాశుభాఁగి
నంత మొందించు శూరుడే ♦ యద్వితీయుఁ;
డతఁడెస్థిరుఁడు ; లోకాతీతుఁ ♦ డతఁడెముక్తుఁ;
డవనిలో జన్మచంత స్త్రీ ♦ హత్యకొఱకె.

రామ—(నవ్వుచు) మీ సెలవగుటచే జేయవలయునుకాని—

విశ్వా—నా సెలవును బట్టికాదు. నీజన్మమును బట్టియే చేయవలయును. దుష్టశిక్షణమునకు, శిష్టరక్షణమునకు జన్మమొందిన పురుషోత్తముడవు.

గీ. ప్రాకృతులు చేయఁదగులింగ ♦ వర్ణవిభజ
నంబునీ కేల? రానుచం ♦ దా! మహాత్మా!
సర్వహేతువౌ మది నపుం ♦ సకమఁగాదె ?
మట్టియొక్కట పోతాఁడు బా ♦ మ్మలకునై న.

రామ—ఇంతదూరము మీకు సెలవీయవలయునా ? విశ్వా యిష్టానుసారమే దానిని వధింతును.

అక్షు—తాతగామా ! తాటకను, జూడవలయును. నన్నట్టె పోనిచ్చెదరా?

విశ్వా—అరదఱముఁ బోవుదము.

నారా—సన్నుఁగూడ రమ్మందురా?

అక్ష—నీవునా వెనుకనుండుము. అదినిదిగించుచున్నదికాదా?

(అందఱు పరిక్రమింతురు. తేరయెత్తగ తాటక నిదిగించుచు సటపడి యుండును.)

విశ్వా—అదిగో ! చూడు ! ఎంతభయంకరస్వరూపిణియో !

రాము—ఘోరాకారయోయగును.

విశ్వా—

గీ. ప్రక్క గురు పెట్టినిదిగించు ♦ భార్యయైన

రేయినడుమచూడఁగ భయా ♦ కృతిగఁదోచు

సృష్టిశక్తిస్వరూపిణి ♦ స్త్రీయనంగ

నిద్ది యీవేళ నిల్లుండ ♦ నేమిచెప్ప !

రాము—గుహాత్తమా !

గీ. ప్రాణమొకతృటిలోనఁ దాఁ ♦ బాయననుచు

నెఱుఁగ కెంతహాయిగను ని ♦ గ్రించు నీమె ;

ప్రాణతెంత యజ్ఞలొకట్ట ! ♦ బ్రతుకనంగ

నింతె కద ! యిట్టె మెఱుమిట్టె ♦ యిరులుగాదె.

విశ్వా—ఇంకసందేహమా ?

అక్ష—తాతగాహా ! చంపుటకు వేళ యయినదేమోదాని
లేపనా ?

నారా—తేపుట యెరిదులకు ? నిద్రపోవుచుండఁగనే చంప
దా ? ఈనిద్రలో నాన్ద్రగూడఁ గలియును.

విశ్వా—వత్సా ! లేపవచ్చును.

అక్షత్ర—నాధరిని స్వప్నమునఁజూచుటలో విశేషమేమున్నది?
 అతని శాశ్వతముగఁ జూచుటకే యాపుణ్యాత్ముడవచ్చియున్నాఁడు.

కన్నులు తెరిచును. (వింటిలోఁ గంటిపైఁబొడుచును.)

తాట—(కన్నులు తెరిచి) ఎవఁడురా! కంటిలోఁబొడిచినాఁడు;

లక్ష్మ—నేను,

తాట—(ఆపులించుచు లేచి) నీవెవఁడవు?

లక్ష్మ—ఈతనిసోదరుఁడను.

తాట—(రామునివయపు తిరిగి) నీవెవఁడవు?

రామ—ఈమహానుభావునివలన మహాస్రవిద్య నేర్చిన శిష్యుఁ
డను.

విశ్వా—తాటకా! నేనీ నారాయణుని గురుఁడను. నీకుఁ
గృతపరిచయుఁడను.

సారా—అమృత్యో! నాపేరు చెప్పితిరేల? నేనిట నుండ
జాలను.

(పారిపోవును.)

తాట—ఓమునిముచ్చా! ఋషిపక్షి! నీవా? మార్కండాకా
రమునకాఁగలేక, యీసదుహు బంజూలు తెల్పుకొని కాలికొలఁది
పారిపోయిపోవని వినియుంటిమే! తిరుగ గ్రుడ్లగూబ మొగమున సందే
జానున మాసన్నిధికి సిద్ధపడితివా? అట్లు చూచెదవేమి? గ్రుడ్లు
పీఁకెదను చూచు! (మీఁదికిఁ బోవును.)

రామ—(ఆమె కడ్డముగఁబోయి) గురూత్తమా! లక్ష్మణా!
మీరావృక్షముక్రింద విశ్రమింపుఁడు.

విశ్వా—(దూరముగఁబోయి) (అపహరించి) ఒక పోవుగడియ
పఱకుఁ జంపకుము. ఇంకవేళ కాతేద.

రామ—తాటకా! మహాత్ములదూషించుట తప్పుకాదా?

తాట—నీవేల యడ్డుపచ్చెదవు? ఓసరిల్లు! ఊఁపోపో!

మీఁదఁ బడునెడల నలిగిచచ్చెనవు. జేనెఁడులేవు. కొంకెబద్దచేత
సింగారించి కొండెసిగతో సిద్ధపడితివి. ఈవిటిపుల్లతో నాయొడలి
మీఁది యీఁగలను గొట్టఁదలఁచితివా ? తలలోనిపేలనుమట్టుమాపఁ
దలఁచితివా ?

రామ—చీ ! చీ ! నీప్రాణముల నేహరింపవచ్చితిని.

తాట—అబ్బ ! అబ్బ ! ప్రాణములనుహరించుటే ! నాపాలు
ద్రాఁగి యరగించు కొనఁగలవా ? వామనా ! డబ్బెత్తుగా ! గోగు
పుల్లకుఁదాడిచెట్టుతో గుబగుటలా ? దోమకుఁ దోడేలుపై దండ
యాత్రయా ? ఈమునలిముని ముండకొడుకు నిన్నిక్కడకుఁ దెచ్చి
నాఁడా ? ఓన్ ! నీతో నింకొక శొంటికాయగాఁడున్నాఁడా ? గొల్ల
భామలతోడను, ఇల్లిల్లులతోడను నాడుకోవలసిన కుట్టలు పెద్దపులి
కోరలనడుమ వ్రేళ్ళు పెట్టవచ్చితిరా ? నీతాకోకచిలుకలతొక్క లెక్క
లాగువారు సింహపుజూలున వ్రేలాడఁదలఁచితిరా ? నీకు మతిలేకు
న్న నిన్ను దెచ్చిన మానన్యాసికి మతిలేదా ? నిన్నుఁబంపిన యాసంసా
రికి మతిలేదా ?

రామ—వారికి మతిలేకపోలేదు. నీకుమతిలేక—బ్రదుకగతి
లేక—యిట్టికాటులఱచుచున్నావు. నీమరణకాల మానన్నమయినది.
ఇక దాదాపుగ నాలుగునిముసములకంటె నెక్కువజీవింపవు. ఈ
యత్యంతస్వల్పకాలమును వృధవౌనీయక పూర్వ మహఃఘోరపాప
కృత్యములకై నిశ్చలపశ్చాత్తాపమంది పరమేశ్వర లగ్ననేత్రచిత్తవై
ప్రాణములు విడుచుట నీకు శ్రేయస్కరము.

విశ్వా—(తనలో) జరుగునదంతే.

లక్ష్మ—(తనలో) వేగోలమునకు వేదాంతోపదేశమేల ?

తాట—ఆఁ ! ఆఁ ! చిట్టెలుకకు సింహగర్జనమా ? ఊర

కుండుకొలది నోరెక్కువగుచున్నది. ఎట్టు ? ఎట్టు? మేము చేసికొని
 ఘోరపాపకృత్యములా ? హోమాకుండముల రక్త న్నగములుకురిపించుట
 పాపమా ? యజ్ఞశాలలకు నిప్పంటించుట పాపమా ? మునికాంతలను
 దలక్రిందుగఁ జెట్లకు వ్రేలాడఁగట్టుట పాపమా ? వారి పిల్లలను
 యజ్ఞశాలాద్య పాత్రముల దోరగవేయించి కమ్మగఁ గరకరలాడు
 చుండఁ దినుట పాపమా ? ఎవరికిఁ బాపము ! దానివలన బాధనొందు
 వారి కదిపాపము—మా కేమి ? సంఘోషమిచ్చునదిపుణ్యము—బాధ
 నిచ్చునది పాపము—ఇదియే మాపుణ్యపాపవివక్ష. కాని, ప్రపంచ
 జ్ఞానిశూన్యఁడై—దయాదాక్షిణ్యశూన్యఁడై—నిరుపయోగవైదిక
 కర్మకర్తఁడైన యాముని వెంటవచ్చి నీతనువున పవిత్రముగఁ జేసికొని
 ప్రబలపాపము గట్టుకొనుటేల ? చిన్నవాడవు—ఇంకఁ గొన్నియేండ్లు
 దాటినపిమ్మటఁ బొట్టిపోసికొనఁ గలవాడవగుదువు. నామనుషు
 రాలిని—నీకొండెరిగకున్నవింక నొక పిడికెడుమాత్రము పొడవు
 గల ముద్దులాసిని గట్టుకొనరాదా ? దాని వెంటబెట్టుకొని ముక్కు
 కొనవఱకుఁద్రావియుమామర రాత్రులందు శ్మశానములఁజేరి ట్లోణీ
 కుక్షివినిక్షిప్త శవములనుదిని, పుట్టెల బంతులాడు కొనుచుఁ బ్రేవు
 మాలలుగరించి దిగంబరులై తొడవిచుచుఁ గ్రిడించి సుఖమొంద
 రాదా ? గర్భనతులగు మునికాంతలనుబట్టి—

రాము—ఇంక నోరుమూసికొనుము. ఇదిగో ! నిన్నుఁ జంపె
 దను. కాదికొనుము.

తాట—చంపుదును, చంపుదునని యింత తేగసాగెదవేమి ?
 హే ! హే ! హే ! ఏదీ ! చంపు ! చంపుటయీబద్ధతోడనేనా ? ఈ
 బద్ధనాశలగొట్టుకొనుటకుఁ గాదుకాని, పొద్దుకుట్టుటకు బనికివచ్చును
 టుతెముట (లాగుకొనఁబోయి విల్లుపట్టుకొ నును.)

రాము—సరే ! లాగుకో !

తాట—రాదేమి ?

రామ—రాకపోవునెడల చేతులువదలుము.

తాట—నీచేతిలోనుండి నీప్రాణములతోఁగూడ నిదిలాగుకొనలేనా? ఊ! ఊ! అబ్బ! ఊ! రాదేమి! ఏమిది! సాలవృక్షములనవలీలగఁ బెకలించిన నేను—శైలములను బిండికిఁగదఁ బడదన్నిసనేను— ఊ! ఊ! అబ్బ! రాదే! నీగొంతుకఁగోయ! నామోకాలియంత పొడవుఁటివోలేదో—నాతొడఁ జెరపిన నీవంటివాండ్రొదలుగుడురో! ఊ! ఊ! అబ్బ! రాదే! లొడి తెఱఁసుంటివోలేదో—విల్లెంతగట్టిగఁ బట్టుకొంటివి! ఓరీ! జలగా! ఓరి! ముడుగుమూతివాఁడా! ఊ! అయ్యో! రాదేమి? పోనీ! విల్లులాగుకొనలేకపోయినపోనీ! నిన్ను నాదొడ నీదొడ వాయింఁచలేకపోదునా? నిన్నెత్తి నెత్తిమీఁద నొకచేయి కాళ్ళుక్రిందనొక చేయిబెట్టి—చితుక్కున నప్పళించి యరచేతులతో రసముతీసిపిప్పి నటుపారవేయలేకుందునా? నిన్ను రెండుకాళ్ళుపట్టి నిల్వనఁ జీల్చి పూడిపోవుచున్న యీచెవి రంధ్రములలోఁ బెట్టలేక పోవుదునా? పో! నీవిల్లెవతెకుఁ గావలయును? ఇదిగో గుద్దిపొడిచేసి రక్తముతోఁ బడనుచేసి మామనుమరాలికానికి లత్తుకకై యుపయోగింతును. పో! (విల్లువదలి వైచుటకుఁ బ్రయత్నించును.) ఆ! ఆ! ఇదేమి! విల్లువదలెదనన్నఁజేతులువదలిరావే! ఊ! ఊ! అయ్యో! అయ్యో! ఇదేమి? హా! హా! హా! (అటచును,) ఊ! ఊ! (లాగుకొనును.)

రామ—తాటకా! నీచేతులకూడఁదీసికొనఁజాలవు. నావెంటా విమృశముగ రముత్ర

(రాముఁడు పరిక్రమింపఁగఁ దాటకకూడవచ్చును.)

వీశ్వా—(తనలో) సెబాస్! రామచంద్రా!

లక్ష్మ—(తనలో) ఆహాహా! అదేమి? దేహబలమా? యోగ బలమా? అస్త్రబలమా? ఏమియు బోధపడకున్నది.

గీ. మంత్రగానివెంట ♦ మహిధరమట్లు పి

శాచగురునివెంట ♦ శాకినివలె

నసుర దమనువెంట ♦ నాసురి చచ్చిన

ట్లెటులు రమ్మటన్న ♦ నటులువచ్చు,

రామ—ఇటు. ఇటు.

తాట—“ఇటు. ఇటు” అని గుడ్డిముండకువలె దారిచూపింతువా? చేతులు స్వాధీనములేకున్నఁ గాళ్ళతో నెగిరితన్ని నిన్నుఁ బ్రాక్సముద్రమునఁ బడవై వలెనా? (ఎగురును) ఊ! ఊ! ఎగురుటకేగాని తన్నుటకుఁగాళ్ళు లేవకున్నవేమి? ఆకస్మికముగ నేదయిన వాతరోగమువచ్చినదా? రోగము వచ్చినయెడలమాతమీ నరమృగము నట్టెమింగిలేకుందునా? ఆ! ఆ! (నోరు తెఱచి) అల్ల నేరేడుపండునువలె మింగెదను. గుటుక్కున మింగెదను. ఆ! ఆ! నీతలయంత దూరముగఁ బెట్టుకొనెదవేమి?

లక్ష్మ—(తనలో) చండాలినీ! కొఱుకుమని తల కోటల సందునఁ బెట్టుమంటివా?

రామ—నేను దల వెనుకఁ దీసికొనుటకాదు. నీతల ముందునకు సాగుటలేదు.

తాట—తలకూడవంగదా? ఊ! ఊ! హా! హా! హా! (నోరు తెఱచును.) కొంచెము వంగుచునే యున్నదికాని నీతల తీసికొనిపోయి యామూల పెట్టుకొన్న నేనెట్లు కొఱుకఁగలను?

రామ—వెట్టియానలు పెట్టుకొనకుము. నాతల నీపండ్లనడక

మనునే బెట్టినను నీవు కొఱుకఁజాలవు. కాని నిన్నట్లు ప్రత్యక్షముగ
స్పృశింపనొల్లను కూడరముక్త ఇటు. ఇటు.

తాట—నన్నా మునియొద్ద కేలఁగిసికొనిపోయెదవు ?

రామ—ఆతఁడే నీకుత్తరగతిప్రదాత. ఆమహానుభావునికిఁ
దలవంది ననుస్కృతినిఁ దెల్పుము. ఊఁ !

తాట—నాకీ బలాత్కార ప్రణామప్రార్థనమేల ?

రామ—ఆమహానుభావుఁడు నిన్నుక్షమించు నెడల నీకుఁగొంత
పాపశాంతి కాఁగలదు.

తాట—నన్నుఁ జూపఁదలఁచిన వాఁడ పేదోరీతిగ శీఘ్రముగఁ
జంపక యెందులకునన్నిట్లు బాధింతువు ?

రామ—తాటకా ! చంపి పగఁ దీర్చుకొనుటయే నాపనియగు
నెడల నీకును నాకు నేమియిన భేదమాన్నదా ?

గీ. కొట్టినయతండు పగదీర్చు ♦ కొనినయతఁ

డిద్దఱును రాజశిక్షార్హు ♦ లేయగుదురు

పరనరునిపై స్వతంత్రతఁ ♦ బడయుకతన

పుడమిపతి శాసనముతానె ♦ నడపుకతన.

పాపములనొప్పుకొని యీశ్ర ♦ పంచమందు

నర్హ శిక్షనుగనునరుఁ ♦ డచటమరల

శిక్షనొందఁడు గాననికొ ♦ శిక్షఁజేయఁ

బ్రభువునానతి ముని వెంట ♦ వచ్చినాఁడ.

కావున దోషములను మన్నింపుమని యామహాత్ముని వేడుకొనుము.

విశ్వా—(తనలో) సెబాస్ ! రామభద్రా !

లక్ష్మ—(విశ్వామిత్రునితో, నశవారింది) మాయన్నగారెంత

మహానుభావులో ! ఎంతకరుణామయులో !

తాట — మహాత్మా ! గాఢసందనా ! ఒక్కనోరుతప్ప నేదియు.
స్వాధీనములేదు. కాన, వాక్కు-లతోడనే సమస్కరించుచున్నాను.
క్షమింపుడు.

విశ్వా — నీవింక ధన్యాశ్చర్యాలపయితివి.

రామ — తాటకా ! నీవిట మృతినొంగుటజూడఁ బూజ్యులగు.
మునీశ్వరులకు వెగటుగనుండునుగాననట నిర్మరర్పురీ తీరమున ను.
న్నాతనై పరలోకమునకుఁ బోవుదువుగానిరముక్త.

(రాముఁడు తాటకయు నిష్క్రమింతురు.)

లక్ష్మ — తాతగారూ ! మాయన్నగారి చర్య విచిత్రముగ
నున్నదంకి ! ఇంతవారని నేనిదివఱకెఱిగియుండను. పనివచ్చినప్పుడే.
కాని మనుజుని గుణము లగుపడునా ?

(నేపథ్యమున రాముఁడు)

గీ. ఖలసుగౌహు మారీచ రా ధిక్షసులమాత.

యైన తాటక గానిను ధి తాబ్జభవుని

యాన పరలోకయాసయాకా ధి కానినింక

ఋషులు నిర్విఘ్నయోగు ల ధి య్యెదరుగాక !

విశ్వా — తథాస్తు ! (తనలో) ఇప్పుడుకూడ “మానియాన”

ననియే యాశ్రయం. పలుకుచున్నాఁడు. కౌంతనుజువుట తన
యిష్టముచేఁ గాదని వెల్లడించుచున్నాఁడు.

లక్ష్మ — ముందుచున్నవల్లెని జేయూపుచేనార్పినట్లు కాసంత
శబ్దమైనఁ గాకుండ నెట్లుగావధించినాఁడో !

(నేపథ్యమున) హాహాహా ! ఎవడురా ! అక్కడ? మాలమృను

పథించినకఠినాత్ముడు. పట్టుకో! కొట్టు! పొడు! చంపు! తమ్ముడా!
నీవిటురా! నేనటువత్తును. ఆగు! పోకు!

లక్ష్మ—అహా! యిద్దఱు రక్కసులు మాయన్నయ్యమీఁదఁ
గదలతోఁ బడుచున్నారు. నేను సహాయుడనై పోవుదును. (లేచును.)

విశ్వా—వత్సా! కూరుచుండుచు, రాక్షసలోక మారకునకు
నీసాహాయ్యమేమి? నాప్రోత్సాహమేమి?

లక్ష్మ—అదేమి? ఆ రాక్షసుడట్టే గాలితోఁ గొట్టుకొని
పోవుచున్నాడేమి?

విశ్వా—రామచంద్రుని వాయవ్యాశ్రు వేగమున నాతఁడట్లు
కొట్టుకొనిపోవుచున్నాఁడు.

రామ—(ప్ర) వేళించి) సుసుహుడా! దైవ ధ్యాన మొనర్చు
కొనుచుఁజూపుము.

విశ్వా—సెబాస్! సుబాహుడు కూలినాఁడు.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా! రమ్మూ. (కాఁగలించుకొనుచున్నాఁడు.)

రామ—గురూత్తమా! నమస్కారము. మీశిష్యుడేదీ?

సారా—(ప్రవేశించి) ఇచ్చటనేనున్నాను, నాకు భయము
చేతఁబోలేదు. రాక్షసులు దగ్గఱకు వచ్చినయెడల మైల పడుదునని
కొంచెము దూరముగఁబోయితిని.

విశ్వా—నాయజ్ఞమున కింకేమియు భంగము జరుగనేరదు.
నేను గృతార్థుడనైతిని.

రామ—కాని, మారీచుఁడుచావ లేదు. అతఁడుముందానాపైఁ
బగతీర్పుకొనుట నిస్సందేహము,

గీ. కష్టనిష్ఠుర భావిరా ♦ ఘవమునకును

మిగిలె నతఁడు నాటక వీజ ♦ మగుటకొఱకు ;

నప్పడాకలాపపుగంతు * లాడవచ్చు
నిపుడు ముందంకమేదో వి * స్థింపవలయు.

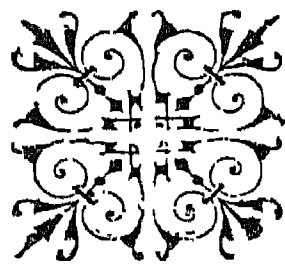
విశ్వా—ఇక ముందుచేయవలసినదేదనఁగ, నాయాశ్రమము
నకుఁబోయి యచ్చట యజ్ఞమాచరించుకొని వెంటనే జనకభూపతి
దేశమున కేగవలయును.

లక్ష్మ—మేము మహారాజకుమారులముగదా! ఆరాజదేశ
మునకు మేమేల ?

రామ—తమ్ముడా! మహారాజ పుత్రులమైనను మునివరుని
దాసులముగదా! వారిసందేశమునకు మనకారణపుచ్చయేల ?

విశ్వా—ఈస్థలమంతయు రాక్షసపదవిన్యాసమున బూడిదరేగి
యన్నది. కొంచెము దూరముగఁబోయి యటు శయనించి యరుణో
దయమున బయలుదేరి పోవుదము. రఁడు.

(అండలు నిష్క్రమింతురు.)

నప్పడాకలాపపుగంతు * లాడవచ్చు
నిపుడు ముందంకమేదో వి * స్థింపవలయు.

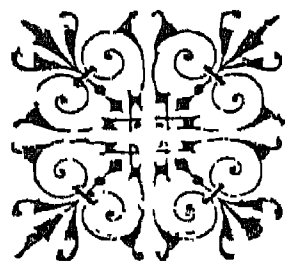
విశ్వా—ఇక ముందుచేయవలసినదేదనఁగ, నాయాశ్రమము
నకుఁబోయి యచ్చట యజ్ఞమాచరించుకొని వెంటనే జనకభూపతి
దేశమున కేగవలయును.

లక్ష్మ—మేము మహారాజకుమారులముగదా! ఆరాజదేశ
మునకు మేమేల ?

రామ—తమ్ముడా! మహారాజ పుత్రులమైనను మునివరుని
దాసులముగదా! వారిసందేశమునకు మనకారణపుచ్చయేల ?

విశ్వా—ఈస్థలమంతయు రాక్షసపదవిన్యాసమున బూడిదరేగి
యన్నది. కొంచెము దూరముగఁబోయి యటు శయనించి యరుణో
దయమున బయలుదేరి పోవుదము. రఁదు.

(అండలు నిష్క్రమింతురు.)

కులము మేమిద్దఱముకాము. అసహాయ శూరుడయిన మాయన్నగారగు శ్రీరామచంద్రుడొక్కడే. కాన మీరు కొంచెము సవరించుకొని యనర్హముగ నాకుఁ బంచియిచ్చిన గౌరవమును మాయన్నగారి కొసఁగుడు.

రాము — (సవ్యమ) తమ్ముడా ! బహువచనప్రయోగ మేల?

జన — సత్సా ! రామానుజా ! తాటకాఘ్నులని మీయన్నగారిని బహు వచనప్రయోగముచే గౌరవించితివని యనుకొనరాదా?

రాము — రాజేంద్రా ! మునిప్రభావమున జరిగిన పనికివన్నుఁ బెద్ద సేయనేల ?

జన — సెబాస్ !

గీ. పండ్లబోలు పెను ఫిరంగి ♦ గుండ్లబోలు
తడ్రములబోలు భవ్య దీ ♦ పములబోలు
భువిని స్ఫటిక సాలగ్రామ ♦ ములనుబోలు
సుతులగను దశరథు భాగ్య ♦ మతితరంబు.

విశ్వా — రాజేంద్రా ! ఈమాత్రమునకే యొకటి, రెండు, మూడు సార్లు ధన్యుడనయితినని గణించుకొనుచున్నావా! నాలుగవసారి, యైదవసారికూడ ధన్యుడవు కాదలచియున్నావు.

జన — మహానుభావా ! అదెట్లు ? ముందునాలుగవసారిధన్యత యెట్టిదో సెలవిచ్చెదరా ?

రాము — (అపనారించి) గురూత్తమా , సంక్షేపముగఁ జెప్పుము.

విశ్వా — (తలరామునివంక నూఁపి) జనక రాజేంద్రా ! మీ పురోహితుడగు నీశతానందునకు జరిగిన మహోపకారము మీకుఁ

జరిగినట్లేకదా!

జన—ఇంకను సందేహమా? నాకు జరిగినకంటె నెక్కువ.

శతా—నాకట్టి యుపకారమేమి?

విశ్వా—

గీ. అసువుపోనున్న రోగిని • హస్తశుద్ధి
బ్రదుకఁ జేయునాతఁడె భగ • వంతుఁడనఁగఁ
జచ్చితాయాయా దేహిని • జరణశుద్ధి
బ్రదుకఁ జేసిన యాతఁడే • పాటివాడొ!

జన—నా కేమియుఁ దెలియలేదు.

శతా—ఆఁ! ఆఁ! మునిచంద్రమా! నాకు గుండెలు కొట్టా
కొనుచున్నవి. మాతల్లిగారే! మాతల్లిగారే!

విశ్వా—

గీ. ఆకురాలున వట్టి మో • డైన తీఁగె
మాభవునిరాకఁ జిగిరించి • మనెడుకరణి
రనుణుకోపంబుచే నైన • రాతిబొమ్మ
కుట్టరాముని దయముద్దు • గుమ్మయమ్యె.

శతా—అహో! రామచంద్రా! మాయమ్మగారిని బ్రదికిం
చితివా? (రామునిఁశౌఁగలించుకొని) ఎంత మహిమపకార మొన
ర్చితివి. వయసుచే నీకంటె బెద్దవాఁడనుగావున నమస్కరింపలేదు.
క్షమింపుము.

రామ—మహాత్మా! మీరట్లు సెలవీయఁ దగువా? ఇందున

నేజేసిన మహాపుణ్య మేమున్నది ?

జన—ఆఁ ! ఆఁ ! మాయంటి కతిధియై దయచేసిన యాతఁ
డహల్యాశాపవిమోచకుడా ? ఏమి నాధన్యత !

విశ్వా—నాలుగవసారి ధన్యత యేదో చెప్పితివా ?

జన—ఇక నైదవసారి దేమో దయచేసి చెప్పెదరా ?

విశ్వా—దాని యవసరమునఁ జెప్పెదను.

శతా—రామచంద్రా ! ఇందున “నేమి పుణ్యము చేసితి” నని
యనుటన్యాయమా !

గీ. కాంతను దృశించుకాంతుతోఁ ♦ గాంతజేగ్న్వఁ
గలుగుపుణ్యంబె యింతంత ♦ గాదనంగఁ ;
దల్లినెడఁ బాయువుత్తుని ♦ దల్లిగూర్చు
పరమపుణ్యంబునకు భూమి ♦ పట్టంగలదె ?
పితదయకుఁ బార్థినపుటంటు ♦ వెలయుఁగొంత ;
సుతునిదయకై హికపుసొక్కు ♦ సుంతకలదు ;
సతిదయకు మట్టిరంగు కా ♦ సంతయుండుఁ ;
దల్లిదయశుద్ధ దివ్యత ♦ త్త్వంబొకండె.

రామ—

కసపుతోనున్న మణియూడ్చి ♦ విసరివై వ
పీఠినున్నాతనికది ల ♦ భింపవచ్చు ;
దానిచే వాఁడు భాగ్యంబుఁ ♦ గానవచ్చు
నూడ్చునేవకు పుణ్యమే ♦ మున్నదిందు ?
కలిసిబూడిద నున్న యం ♦ గౌరవణము

రథ్యలోఁ బాటవై వఁగఁ ♦ బ్రక్కతాటి
కమ్మదడికాలి యూరంత ♦ గాలవచ్చు
నూడ్చు సేవకు పాపమే ♦ మున్నదిందు ?
నిదురఁ దిట్టిన తిట్టులు ♦ నింద్యమగునె ?
నిదురదేవార్చనలు శుభా ♦ స్పదములగునె ?
మనసుతో లంకె లేని సా ♦ మాన్యకృతుల
పాపపుణ్యచింతన సేయ ♦ వలనుపడదు.
ఇట్లై నేనచ్చు వేళ నా ♦ దృచ్ఛికముగ
నాపదరజంబు తాతిని ♦ నాతిఁజేసె
నేమియు నెఱుంగఁ దెల్లవో ♦ యి నిలఁబడితి
యిట్టిననుఁ బెద్దసేయుదు ♦ రేల మీరు.

శతా—ఇట్లువచియించుచున్న నీతో నేనేమనఁగలను ?

విశ్వా—(తనలో) స్తుతివాక్యములు వినుటచేఁ గాఁబోలు
రామునిమొగ మెఱు పెక్కినది. (ప్ర)కాశముగ) శ్రీరామపదరజము
సోకినవెంటనే శాపమును బాయుదువని మీతఁడిగారు మీతల్లిగారికి
గడువుఁబెట్టిరి. శతానాదా ! అట్టిగామమూర్తి నిందుకై తెచ్చిననన్ను
స్తుతింప మఱచుట న్యాయమా ? (నవ్వును)

శతా—మీరునాకు బిత్తసములు. మీదయ నెన్నఁడయినమఱ
తునా ? ఈమహాపకారమునకు మీరేమూలము.

లక్ష్మ—(అపవారించి) అన్నయ్యా ! కొంచె మస్తిమితతగ
నున్నట్లున్నా రేమి ?

రామ—విశేషమేమియు లేదు.

గీ. కత్తి పాటులు తనువును ♦ గాయపఱచుఁ ;
 దిట్ట పాటులు జీవంబుఁ ♦ దెగఁగఁజేయు
 స్తుతుల వ్రేలులు చిత్తంబు ♦ తుఱుమునేయు
 మెత్తనై న పదనునకై ♦ మిగులఁగోత.

లక్ష్మణ—ఆతనికి జరిగిన మహాపాపకారముచే నాతఁడు తన
 కృతజ్ఞతను విశేషముగ వెల్లడించుచున్నాఁడు. మన్నింపఁదగును.

శతా—మాతల్లిగారు మాతండ్రిగారిగారి యాశ్రమమునకుఁ
 బోయిరా ?

విశ్వా—ఎప్పుడు రామభద్రుఁడు వచ్చునో, యెప్పుడాతని
 పదరజస్పర్శమున తాయి రమణియగునో యని నిరీక్షించుచుఁ దత్స
 మీపముననే గౌతమ్మగ్నియున్నాఁడు. అహల్య నాతఁడే యాశ్రమము
 నకుఁ దీసికొనిపోయెను.

శతా—సంతోషము.

జన—శతానందగురువరా ! సాధ్యమయినంతత్వరలో మీరా
 శ్రమమునకుఁ దయచేసి తల్లిగారిని దర్శించి సేవించి తిరుగ నిటకు
 దయచేయుదురుగాక !

శతా—అటులే.

జన—గానినందనా ! అయిదపథన్యత యేదోయర్హాపసరమున
 నానతిచ్చెదమని సెలవిచ్చితిరి. అదిసీతాకళ్యాణమునుగూర్చినదేయగు
 నెడల నేనత్యంత ధన్యుడనుగదా !

విశ్వా—శివధనుస్సు సజ్యముచేయుటకానిదే సీతకుఁగల్పాణ
 మెట్లు ?

జన—అదియే నచ్చిన పెద్దయు పరోధము. ఎఱిగియోయెలుఁ
గకయో యద్ది పణముగాఁ జేసియుంటిని. ఎవ్వఁడు నాదివ్యధనువును
సమీపింపనైన నేరకున్నాఁడు. నీతకు మూఁడుమల్లెలు పడునో యేమియుఁ
దోచకున్నది.

అక్షర—(తనలోమాయన్నగారుహారధనువును సజ్యముచేసిన
బాగుగనుండును.

జన—

గీ. కన్యక శ్యామ శుభవయః ♦ కలీయ య్యో;
వరుఁడే కానంగబడఁడయ్య; ♦ హరునివిల్లు
వంపుమాట యటంచుఁడు ♦ వనట నడుము
వంపు, సిగ్గునఁ దలవంపుఁ ♦ బడుదునిపుడు.

విశ్వా—(తనలో) వరుఁడుగానఁబడఁడనుచున్నాఁడు. నిజమే!
చక్షురతీత తేజస్సంపన్నుఁడగు శ్రీరామఁ డట్టివాఁడే!

జన—

గీ. పచ్చతోరణమెటఁ గంటఁ ♦ బడిన నీత
పెండ్లియెపుడని నామోము ♦ వెల్లబోవు
వీరణపుడుబ్బు లెటనైన ♦ వినఁగబడిన
దుహిత వెండ్లెప్పుడని గుండె ♦ దుడుకులాడు.
బామమ్రుకుఁ బెండ్లిసలిపెద ♦ భుక్తికీపు
వేగరమ్మను జూసకి ♦ విందుఁజెప్ప
నీకుఁ గలిగినయుచితత ♦ నాకుగల్గ
దమ్మయనిలోన సిగ్గంది ♦ యార్తిఁబడుదు.

కొడుకుకంటెను గూతురు ♦ కూర్చువస్తు
 వైన నద్దాని నేకప్ట ♦ మైనబడుచు
 త్వరగ వదలుచుకొనుదాక ♦ దండియోర్వ
 డకట ! యిదియేమిచోద్యమో ♦ యవనిమీద.
 అమ్మలక్కలంద ♦ అతఃపురినిజేరి
 యొక నూరకుంటి ♦ రేల యనుచు
 నాదురాణి నడుగ ♦ భేదావిలాస్యమై
 పులుకుపులుకు నన్ను ♦ నలుకజూచు.

స్త్రీ. పెద్ద కన్నులవాడు ♦ ప్రియదర్శనమువాడు
 పదునైదు పదునాఱు ♦ వయసువాడు
 చాపకళాశాలి ♦ శాంతస్వభావుడు
 వేదవేదాంగ సం ♦ విద్వరుండు
 నిశ్చలతేజుడు ♦ నిర్మలరూపుడు
 నిత్యసంస్మిత ముఖ ♦ నీరజుండు
 లోకమనోహరు ♦ డేకపత్నీవ్రతు
 డతులసత్వాధ్య బా ♦ హర్గళుండు
 వైన రాసుతుంగని జాన ♦ కమ్మనీవు
 ప్రేమగ్రహియింపుమనుచు బా ♦ ర్థించుటకును
 హరధనుఃకార్య మొక్కటి ♦ యడ్డుదగిలె
 నద్దినెఱవేలు వెఱవేదొ ♦ యకట ! యెరుగ.

లక్షణ—(తనలో) ఈరాజు మాయన్నగారినే యభివర్ణించు
 మన్నట్లున్నది. (ప్రకాశముగ) రామచంద్రా! శివధనుస్సు వలన
 ఘోరుడేలేడని యీరాజు మిగుల పరితాపపడుచున్నాడు. మీరు
 వంచగలరని యాయనతో జెప్పమని విశ్వామిత్రుడు తాతగారితో

నేను మెల్లఁగఁ జెప్పనా ?

రామ — (అపవారించి) తమ్ముడా ! నీ కేందులకోయి ? ఊర
కుండుము.

అక్షు — (తనలో) ఈ సమయమున విశ్వామిత్రుఁడేమియుఁబలు
కక యూరకుండెనేమో ? అదిగో ! ఏమియో చెప్పుటకు గాఁబోలు
గొంతు సవరించుకొనుచున్నాఁడు.

విశ్వా — రాజేంద్రా ! ఆఁడు పడుచునుగాంచిన యాతనియార్తి
యింతయని చెప్పఁదరముగాదు, కన్యకుఁ బెండ్లియగునంతమాత్ర
మున నదిసరిపోవునదికాదు.

గీ. అత్తప్రీతియో, కోతయో ♦ యాఁడుబీడ్డ
బొమ్మబోధింపా, సాధింపా ♦ బోసిమామ
పెట్టా, తిట్టా పెద్దమఱిది ♦ వెలది నెనరొ,
కనరొ ; తోటికోడండ్రా దా ♦ కట్టారట్టా.
అన్ని యిట్లుండ నటుమీఁద ♦ సంతిపురిని
మగనిముద్దొ గుర్తిక్తో పడు ♦ క గదిఁగునుకొ
కులట యెడిని గుటకొకూతు ♦ కుక్షియెండొ
నిండొ యని కన్నవారొందు ♦ నెగులదెంతో !

అక్షు — (తనలో) ఓస్ ! ఈమాట తెవఁడెఱుఁగఁడు ? ఇదియా
మిప్పుడీతఁడు పలుకవలసినది !

జన —

గీ. ఏకకన్యఁగారించి ♦ యెసఁగెడువానికే

యిట్టిబాధయనఁగ ♦ నింటనల్పు

రాముబిడ్డలున్న * యాతనిబాధ యిం

కొంతయో యెఱుంగ * నెవనితనము ?

శతా—మిగిలిన మువ్వరినిగూర్చియు నంతచింత యుండవలసినపనిలేదు. వారిసంగతి లోకముతోపాటిదే యగును. జానకమ్మ సంగతియే లోకాతీతమయినది. అదియైన నీధనుర్వ్యవహారమున నట్లయినది.

జన—మహాత్మా! అందునుగూర్చియే యాందోళన మెక్కువగనున్నది. గాధిపుత్రా! శంకరచాపము నజ్యముచేయు నాతడెవఁడు లభింపకుండు నెడల నేమికావలసినది? ఎంతకాల మందులకై నిరీక్షింపవలసినది?

లక్ష్మ—(తనలో) ఈసారి విశ్వామిత్రుఁడు మాయస్నగారిని గూర్చి చెప్పుకుండు నెడ నేనే తేలివడి చెప్పెదను. ఏమి? ఇంకను విశ్వామిత్రుఁడు మాటలాడడేమి? (లక్ష్మణుఁడు లేచును.)

రామ—(అతనిఁ గూర్చుండఁబెట్టి యూరకుండుమని సంజ్ఞ సేయును.)

లక్ష్మ—(అపవారించి రామునితో) ఈరాజేంద్రునిమాటలు నేను సహింపజాలను. ధనుస్సు వండునాతఁడు లభింపఁ దనచున్నాఁడు. జగతి నిర్వీర్యమైపోయెననుకొనినాఁడా? మహావీరులగు మీయెదుట నీమాటలువిని నేనూరకుండఁగలనా?

రామ—(అపవారించి)తమ్ముడా! ఇదికోపమునకదనుకాదు, సునగురువుగారే యుచితరీతిని జెప్పెదరు.

లక్ష్మ—(తనలో) నీళ్ళు నములుచున్నట్లు మునిమాటలాడునా నాని విడఁగొట్టి తెగవేసి రెండు తునకలగునట్లు మాటలాడలేదు.

రాముబిడ్డలున్న * యాతనిబాధ యిం

కొతయో యెఱుంగ * నెవనితనము ?

శతా—మిగిలిన మువ్వరినిగూర్చియు నంతచింత యుండవలసినపనిలేదు. వారిసంగతి లోకముతోపాటిదే యగును. జానకమ్మ సంగతియే లోకాతీతమయినది. అదియైన నీధనుర్వ్యవహారమున నట్లయినది.

జన—మహాత్మా! అందునుగూర్చియే యాందోళన మెక్కువగనున్నది. గాధిపుత్రా! శంకరచాపము నజ్యముచేయు నాతడెవఁడు లభింపకుండు నెడల నేమికావలసినది? ఎంతకాల ముండులకై నిరీక్షింపవలసినది?

లక్ష్మ—(తనలో) ఈసారి విశ్వామిత్రుఁడు మాయస్నగారిని గూర్చి చెప్పుకుండు నెడ నేనే తేలిపడి చెప్పెదను. ఏమి? ఇంతను విశ్వామిత్రుఁడు మాటలాడడేమి? (లక్ష్మణుఁడు లేచును.)

రామ—(అతని గూర్చుండఁబెట్టి యూరకుండుమని సంజ్ఞ సేయును.)

లక్ష్మ—(అపవారించి రామునితో) ఈరాజేంద్రునిమాటలు నేను నహింపఁజాలను. ధనుస్సు పంనునాతఁడు లభింపఁ డనుచున్నాఁడు. జగతి నిర్వీర్యమైపోయెననుకొనినాఁడా? మహావీరులగు మీయెదుట నీమాటలువిని నేనూరకుండఁగలనా?

రామ—(అపవారించి)తమ్ముడా! ఇదికోపమునకదనుకాదు, సుసగురువుగా రే యుచితరీతిని జెప్పెదరు.

లక్ష్మ—(తనలో) నీళ్ళు నమలుచున్నట్లు మునిమాటలాడునా నాని విడఁగొట్టి తెగవేసి రెండు తునకలగునట్లు మాటలాడ లేడు.

నిట్లు చెప్పుచున్నాను. కావున రామభద్రుడు విల్లువంపబూనుట నా కిష్టముగ లేదు.

విశ్వా—(అపవారించి) పణమును బెట్టుటవఱకే నీయిష్టము గాని యటుపైన నీయిష్ట మేమున్నది ?

జన—(అపవారించి) అది నిజమేకాని యీధనుస్సు ప్రభావము శ్రీరామచంద్రునితో మీరిదివఱకు నెలవిచ్చితిరా ?

విశ్వా—చెప్పినయట్టులే చెప్పినాను. దాని నీవు వంపవలసి యుండునని నేను చెప్పలేదు.

జన—నేనిష్టము చెప్పనా ? మీరుచెప్పెదరా ?

విశ్వా—నీవు చెప్పకుండు నెడల నాతఁడు పూనుకొనునా ? పిమ్మట నేను చెప్పెదను.

జన—శ్రీరామచంద్రా ! గాఢేయసవన సంరక్షకై యీదేశ ప్రాంతమునకువచ్చి పూర్వపుణ్యవశమున నాకు దర్శనమిచ్చితివి. మహానందభరితుఁడ నైతిని. శివచాపము నెక్కువెట్టినవానికినాకూతు నిచ్చెదనని దీక్షయొసర్చితివని యిదివఱకు జరిగియున్న మాటలవలన వినియుందువు. విల్లు వంచుటకుఁ గార్తవీర్యార్జునాది వీరులువచ్చి విముఖులై పోయిరి. అవిల్లువంచఁగల మహాపురుషుఁడెవ్వఁడునుగానఁ బడలేదు. రాక్షసత్వోదననక్షాక్షీణధుజాబల విత్తేపుండవగు నీవిందు లకు సమర్థుఁడనయి యుందువు కావున—

విశ్వా—రామభద్రా ! అవశ్యము హరుచాపమును సజ్యము చేయుము.

రామ—రాజేంద్రా ! అనేకాస్త్రము లొనఁగి యనేక శక్తులఁ గటాక్షించి, యాసురబలరహస్యములన్నియో వెల్లడించి, తాను

నాకు సమీపముగ గూర్చుండి, చంపవలసిన నిమనమునుగూడ నిద్దే శించి, మాగురుండగు నీమహర్షి శిఖామణి రాక్షసుల నాచేజంపించి నాఁడు. యధార్థముగ నాతనికి నాపైనున్న కటాక్షమే యసుర హనన కారణముకాని నాబాహువులలోనున్న సత్వముకాదు. ఇప్పుడుకూడ నామహానుభావుని కటాక్షమే కాలకంఠధనువును వంపఁగలదు.

జన—(తనలో) ఆహాహా ! ఏమిసౌజన్యము !

లక్ష్మ—(తనలో) ప్రాణమైన వదలుకొనవచ్చునుగాని చేసిన గొప్పపని ముని మెప్పును వదలుకొనుట యీతనికిఁదక్క మతెవ్వరికి సాధ్యము.

శతా—ఆహా ! శ్రీ రామమూర్తి వంటినిరహంభావస్వభావునెచ్చు టను గనివినియుండ లేదు.

గీ. చేయకుండఁ జేసితినిని ♦ చెప్పనాతఁ

డధముఁడు, రవంతచేసి కొం ♦ డంతచేసి

నాఁడననువాఁడు గర్వి యెం ♦ తెయ్యెయ్యెనర్చి

సుంతఁజేసితినిననువాఁడు ♦ సుజనుఁడిలను.

సర్వలోకోపకార వి ♦ స్తారకార్య

హారమొనరించి భగవంతు ♦ వై భవంబొ

శిష్టకరుణయొదానిని ♦ జేసెననుచు

తన్నుమఱచెఁడువాఁడెపో ♦ దై వమిలను.

జన—గురూ తమా ! బాగుగ సెలవిచ్చితిరి. అట్టిమహానుభావుఁడు హరధనువునరించి, నాకస్యనువరించి, నాచి త్తభేదమునువారిం

చినన్నఁ గృతార్థునిజేయఁగలఁడని తోచుచున్నది.

విశ్వా—ఊహములతోడ నింకఁగాలక్షేపమేల? ఆధనువునిటకు దెప్పింపుము.

జన — ఇప్పుడేయీ కార్యము జరిగింపుమనిసెలవా?

విశ్వా—శుభమునంకల్పించినవెంటనే జరుపవలసినదికాదా?

జన—చిత్తము. ధనువీవెనక నేయున్నది, సేవకా! ఈద్వారమును దెలుపుము.

(తెరమొత్తగఁ బుష్పమాలాద్యలంకృతంబగు నొక్కగడ్డెపైహారధనువు గానఁబడును.)

అందఱు—(లేచినమస్కరించి) ఓం! హారహార! మహాదేవశంభూ!

లక్ష్మ—(తనలో) ఓన్! ఈమాత్రపుధనువునే యెవరువంచలేకపోయిరా?

జన—(రామచంద్రునిఁ గొంగలించుకొని) నాయనా! రామచంద్రా! ఇటువచ్చిదానిని సజ్యముచేసెదవా?

విశ్వా—రాజేంద్రా! ఉండు. రామచంద్రా! తొందరలేదు. జనకచక్రవర్తి! జానకినిటకుఁ బిలిపింపుము.

రామ—(తనలో) ఆహా! నామనసులోని యూహ మేనీనోట నుండి వెడలినదికదా! మహాత్మా!

జన—గాఢినందనా! రాణివాసముననున్న జానకియిటకేల?

విశ్వా—తండ్రియొద్దరాణివాసమేల? ఈముసలిమునిమృచ్చులయొద్ద రాణివాసమేల? భర్తయొద్దరాణివాసమేల? పుత్రుడైన

చినన్నఁ గృతార్థునిజేయఁగలఁడని తోచుచున్నది.

విశ్వా—ఊహములతోడ నింకఁగాలక్షేపమేల? ఆధనువునిటకు దెప్పింపుము.

జన — ఇప్పుడే యీ కార్యము జరిగింపుమనిసెలవా?

విశ్వా—శుభమునంకల్పించినవెంటనే జరుపవలసినదికాదా?

జన—చిత్తము. ధనువీవెనక నేయున్నది, సేవకా! ఈద్వారమును దెలుపుము.

(తెరమొత్తగఁ బుష్పమాలాద్యలంకృతంబగు నొక్కగడ్డెపైహారధనువు గానఁబడును.)

అందఱు—(లేచినమస్కరించి) ఓం! హారహార! మహాదేవశంభూ!

లక్ష్మ—(తనలో) ఓన్! ఈమాత్రపుధనువునే యెవరువంచలేకపోయిరా?

జన—(రామచంద్రునిఁ గొంగలించుకొని) నాయనా! రామచంద్రా! ఇటువచ్చిదానిని సజ్యముచేసెదవా?

విశ్వా—రాజేంద్రా! ఉండు. రామచంద్రా! తొందరలేదు. జనకచక్రవర్తి! జానకినిటకుఁ బిలిపింపుము.

రామ—(తనలో) ఆహా! నామనసులోని యూహ మేనీనోట నుండి వెడలినదికదా! మహాత్మా!

జన—గాఢినందనా! రాణివాసముననున్న జానకియిటకేల?

విశ్వా—తండ్రియొద్దరాణివాసమేల? ఈముసలిమునిముచ్చులయొద్ద రాణివాసమేల? భర్తయొద్దరాణివాసమేల? పుత్రుడైన

రాము—ఆహాహా !

జన—(ముందునకుఁబోయి జానకిని బట్టుకొని) అమ్మా !
పోనక్కఱలేదు, ఈతాతల నెఱుంగనే యెఱుగుదువుకదా ! ఆరాజ
కుమారులలో

గీ. పోకమ్రాకుఁబోలె ♦ బొడ్డుగై నవానిని

పచ్చనైన పట్టు ♦ బట్టవాని

తల్లీ ! తలవంచుకొనెదవేల ? (గడ్డముపట్టుకొని) ఇదిగో ! చూడు.

మొయలు హోయలు మేని ♦ మురిపముల్లలవాని

పరమతేజమైన ♦ వానిగనుము!

జాన—(తనలో) కన్నులు మూసికొనినను నావహామ
హుని దివ్యతేజము తెప్పలగుండ కన్నులలోఁ బ్రవేశించి యొడలంతఁ
బ్రకాశింపఁజేయుచున్నదే ! ఇచ్చట సాక్షాత్కరించినది నాతపఃఫల
మైన దై వమైయుండునా ?

రాము—(తనలో)

గీ. మేఘమిచటనుండ ♦ మెఱుపచ్చటనునేల

ఈవిచిత్రచాప ♦ మేల నడుము !

భవునిధనువువేగ ♦ వచ్చియో తెచ్చియో

నిన్ను నన్ను నన్ను ♦ నిన్నొనర్తు.

జన—అమ్మా ! నేజెప్పినకాంతిని జూచితివా ? మాటలాడె
దేమిజూరి కి?

జాన—అబ్బా ! ఏ దులకు ?

జనక—అదేమి ? కన్నులట్లు మూసికొందువేల ?

జాన — (తనలో) బోనఁబ) వేశించిన యామహనీయ తేజోరాశి
తిరుగఁబైకిబోవు నేమోయనివెట్టిపడికన్నులు మూసికొంటినిగాని తెప్ప
లు దూరి లోఁజొరఁబారినకాంతి తెప్పలు తెఱచిననైనఁ బోవునా?
(కన్నులు తెఱచును.)

జన — అమ్మా! కన్నులు తెఱువుము. సిగ్గుపడక చూడుము.
ఇతఁడె దాశరథిరామచంద్రుఁడు (నవ్వుచు) ఆతఁడు నిన్నుఁ బెండ్లిచేసి
కొనునట. ఏమందువు?

జాన — (నిమగ్నముగ) హరధనువుమాట?

లక్ష్మ — (తనలో) సెబానో! వీరకన్యకా! మారామచంద్రు
నకు నీవేతగుదువు.

రాము — (తనలో) హరధనువు నందిన తెరుచాతనే

జాన — తండ్రీ! నన్నువదలుము. (జానకిమృదులను జేరును.)

మృదుల — (అప) సీతమ్మా! ఎంతయదృష్టవంతురాలవమ్మా!

జాన — (అప) చూడు. చూడు. మాచెల్లె లూరిత్రళకుసామితి
మిక్కిలితగియున్నాఁడుసుమా!

మృదుల — అమ్మా! నీ పెండ్లికాకుండనే నీచెల్లెలికిఁ బెండ్లి
బేరపుమాటలా!

రాము — రాజేంద్రా! గురూత్తమా! ఇంక ధనువు నొద్దకు
వెడలవచ్చునా?

విశ్వా — అభ్యంతరమేమి?

రాము — తమ్మాడా! ఈవిల్లు నీయొద్దనుంచెదవా?

(ఇచ్చి ధనుస్సునొద్దకు నిమగ్నముగఁబోవును.)

జన — (తనలో) అన్నియుననుకూలముగనున్నవి. ఈధనుస్సేమి
చేయునో?

గీ. హర ! శశాంక రేఖాధర ! ♦ యాశ్రితాః
హర ! యెసఁడు నైహికపు దేవు ♦ లాట నడుగ
నెదియు నొకటికోరెద క్షమి ♦ యింపు మిపుడు
నీత రామున కిల్లాలి ♦ జేయమయ్య.

రాము—(గద్దెనుఁ జేరి ప్రదక్షిణమునుఁ జేయును.)

హర ! త్రిపురహర ! గజదైత్య ♦ హర ! పదాబ్జ
భక్తకృతపాపచయ హర ! ♦ ప్రసవబాణ
విపులమద హర ! భూషీకృ ♦ తపవనహర ?
ఏను నీవెల్లువంతు క్ష ♦ మింపుమయ్య.

కాన—(తనలో) రామప్రభూ ! మీకులదేవతలు మిమ్ముల
సఖలమనోరథులఁ జేయుదురుగాక !

రాము—(తనలో) విల్లెట్లు పంచెదనోయని జానకే నన్నుఁ
గేగింబఁజూచుచున్నది. ఆహా ! కృతార్థుఁడనుగదా ! (ప్రకాశముగా)
విల్లందుకొనుటకనుజ్ఞయేకదా ?

విశ్వా—హర ప్రసాదోస్తు.

రాము—ఇదుగో. (పూలమాలికను జేతితో నెత్తును.)

(లక్ష్మణుఁడుతక్క నందలు నవ్వుదురు.)

లక్ష్మ—ఆహా ! ప్రమాదము. రామమూర్తి నీతాకుసుమ
కొమలవిశ్వస్థహృదయాబ్జుఁడై పుష్పమాలిక నెత్తెనుకాబోలు. (కోప
ముతో) ఆయనయభిప్రాయము నెఱుఁగకుండ నట్టెనవ్వుటన్యాయమా?
రాజేంద్ర ! నీవామాలికఁ దీసికొని శ్రీనీతాదేవికిమ్ము దాని నేమి
చేయవలయునో ఆమెయేయెఱుఁగును.

జన—(తీసికొని) అమ్మా ! ఇది తీసికొనుము.

రాము—(ధనుస్సును రెండు చేతులతో నెత్తును.)

జనక—ఆహా! ఆహా! ఈమాత్రము చేయగలిగితివి. ఇంక వంచినట్లే.

సీత—(అప. మృదులతో) కార్తవీర్యార్జునుడు సహస్రబాహు యులతో గింజుకొనిన నొక్క కోటియైన లేవినదికాదు.

విశ్వా—రామచంద్రా! ఏల సందేహింతువు?

రామ—మహాత్మా! విల్లు మిగుల ప్రాతది, బెండువలె నున్నది. వంచుమని యనుచున్నారు. ఏమియగునోయని సంకోచించు చున్నాను.

జన—సెబాస్! మహావీరాగ్రణీ! సెబాస్! లోకోత్తర సత్ప్రభావా!—

సీత—(తనలో) సందేహింపకుము—వంచుటనీశక్తి నిరబరీక్షిం. చుటకొఱకుగాదు. లోకులకు నీప్రభావముఁ దెలియఁజేయుట కొఱకు కాదు. నన్నుఁ జెట్టపట్టుటకొఱకు. శ్రీరామచంద్రా! వేగమువంచుము. వడఁకుచున్న గాలు సేతులతో జాలనేవు నిలువబడ లేకుంటిని.

రామ—(వింటి నెడమచేతఁగొని నారి నెక్కువెట్టి టప్పుమను. ధ్వనితో విల్లు పగులును.)

జన—విలుచుట వంచుటకంటె బై మెట్టుకదా! (సీతవంకఁ దిరిగి) అమాత్ర! చూచెదవేల?

సీత—(పలుగునవచ్చి రాముని మెడలోఁ బుష్ప మాలికను వైచును.)

విశ్వా—జయా! కల్యాణరాఘవా!

జన—జయా! కల్యాణరాఘవా!

రాము—(ధనుస్సును రెండు చేతులతో నెత్తును.)

జనక—ఆహా! ఆహా! ఈమాత్రము చేయగలిగితివి. ఇంక వంచినట్లే.

సీత—(అప. మృదులతో) కార్తవీర్యార్జునుడు సహస్రబాహు యులతో గింజుకొనిన నొక్క కోటియైన లేవినదికాదు.

విశ్వా—రామచంద్రా! ఏల సందేహింతువు?

రామ—మహాత్మా! విల్లు మిగుల ప్రాతది, బెండువలె నున్నది. పంచుమని యనుచున్నారు. ఏమియగునోయని సంకోచించు చున్నాను.

జన—సెబాస్! మహావీరాగ్రణీ! సెబాస్! లోకోత్తర సత్ప్రభావా!—

సీత—(తనలో) సందేహింపకుము—పంచుటనీశక్తి నిరబరీక్షిం. చుటకొఱకుగాదు. లోకులకు నీప్రభావముఁ దెలియఁజేయుట కొఱకు కాదు. నన్నుఁ జెట్టపట్టుటకొఱకు. శ్రీరామచంద్రా! వేగముపంచుము. వడఁకుచున్న గాలు సేతులతో జాలనేవు నిలువబడ లేకుంటిని.

రామ—(వింటి నెడమచేతఁగొని నారి నెక్కువెట్టి టప్పుమను. ధ్వనితో విల్లు పగులును.)

జన—విలుచుట పంచుటకంటె బై మెట్టుకదా! (సీతవంకఁ దిరిగి) అమాత్ర! చూచెదవేల?

సీత—(పలుగునవచ్చి రాముని మెడలోఁ బుష్ప మాలికను వైచును.)

విశ్వా—జయా! కల్యాణరాఘవా!

జన—జయా! కల్యాణరాఘవా!

పురహారభక్తముణి పుత్త్రికకు హరచాప సాపాటనాఢ్యునకు | కర
మరుదగు నధూవరులగు నిగుపురకు || మంగళం ||

రాము—తన మెడలోని రత్నహారమును దీసి పశ్చేరములో
నుంచును.

జనక—మృగులా! గాఢగ బాఙ్గితివి. శివభక్తుని పుత్త్రికకు
శివధనుఃఖండనునకుఁ గల్యాణమగుటచేతనే నధూవరులు కిరమరు
దగువారుకారు. అయోనిసంధవకు నహల్యాచాపవిమోచనునకుఁ గల
యిక గలుగుటచేననికూడ చెప్పవచ్చును.

మృదు—చిత్తము! ఇఁగో! ఈరత్నహారము మీయల్లుఁడు
గారు నాకుఁ గటాక్షించినారు.

జన—అల్లుఁడుగా రిచ్చినారనఁగ నూఁతు రీయలేదనియూ ?
అమ్మా!

జన—(ముత్యాలహారమిచ్చును.) తండ్రీ! నేను లోనికేగ
దను. (మృదులతోఁబోవును.)

రామ—(అపవారించి. లక్ష్మణునిఁగౌఁగిలించుకొని) ఈరాజేం
ద్రునికింకను నూఁతులున్నారటకాదా—సిగ్గుపడెదవేల? తమ్ముడా!

విశ్వా—ఊర్మిళా, మాళవీ. శ్రుంగీర్తులను లక్ష్మణ, భరత,
శత్రుఘ్నులకు వరుసగనిచ్చి సీతాకల్యాణముతో నీమూఁడు వివాహ
ములు శీఘ్రముగఁజేయుము.

జన—సూహూర్తమును స్థిరపఱచుఁడు. దశరథునితో నిట్లు
వియ్యమొందఁగలభాగ్యము మీకరుణచే లభించెను. వెంటనే శుభ
లేఖలను వ్రాయించి దశరథమహారాజునకుఁ బంపించెదను.

విశ్వా—తథాస్తు. మేముమానివాసములకింకఁ బోయెదము.
జానకీరామా! రామానుజా! నావెంటరండు.

జన—(రామలక్ష్మణులఁ గొగిలించుకొని) వెళ్ళుఁడు. (విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్ష్మణులతోఁ జిమ్మఁగిమించును)

శతా—నేనాశ్రమమునకుఁ బోయిమాతల్లిగారిఁ గాంచెదను.

జన—చిత్తము. (శతానందుఁడు పోవును)

గీ. వృక్షమునభీతినొకఁ డక్షి ♦ యెగిరిపోవ

నన్నిపక్షులు నెగిరిన ♦ యల్లుగాగ

చిత్తమునఁగల్గునొక చింత ♦ చెదరిపోవ

చింతలన్నియొకప్పుడు ♦ చెదరిపోవు ||

అంతఃపురమీదినమున నెంతకలకలలాడుచుండును!

గీ. అంతిపురిరాణిమున్నటి ♦ హస్సుహుస్సు

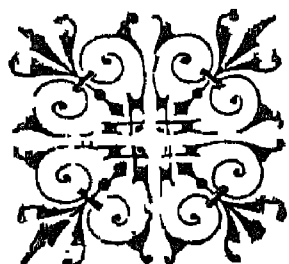
లన్ని 'యహహా' లుగామాన్పు ♦ నందుఁగాదె.

అమ్మలక్కలమున్నటివైన ♦ బుగ్గపోట్లు

ముక్కువేళ్ళులుగనుమారి ♦ పోవుఁగాదె.

ఈవినోదమును నేను గూడఁజూచెదను.

(నిమ్మఁగిమించును.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

పాఠాంకము.

ప్రదేశము—సాకేతపురము.

ప్రవేశము—శంకరాఢు.

శంక—ఇచ్చినాఢు ఉల్లిపొరవంటి యొక్కగుడ్డ. చేసినాఢు
సొగ్గుపెండ్లిండ్లు నాగుంచునుల నివర్తనానామ మూటగట్టుసరికి
బుట్టనున్నగుడ్డ నీయకపోయిన నేదేవుఁడేడ్చినాఢు. నారాయణా!
నారాయణా!

నారా—(ప్రవేశించి) ఏమోయి! శంకరా! ఏమి చేయు
చున్నావు?

శంక—ఏమున్నది? ఏడ్చుచున్నాను. వసిష్ఠగురువుగారిశిష్యుఁ
డను వియ్యంకునిగారిగురువుగారి శిష్యుఁడనుగదా! ఆమాత్రపుజున్న
పెద్ద తాతమృదుక్కటలేదా? ఇదిగో! ఈగుడ్డనా జనకచక్రవర్తి
నాకిచ్చుట! చేదపులోగట్టిలేకపోవచ్చునుగాని యాశ్రయించినకొమ్మ
గట్టిజేకాదా! నీకేమిచుచ్చినాఢు?

నారా — రెండు కాశీశ్రీరవు సేయవలించినాఁడు. మూఁడు పట్ట
గోముఖములించినాఁడు. రెండు మృగచక్రము లించినాఁడు. రెండు
పామకలజోష్ణలించినాఁడు. ఇంక నేమేమో —

శంక — ఇమ్యుఁడొచుకొని గురువుగారు మఱమేకు. మావసి
స్థయ్యవట్టి మేకుముక్క! శిష్యుని సరియైన బహుక్యతినియనియెడల
దనకిచ్చిన బహుమతులఁగూడ గిరిగిరిద్రిప్పి యిచ్చిన వానిమొగము
మీఁద గొట్టుచిర్భయవృద్ధివముగల వాఁడుమీగురుఁడు. ఇంకమా
యయ్యవాగు తనకీయకున్ననరే. తనశిష్యునికీయకున్ననరే. కణగులేదు
మోగులేదు. చూ పెలుపులేను. మాటచుఱుకు లేదు.

నారా — అట్లందు నేల? మనగురువునుబట్టి మనకిచ్చినారా!
పాడితసంభావనకు నీవునేనుఁగూడ స్థిరపడితిమి. పరీక్షానికారులు
నాకొనఁగవలసినట్లు నాకొనఁగినారు. నీకేయవలసినట్లు నీకిచ్చినారు.
ఇదిజనకచక్రిన ద్దిగారి కేయి తెలియును ఇందులో మనగురువుల కేమి జో
క్యమున్నది. వెనుక నేమైనను నిన్న జరిగిన గృహప్రవేశముపూర్వము
లలో నీకమూల్యబహుక్యతులు లభించినవికావా?

శంక — నల్లుగుకొడుకుల పెద్దొడ్లయ్యెను; నల్లుగుకోడగడ్డింజి
కొక్కసారి వచ్చుటయ్యెను. నేనుకుంపురలోహితుని శిష్యుఁడనైతిని.
గృహప్రవేశోత్సవములలో నామంత్రిపు బహుమానములైన నాకుతే
కుండవలయునా? మీవిశ్వామిత్రగురువుగారు మిసిలంపురమునూడితిన్న
గఁదనయాశ్రమమున కే పోయెదరాటిపకాదా? నీ కేతపురమునకుఁ బో
రుగ నేల వచ్చినారు?

నారా — మీరాజుగారి బలకృష్ణచేత యిచ్చిన వేడుకలు
మూడుటకువచ్చినారు.

శంక — అవి యయినవికావా ?

నారా — ఈదినమే ప్రయాణము. రాజుగారియొద్ద సెలవు తీసి
కొనుటకు వెళ్ళినారు.

శంక — మాగురువుగారుకూడఁ గోటలోనేయున్నారా ?

నారా — లేదు.

శంక — అట్లులేన వెంటనే యాయన పరిచర్యకై నేను బో
వలయును.

నారా — నేను గోటముందుఁ గనిపెట్టియుండి రాజుగారితో
మాటలాడి రావేగ మే మాగురువుగారిని గలిసి మాయాశ్రమమునకుఁ
బోయెదను. సెలవు.

శంక — మంచిది ; దయయుంచుము.

(నిష్క్రమింతుడు.)

ఇది విష్కంభము.

ప స్థాంక ము.

ప్రదేశము—రాజసభ.

ప్రవేశము—దశరథుడు, విశ్వమిత్రుడు.

విశ్వా—ఊ! హు! ఊ! హు!

దశ—ఇక లెక్క మూడు దినములుమాత్రమేగూడు.

విశ్వా—ఇక నాగ వీలులేదు. వదాన్యగ్రగణ్యుడనై రామలక్ష్మణుల నీవు నాకిచ్చిననా డీయూరు వచ్చితిని. చాకాల మయినది.

దశ—నాదాతృత్వ మనుగనక్కఱలేదు. నేను మీమెదలఁ గఠినుడగు ఋణప్రదాతవలె నాచరించితిని.

విశ్వా—ఏల?

దశ—రెండువస్తువులు మీకప్పనిచ్చితిని. తిరుగ నాటువస్తువులఁ దీసికొంటినిగాదా!

విశ్వా—ఇచ్చిన యసలు మొత్తమునే భద్రముగ నీకుఁ దిలుగ నీయలేసని మొదటఁ గొంత జడిసితివికావా!

దశ—క్షమింపవలయును. మీప్రభావ మెఱుంగక —

విశ్వా—కాదు. రామచంద్రుని ప్రభావ మెఱుంగకయనుము. అతఁడు పరశురామగర్వభంగ మెంతవిలాసముగఁ జేసెనో కన్నాఱు. జూచితివికాదా!

దశ—మహాత్మా! చూచితిని. ఇప్పటికాసన్నివేశముతలచున్న నొడలు గగురుపొడచుచున్నది.

ప స్థాం క ము.

ప్రదేశము—రాజసభ.

ప్రవేశము—దశరథుడు, విశ్వమిత్రుడు.

విశ్వా—ఊ! హు! ఊ! హు!

దశ—ఇక లెక్క మూడు దినములుమాత్రమేగూడు.

విశ్వా—ఇక నాగ వీలులేదు. వదాన్యగ్రగణ్యుడనై రామలక్ష్మణుల నీవు నాకిచ్చిననా డీయూరు వచ్చితిని. చాకాల మయినది.

దశ—నాదాతృత్వ మనుగనక్కఱలేదు. నేను మీమెదలఁ గఠినుడగు ఋణప్రదాతవలె నాచరించితిని.

విశ్వా—ఏల?

దశ—రెండువస్తువులు మీకప్పనిచ్చితిని. తిరుగ నాటువస్తువులఁ దీసికొంటినిగాదా!

విశ్వా—ఇచ్చిన యసలు మొత్తమునే భద్రముగ నీకుఁ దిలుగ నీయలేసని మొదటఁ గొంత జడిసితివికావా!

దశ—క్షమింపవలయును. మీప్రభావ మెఱుంగక —

విశ్వా—కాదు. రామచంద్రుని ప్రభావ మెఱుంగకయనుము. అతఁడు పరశురామగర్వభంగ మెంతవిలాసముగఁ జేసెనో కన్నాఱు. జూచితివికాదా!

దశ—మహాత్మా! చూచితిని. ఇప్పటికాసన్నివేశముతలచున్న నొడలు గగురుపొడచుచున్నది.

కల్యాణరాఘవము.

విశ్వా—ఈమాట యిప్పటికి నాస్రయాణమునకై వర్తిం
జేయుదును. నేను బోవుచుంటిని. ఇంకఁ గావలసినదేమి ?

దశ—కృతార్థుడనైతిని. ఏమియువలదు. ఐననిట్లుకొరెద
గీ, ధరణి యీతిబాధలులేక ♦ తనరుఁగాక !

ప్రజల యన్యోన్య వైరము ♦ ల్బాయుఁగాక !

కవిత రాజపోషణమునఁ ♦ గ్రాలుఁగాక !

నీతిపాలనమున రాజు ♦ నెగడుఁగాక !

విశ్వా—తథాస్తు ! తథాస్తు !

(నిష్క్రమింతురు.)

సంపూర్ణము.